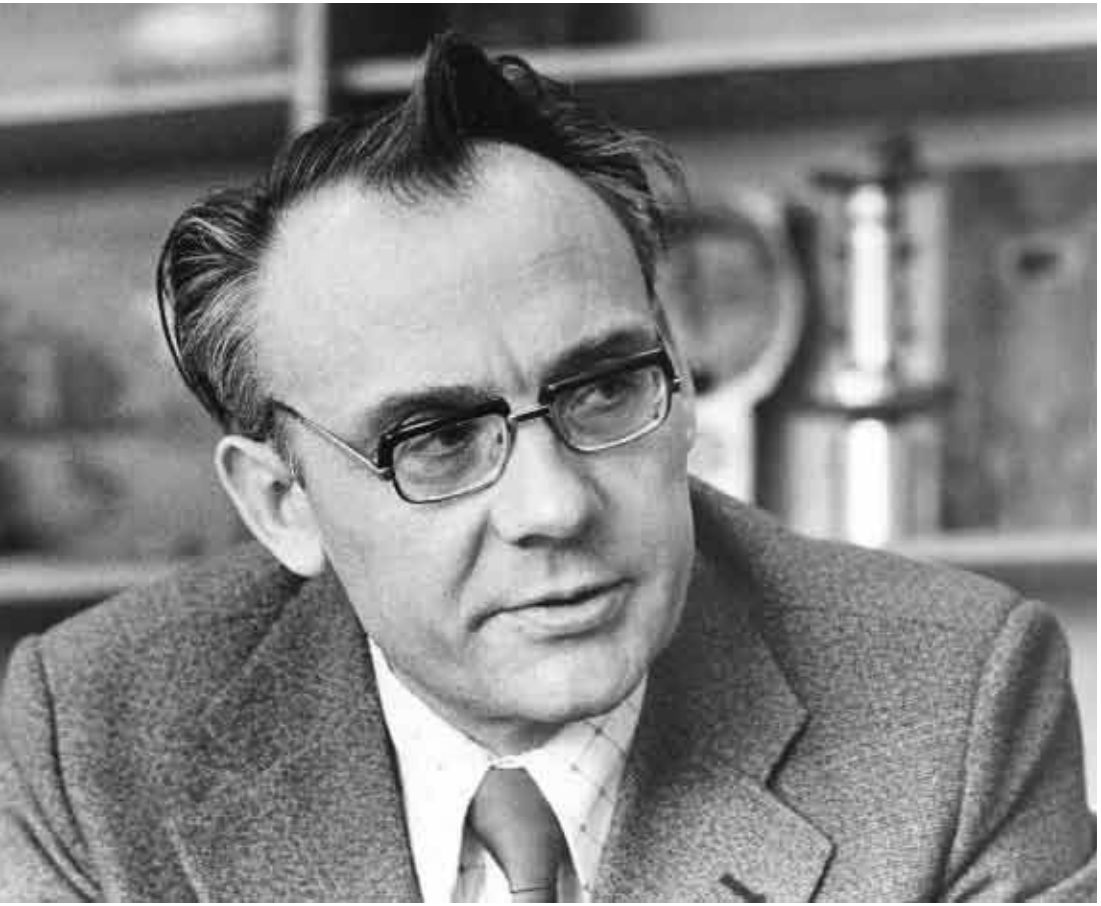
LIETUVOS
NEPRIKLAUSOMYBĖS
AKTO
SIGNATARŲ
KLUBAS
D O V A N O J A

ALFONSAS ŽALYS

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai

ANTANAS STANEVIČIUS

ALFONSAS ŽALYS

BIOGRAFINĖ APYBRAIŽA

ARTLORA

VILNIUS 2009

UDK 947.45.09:929Žalys
St52

Knyga parašyta ir išleista vykdant 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarų 2002 m. kovo 10 d. visuotinio susirinkimo nutarimą.

Signatarų klubo redaktorių kolegija:

Julius Beinortas
Virgilijus Juozas Čepaitis
Bronislovas Genzelis (pirmininkas)
Romas Gudaitis
Leonas Milčius
Vidmantas Povilionis
Liudvikas Narcizas Rasimavičius

Remiantis Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų 2003 m. spalio 16 d. 5 įstatymu Nr. IX-1789, šios knygos viršelyje ir tituliniame lape keičiamas serijos pavadinimas: vietoj „1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarai“ – „Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai“.

ISBN 978-9955-508-29-8

© Antanas Stanevičius, 2009
© Artlora, 2009

PRATARMĖ

Matyt, dar ilgai pavadinimas „Klaipėda“ kvies kitą vardą – Žalys. Pasisekė karo pasekmes skausmingai tebejaučiančiam uostamiesčiui, kad čia 1961 m. atvyko dirbti sveikas, darbštus, padorus, ambicingas ir, kaip vėliau paaiškėjo, lietuvis patriotas Alfonsas Žalys. Jis Klaipėdą statė, kultūrino ir lietuvino keturias dešimtis metų. Pasisekė ir A. Žaliui, kad čia rado savo pašaukimą, galėjo įgyvendinti tiek daug solidžių sumanymų – kam kitam ir vieno tokio būtų užtektinai.

Universitetas, Jūrų muziejus ir akvariumas, delfinariumas, paminklas Martynui Mažvydui, Klaipėdos piliavietės grąžinimas visuomenei, muziejai, miesto varpai, skulptūrų parkas, meno mokyklos – visa tai glaudžiai susiję su A. Žalio mintimis ir pastangomis, kad be didelio apsirikimo būtų galima teigti, kad jo dėka ir atsiradę.

Yra materialiai neapčiuopiamų, bet ne mažiau svarbių 21-erius metus Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininku dirbusio A. Žalio veiklos vaisių. Pedagogus, gydytojus, dailininkus, muzikus ir kitus kultūrininkus jo komanda prisiviliojo į rusakalbę proletarinę Klaipėdą, įkurdino ir sudarė visas sąlygas kūrybingam darbui. Priskaičiuotume dešimtį Nacionalinės premijos laureatų, kurie Klaipėdoje pajuto palaimingą miesto Tėvo ranką.

Alfonsas Žalys – vienas pirmųjų Lietuvos sąjūdininkų. Jo veikla Atgimime ryški tuo, kad jis dirbo dviem frontais: ir Lietuvos TSR Aukščiausiojoje Taryboje, grąžinusioje Lietuvai valstybingumo simbolius bei nepriklausomybės pradmenis, ir tik pusiau lietuviškame Klaipėdos mieste,

prikimštame tarybinių kariškių, pasieniečių, kur sąlygos laisvės siekiams reikštis buvo itin sudėtingos. Savo gyvenimo viršūne A. Žalys laikė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, Kovo 11-osios Akto pasirašymą, darbą Lietuvos Aukščiausiojoje Taryboje – Atkuriamajame Seime. Morališkai teisėtas Nepriklausomybės Akto Signataras – taip jį apibūdino garsus Klaipėdos daktaras.

Parlamente jis panaudojo visą savo patirtį, atsakomybės ir kruopštumo jam niekados netrūko. Į Aukščiausiąją Tarybą jis veždavosi Klaipėdos problemų naštą, kuri jam niekad nebuvo sunki, nes sava.

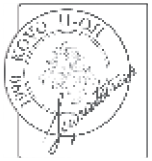
Dabartiniai klaipėdiečiai A. Žalį laiko miesto Tėvu, ateinančioms kartoms jis – Klaipėdos miesto Garbės pilietis, Klaipėdos universiteto Garbės daktaras.

Ką jis veikė uostamiestyje po Signataro misijos Atkuriamajame Seime? Dirbo tuos darbus Klaipėdai, kurių buvo nespėjęs, kurių niekas kitas ir nebūtų ėmęsis.

Dėkoju visiems, padėjusiems parašyti šią apybraižą: Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubui, Alfonso Žalio artimiesiems ir bendražygiams.

1929-ŲJŲ RUDUO. POLITINĖ PADANGĖ – NIŪRI, TIKROJI – VAISKI

„Frazei, jog užsienio politikoje Lietuva buvo „priėjusi liepto galą“, komentarų nereikia. A. Voldemaras iš tiesų buvo pašalintas labai atsakingu metu, svarbių jos tarptautinės padėties permainų išvakarėse. Kokių atsakymų į naujus iššūkius, pirmiausiai Klaipėdos fronte ir santykiuose su Vokietija, būtų radęs A. Voldemaras? Ar atstatydinimas išgelbėjo A. Voldemaro, kaip užsienio reikalų ministro, prestižą, ar jį atstatydinus Lietuva prarado sunkiausius klausimus su Vokietija gebėjusį spręsti lyderį? Šiandien atsakyti į šiuos klausimus vargu ar įmanoma, tačiau sprendžiant iš D. Zauniaus korespondencijos akivaizdu, kad ir jis puikiai suvokė tuos sunkumus ir atsakomybės laipsnį, kuris guls ant būsimo ministro pečių.“

Tai citata iš Vytauto Žalio monografijos *Lietuvos diplomatijos istorija* I tomo, atspindinti 1929 metų pabaigos, kuomet gimė jo tėvas Alfonsas Žalys, politinę padangę.

Tikroji padangė Raizgių kaime, prie ežero, iš kurio išteka Dubysa, buvo vaiski, kvepėjo deginamais bulvienojais, anot Maironio, „oratinkliai draikės be vėjo“. Į gražų pasaulį gražiausioje Lietuvoje atėjo pirmagimis Onos ir Jono Žalių sūnus.

Naujagimio Alpuko tėvai, neturėdami savo namų, iš Šiaulių buvo atsikėlę pas motinos seserį. Kad ir kokia graži buvo Dubysa ir ežerėlis, Alfonsui Žaliui *vaikystė daugiau primena ne vaikiškus džiaugsmus, laimingas akimirkas, bet rūpesčius ir vargą. Taip, vargą. Anksti netekau motinos.*

Kai ji iškeliavo į dausų pasaulį, man buvo penkeri metai, o sesutei Reginai – vieneri... Tėvas ir artimiausi giminės nutarė, jog man derėtų laikinai apsigyventi pas senelį... Kai mane atvežė, sodyboje jis gyveno vienišas, bet dažnai lankydavo gausūs giminaičiai, artimieji. Toje sodyboje užaugo, subrendo net trys sūnūs ir tiek pat dukterų, pasklidusių po visą Šiaulių kraštą.

Senelio Kajetono Žalio ūkis buvo Padubysio valsčiuje, ant Dubysos kranto. Nors jis teturėjo vos 3 hektarus dirbamos žemės, ūkio statiniai buvo gana išvaizdūs: palyginti erdvi troba, daržinė, klojimas, tvartas, pirtis.

Prisimenu senelį kaip mažakalbį žmogų, nuo ryto iki vakaro ką nors meistraujantį. Augino javus, atėjus laikui, juos iškuldavo klojime. Tai darydavo spragilu. Liepdavo ir man pabandyti. Vėliau išbandžiau girnų judėjimo sunkumą.

Nuo seno senelis augino naminę taboką. Ją gražiai supjaustyti buvo ir mano prievolė. Žiemą prie varstoto padarydavo viską, kas reikalinga vežimui, rogėms. Mus aplankydavo aplinkinių kaimų ūkininkai, prašydami pakaustyti arklius, mat kalvė buvo tolokai.

Toks visų darbų meistras ir buvo mano senelis Kajetonas Žalys, pradėjęs žemę dirbti dar baudžiavos laikmečiu. Prisimenu jį ne tik dirbantį. Atėjus sekmadieniui, poilsio dienai, prieš pietus senelis visada paimdavo maldaknygę, oriai atsisėsdavo trobos kampe po šventu paveikslu. Skaitydavo, o aš kartodavau, kas ten parašyta. Sulaukdavom ir svečių; vaišės būdavo labai kuklios,– taip savo prisiminimų ir apmąstymų knygoje *Prisikėlimas* rašė A. Žalys.

Karas užėjo Alpukui piemenaujant dėdės Antano Žalio ūkyje. Rusai bėgo, vokiečiai atvažiavo motociklais.

Net dvylikos metų vaikui buvo keista, kad tarybinė kariuomenė taip nesipriešindama bailiai sprunka, kad palieka viską – tankus ir šarvuočius, pabūklus.

Jis vasaros pabaigoje matė, kaip Šiaulių turgavietėje vokiečiai sušaudė tris kaimiečius ir paauglį už neva ryšių linijos gadinimą.

Alfonsas mokėsi pradžios mokykloje, įsikūrusioje pačiame Šiaulių miesto centre, ir vaikai kiekvieną rytą matė arklių tempiamus vežimus, kaip malkas sukrautus lavonus iš belaisvių stovyklų. Mirė jie badu ar tiesiog sušalę.

1944 metų vasarą, frontui iš Rytų artėjant prie Šiaulių, daugelis šeimų, bijodamos bombardavimų, apsigyveno kaimuose. Alfonso šeima apsistojo Pakapės bažnytkaimyje, tėvo sesers ūkyje. Čia Alfonsas vėl pamatė tarybinius kareivius.

Prasidėjo pokaris, kai kur Lietuvoje baisesnis už karą. Vyko ginkluota kova, ir joje nebuvo fronto linijos. *Ji ėjo per mūsų širdis. Ypač sudėtinga buvo mažuose miesteliuose, kur veikė progimnazijos ar gimnazijos. Mūsų Šiluvos gimnazijoje lyg ir nebuvo pasipriešinimo prieš sovietus pogrindžio. O Kelmėje, Raseiniuose ir kitur, kiek žinau, tas pogrindis buvo gana stiprus ir aktyvus. Ir nemažai gimnazistų nuėjo į pogrindinę veiklą, pasitraukė į miškus. Ten ir žuvo arba vėliau buvo ištremti.*

Apie 1949 m., direktoriaujant J. Dogeliui, buvo aktyviai buriama komjaunimo organizacija, į kurią be labai ilgų raginimų įstojau ir aš.

Menka buvo ta organizacija.

Besimokantį Šiluvos vidurinės mokyklos vienuoliktoje klasėje, Alfonsą pašaukė į karinę tarnybą. Nuo 1950-ųjų net

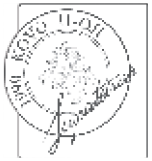
trejus su puse metų tarnavo Baltarusijoje. *Po pusalkanio gyvenimo metų, po amžinų nepriteklių tarnyba kariuomenėje man paliko visai gerus prisiminimus. Pirmiausia todėl, kad galėjau sportuoti: žaisti taip mėgstamą krepšinį... Buvau nusiyręs iki Baltarusijos krepšinio rinktinės narių.*

Grįžimas iš kariuomenės buvo nelinksmas: kažkas iš kišenės pavogė visus pinigus, taigi traukinyje neturėjęs nė už ką pavalgyti. Alkanas išlipęs Vilniuje pirmiausia susirado klasės draugę ir paprašė užkąsti…

Gimtinėje reikėjo kaip nors užsidirbti duoną. Buvę klasės draugai, prisimindami gražius Alfonso moksleiviškus rašinius, įtaisė į Tytuvėnų rajono laikraščio *Komunistiniu keliu* redakciją literatūriniu darbuotoju.

Na, o dirbant redakcijoje – kaip neįstosi į komunistų partiją. Tai atsitiko 1955 metų pradžioje. Buvau aktyvus sportininkas, dalyvavau rajono visuomeninėje veikloje, ir man pasiūlė dirbti komjaunimo rajono komiteto pirmuoju sekretoriumi. Neakivaizdžiai užbaigiau vidurinę mokyklą... Noriu pabrėžti, kad tada mes, jauni komunistai, galvojome, kad darysime žmonėms ką nors gera, visi nugyvensime geresnį, gražesnį, prasmingesnį gyvenimą. Tik po daugelio metų žlugo mano ir visų kitų viltys, nes jos buvo grįstos apgaule ir mulkinimu.

Pasakoja Eugenija-Genutė Žalienė, Alfonso našlė: „Kaune baigusi prekybos technikumą, gavau siuntimą dirbti Tytuvėnų kooperatyve prekių žinove. Mes, jaunimas, šeštadieniais ir sekmadieniais rinkdavomės į šokius. Kartą įėjo aukštas ir labai gražus jaunikaitis kareiviškais drabužiais, nes, kaip vėliau paaiškėjo, neturėjo kuo apsirengti. Draugėms aš pašnibždėjau, kad jis tai tikrai išves mane šokti, nes tada buvau aukšta ir tikau jam į porą. Taip ir atsitiko. Šoko jis labai gerai, tikau ne tik šokiams į porą, atitikau būti poroje visam gyvenimui. Susipažinus Alfonsas ėmė vis kviesti ir kviesti į komjaunimo susirinkimus, į talkas – ravėti kukurūzų, įrengti tramplyną ežere, bėgimo takus stadione, sodinti medelius. Tai buvo dingstis mane prisipratinti. Kadangi ir jis man labai patiko, vedami abipusės meilės netrukus susituokėme – susimetrikavome Tytuvėnų vykdomajame komitete. Į bažnyčią tada bijojome eiti. Netrukus gimė mūsų pirmagimis Vytautas, Alfonsą išsiuntė mokytis į Vilniaus aukštąją partinę mokyklą, o aš su sūneliu grįžau pas tėvus į Kauną, vyro sulaukdama savaitgaliais.

Į partinę mokyklą Alfonsą nuvarė grynas vargas: mokytis jis labai norėjo, tačiau jau auginant vaiką studijuoti universitete ar institute tiesiog nebuvo pinigų. Nauja Alfonso tėvo šeima ir artimieji nieko negalėjo padėti, o partinėje mokykloje buvo ir bendrabutis, ir didelė stipendija. Alfonsui Vilniuje praleisti studijų metai davė tikrai nemažai, nes jis stropiai mokėsi, daug skaitė, ruošėsi rimtai kabintis į gyvenimą. Be to, šalyje jau buvo pasmerktas Stalinas, bėgo atšilimo metai, visi laisviau ir mąstė, ir kalbėjo. Alfonsą, baigusį Vilniaus aukštąją partinę mokyklą, išrinko Lietuvos komunistų partijos Klaipėdos miesto komiteto sekretoriumi, atsakingu už socialinius ir kultūros reikalus arba, kaip trumpiau vadindavo,– ideologiniu sekretoriumi. Klaipėdą mes jau buvome matę 1957 metais, kai atvažiavome su Tytuvėnų komjaunuolių ekskursija. Prisimenu, kad sustojome prie paminklo su patranka ir nusifotografavome. Klaipėdoje dar buvo pilna griuvėsių.“

Išleidęs 2005 metais prisiminimų ir apmąstymų knygą *Prisikėlimas,* Alfonsas Žalys, pasak jo žmonos Genutės, gal kokį pusvalandį išsėdėjo, kol gana sunkiai drebančia ranka draugui nuo jaunystės Algirdui Vaitiekūnui išvedžiojo: *Taip jau likimas lėmė – būti mūsų draugystei ir bendradarbiavimui. Galime pasidžiaugti, jog dalyvavome sprendžiant miesto problemas.*

Algirdas Vaitiekūnas prisiminimuose rašo: „Ir kas galėjo pagalvoti, kad likimas suves ir neišskiriamais ryšiais sujungs, atrodo, du visiškai nepanašius žmones, ir dar kupiškėną su žemaičiu. O šio atsitiktinumo pradžia siekia 1957-uosius, kai abu panašiomis aplinkybėmis tapome Vilniaus aukštosios partinės mokyklos klausytojais. Pirmųjų mokslo metų pradžioje, nuėjęs į sporto salę, pamačiau aukštą, pečiuitą vyrą, energingai ir, svarbiausia, taikliai iš įvairiausių padėčių metantį kamuolį į krepšį. Tai ir buvo Alfonsas. Susipažinus ir kiek pažaidus, šis linksmas ir draugiškas vaikinas leido jį šaukti Alfa, girdi, liežuvis mažiau dils. Paskui pabandėme savo jėgas ir prie tinklo. Ir čia jam teko lyderio pozicijos. Būdamas 10 centimetrų aukštesnis, mane pasirinko kamuolio pakėlėju. Buvome išmokę: „Algi, trumpą!“ Tai reiškė, kad abu kartu veikiame taip: aš, eidamas pirma jo, staiga išmetęs neaukštą kamuolį netoli tinklo, pasitraukiu į priekį, o jis pašokęs kerta beveik niekada neatremiamą smūgį. Kartą, pamenu, apšylant prieš rungtynes, tuometinio Dailės instituto ankštoje žemoje salytėje, po stipraus smūgio su tokiu triukšmu krito tinklas kartu su visais stovais, kad priešininkai, taip ir neatsigavę po patirto streso, pralaimėjo susitikimą.

Alfonsas pirmavo visuose sportuose. Tik stalo tenise jam taip ir nepavyko manęs įveikti…

Kalbant apie studijas prisimintina, kad partinėje mokykloje nebuvo nė vieno profesoriaus, nė vieno docento, o ir kitų aukštųjų mokyklų dėstytojai gana dažnai čia uždarbiavo lygiagrečiai, tačiau žinių iš įvairiausių gyvenimiškai svarbių dalykų mes gavome nemažai. Vis dėlto taip niekas iki galo negalėjo išaiškinti nei kada bus įgyvendintas socializmas, nei kas yra tas komunizmas, į kurį taip veržėmės. Gana dažnai būdavo pasiūloma į keblius klausimus atsakymo ieškoti knygelėje *100 klausimų ir atsakymų.* O didžiausias komunizmo statybos specialistas dėstytojas Salamonas Atamukas vietoj tiesioginių paaiškinimų vis nuklysdavo į samprotavimus apie maoizmą, kol pats atsidūrė Izraelyje.“

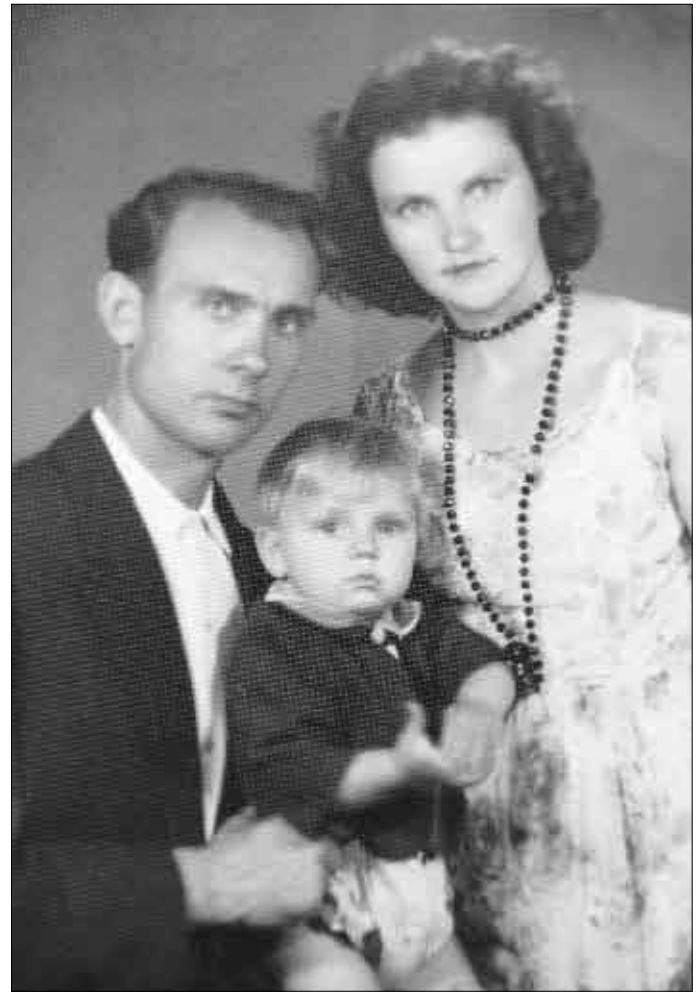
Alfonsas Žalys – Šiluvos gimnazijos šeštos klasės moksleivis. 1949-03-22

Skrybėlę per medaus mėnesį Alfonsui uždėjo žmona Eugenija-Genutė. Tytuvėnai, 1955 m.

Alfonsas Žalys giminės susitikime. Fotografuota septintąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį.

Alfonsas Žalys su žmona Eugenija-Genute ir sūnumi Vytautu. Klaipėda, apie 1960 m.

Jaunesnysis sūnus Artūras ant tėvo Alfonso Žalio pečių. Smėlio kopose prie Nidos sūnus Vytautas ir žmona Eugenija-Genutė nusiavė batus, o tėvelis liko ir su batais, ir su kaklaraiščiu... Neringa, apie 1965 m.

Alfonsas Žalys su sūnumis Vytautu ir Artūru. Klaipėda, 1964 m.

Alfonsas Žalys su sūnumis Vytautu ir Artūru senelio Kajetono Žalio sodyboje ant Dubysos kranto. Fotografuota apie 1973 m.

PER LEMTINGĄ SKUNDĄ – IŠ PARTINIO APARATO DŽIUNGLIŲ Į PRAKTINĮ DARBĄ

A. Žalys, dirbdamas LKP Klaipėdos miesto komiteto sekretoriumi (vadinamuoju trečiuoju sekretoriumi, ideologijai) negalėjo skųstis savo viršininku – pirmuoju sekretoriumi Jonu Babravičiumi. Daugelis klaipėdiečių yra sakę, kad pagal tai, koks jis galėjęs būti blogas, buvęs visai geras… 1968 metų pradžioje išvykdamas iš Klaipėdos į Vilnių dirbti LKP CK, jis į savo postą rekomendavo Alfonsą Žalį.

Prasidėjo kvietimai į pokalbius, egzaminavimus LKP CK. Visi pokalbiai A. Žaliui buvo palankūs, nes kitą dieną jį priėmė pats Antanas Sniečkus.

LKP pirmasis sekretorius kandidato klausinėjo apie Klaipėdą, jos ekonomikos ir ideologijos problemas. Po pusę valandos trukusio pokalbio A. Žalys grįžo į Klaipėdą. Kai kas jau sveikino su rimtu karjeros žingsniu, tačiau daugiau jo į Vilnių nebekvietė. Po kiek laiko į Klaipėdą buvo atsiųstas Jonas Gureckas, kuris ir tapo pirmuoju sekretoriumi.

A. Žalys ir jo draugai spėliojo, kuo gi jis galėjęs nepatikti A. Sniečkui: juk labai retai jis po visų tikrinimų ir rekomendacijų atmesdavo siūlomą jau filtruotą kandidatūrą. Paslaptis tvyrojo kelerius metus. Kai A. Žalys jau dirbo Vykdomojo komiteto pirmininku, jo buvęs bendradarbis Valentinas Romanovas, 1968 metais dirbęs LKP Klaipėdos miesto komiteto antruoju sekretoriumi, atvirumo valandėlę paklausęs: „Ar žinai, kodėl netapai pirmuoju sekretoriumi? Tai aš prieštaravau tavo kandidatūrai, tai aš CK pranešiau, kad Žalys netinkamas, nes turi nacionalistinių bruožų ir linkęs į diktatūrą!..“

Užuot vožęs karjerą sukliudžiusiam funkcionieriui į ausį arba palikęs jį vieną prie stalo, A. Žalys labai nuoširdžiai padėkojęs, nes per tai jis tapęs Vykdomojo komiteto pirmininku. A. Žalys visada pabrėždavo dėkojąs likimui, pasukusiam jo gyvenimo kelią iš partinio aparato džiunglių į tikrą praktinį darbą, už tai, kad jam buvo lemta daug nuveikti Klaipėdos labui.

Gavusi vieną neigiamą signalą, visagalė partija buvo linkusi jį įsidėmėti. A. Vaitiekūnas, vėliau tęsęs A. Žalio darbą partijos miesto komiteto sekretoriaus poste, prisimena: „Neretai sulaukdavau skambučio iš centro komiteto, vis klausinėdavo apie A. Žalį. Dar tada, kai jo kandidatūra tapti pirmuoju sekretoriumi buvo atmesta dėl neva jo nacionalizmo ir polinkio į diktatą, piktoji sėkla jau buvo pasėta. Ji augo ir vešėjo, nes Alfonsas niekada ir niekam nebuvo linkęs be reikalo nusileisti, o sakė į akis tą, ką galvojo, nesvarbu, ar adresatui patinka, ar ne. Po vienaip ar kitaip susiklosčiusių aplinkybių, matyt, aukščiausia valdžia mėgino nutupdyti nepasotinamąjį pirmininką. Apie šiuos siekius aiškiausiai prakalbo pirmuoju sekretoriumi išrinktas Č. Šlyžius. Jo informacija buvo pasiekusi to meto Maskvos statytinį LKP CK antrąjį sekretorių N. Dybenką, kuriam nieko nereiškė girtam surinkti į krūvą visą partijos miesto komiteto biurą ir, bandant nugirdyti, pasityčioti iš jam nepalankių žmonių. Kartą jis tiesiai užsipuolė pirma E. Urbonavičių, o paskui ir A. Žalį. Girdi, visi čia geriam, kalbamės, skeliam anekdotus, visi linksmi, o ko jūs čia sėdite susiraukę? Kas jums nepatinka? Sakykite! Laimė, patį generalgubernatorių Nikolajų įveikė taip pamėgta stiprioji, ir jis pats nulinko nesulaukęs atviro „kaltųjų“ prisipažinimo, kuris tikrai nebūtų patikęs.“

Naujo Klaipėdos lengvosios atletikos maniežo atidarymo iškilmių metu tradicinę juostelę perkerpa Klaipėdos miesto DŽDT vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys. Klaipėda, 1976-12-04

Alfonsas Žalys (antras iš dešinės) visą gyvenimą labai mėgo sportą: žaidė krepšinį, tinklinį, bėgiodavo parke ir, pasak sūnaus Vytauto, „mešką“ ant skersinio „laužė“ jau turėdamas daugiau kaip 50 metų. Klaipėda, 1978 m.

A. Žalys palaikė visus sportininkus. Norėdamas juos pažinti, nebijojo ir sklandytuvo. 1968 m.

KLAIPĖDA – KAIP PAŽADĖTOJI ŽEMĖ

Į Klaipėdą iš Vilniaus persikėliau 1986-ųjų pradžioje. Viena iš aplinkybių, paskatinusių tapti klaipėdiečiu, buvo tuomet po Vilnių sklandžiusi legenda, kad Klaipėdoje – viskas kitaip, daug geriau.

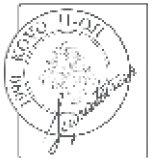
Ten Žalys ir Gureckas pažangiai tvarką miestą, rūpinąsi kultūra, mylį meną, o toji meilė pasireiškianti ir tuo, kad dailininkai, dėstytojai, dainininkai, rašytojai iškart gauną butus, kūrybines dirbtuves.

Prisimenant, kokia problema tais laikais žmogui buvo gauti butą, šis esminis momentas buvo aptarinėjamas bemaž visuose kultūrininkų susiėjimuose. Ypač prie puoduko, bokalo ar stiklelio. Be to, ir laikraščiai rašė, ir žmonės kalbėjo, kad Klaipėdos parduotuvėse nesą eilių. Lenino ordininkas Lichtinšainas, turintis prekybininko genų, taip pavyzdingai sutvarkęs prekybą, kad viskas – kaip Vakaruose! Tuo patikėti visuotinio deficito sąlygomis buvo sunku, tačiau žmogui juk norisi tikėti kuo nors geru, o ne blogu...

Mes, žurnalistai, dirbę vadinamuosiuose respublikiniuose leidiniuose, grumdavomės dėl komandiruočių į Klaipėdą. Joje aiškiai matėsi, kad kultūrininkams čia žalia šviesa: dygsta skulptūros, veriasi muziejai, restauruojamas senamiestis, steigiami technikos ir muzikos fakultetai, o chorų, dainų ir šokių ansamblių – net tiršta. O kur dar jūra su milžiniškais laivynais – tikroviška galimybė kūrybingam žmogui, nušviečiant žvejų ir jūreivių darbą visuose pasaulio vandenynuose, išplaukti už ganėtinai budriai saugomos tarybinės imperijos sienos. Apskritai, Klaipėda dėl atplaukiančių užsienio jūreivių ir dėl užsienio šalių uostuose besilankiusių klaipėdiečių turėjo vakarietiško kvapo, kurį uostyti tarybiniais laikais buvo taip pikantiška. Gal ir apsirinkant, bet atrodė, kad ir partijos bei saugumo priespaudos Klaipėdoje buvo mažiau negu Vilniuje.

Žodžiu, Klaipėda daugelio Vilniaus kūrybininkų mintyse tvyrojo kaip Pažadėtoji žemė, kurioje galima pradėti naują gyvenimą!

Nacionalinės premijos laureatas skulptorius Regimantas Midvikis patvirtina, kad geroji žinia apie Žalį buvo tikra, neišgalvota: „Kai atsigręži atgal į savo nugyventus metus, pamatai, kad sutikai, pažinai, gyvenai su daugybe puikių žmonių, kurių jau niekada neužmirši. Tačiau yra tokių asmenybių, kurias prisimeni vos ne kasdien su nostalgija ir jausmu, kad jos ir dabar trūksta ne tik tau, trūksta kitiems, trūksta visiems.

Alfonsas Žalys. Šita pavardė su tikra pagarba buvo tariama ne tik jo numylėtoje Klaipėdoje. Sostinės ir kitų Lietuvos miestų menininkai dažnai sakydavo mums: „Jums pasisekė. Jūs turite Žalį!“

Dabar gerai suprantu, kad jis turėjo savo Klaipėdos – gražaus, patogaus miesto prie jūros ateities viziją. Miesto su gražiais namais, parkais, fontanais, skulptūromis ir paminklais viziją. Jis augino mus, jaunus skulptorius, šiai ateities Klaipėdai, norėjo, kad mes kurtume savo miestui kartu su juo. Augino, rūpinosi kūrybinėmis sąlygomis, dalindavosi savo mintimis apie tai, ką ir kaip reikėtų įamžinti, kokios temos laukia ateityje, kaip bus tvarkomas tas ar anas gatvės kampas, skveras, projektuojamas pastatas ar aikštė. Jis visa-

da žinojo, ko nori, mąstė praktiškai, konkrečiai. To paties norėdavo ir iš mūsų. Žinojo kiekvieną užsakymą, kiekvieną kuriamą skulptūrą. Lankydavosi jo rūpesčiu pastatytose skulptorių dirbtuvėse, kur niekas nepraslysdavo pro jo akis: nei meniniai sumanymai, nei nukritęs lietvamzdis. Tarsi tikras tėvas išklausydavo, patardavo, pabardavo, kartais griežtai pareikalaudavo laikytis termino, susiimti.

Tikrai žinau, kad dar nesu sutikęs žmogaus, kuris būtų pasakęs apie Alfonsą Žalį kokį blogą žodį. Mes jį mylėjome ir gerbėme kaip tėvą. Jį gerbė visi.

Žalys! Tuo viskas pasakyta“,– tvirtina skulptorius Regimantas Midvikis.

KAI PARTIJA NETRUKDĖ TARYBŲ VALDŽIAI

Žalio ir Gurecko tandemo man pamatyti nebeteko. Jonas Gureckas, nuo 1968 metų dirbęs LKP Klaipėdos miesto komiteto pirmuoju sekretoriumi, 1982 metais tapo Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo sekretoriumi. Iš daugelio jo amžininkų atsiliepimų matyti, kad Klaipėdoje tai buvęs geras tandemas, o J. Gureckas tuometinėje pusiau rusiškoje Klaipėdoje – lietuviams itin palankus vieninteles partijos sekretorius. Turėdamas žmoną lituanistę pedagogę, jis ir pats buvęs apsiskaitęs, kultūringas žmogus. Visuotinio rusinimo sąlygomis J. Gureckas stengęsis kelti nacionalinius kadrus į vadovų postus. Pavyzdžiui, jei iš maskviškės ministerijos valdomos gamyklos direktorius buvęs vyriausiojo brolio tautos atstovas, tai pirmasis sekretorius stengdavęsis, kad tos gamyklos bent partinio komiteto sekretorius ar profsąjungos komiteto pirmininkas būtų lietuvis. Taip, taip, mes kalbame apie tą patį Joną Gurecką, kuris Sąjūdžio metais buvo tapęs itin aršiu *jedinstvininku*. Jis stengėsi, kad Lietuva kaip buvo LTSR, taip ir liktų, kad Lietuvos TSR kaip buvo, taip ir liktų vieningoje nedalomoje Tarybų Sąjungoje. Būdami objektyvūs, mes neturime nutylėti jo gerų darbų Klaipėdoje, nuveiktų kartu su A. Žaliu.

Verslininkas Jonas Kekys, ilgametis *Baltijos* laivų statyklos partinio komiteto sekretorius, gerai prisimena, kaip J. Gureckas ir A. Žalys palaikė iš dalies užslaptintos įmonės lietuvinimą. Pavyzdžiui, pristatant darbuotojus aukštesniems apdovanojimams, sąrašą parašais turėdavo patvirtinti partijos miesto komiteto pirmasis sekretorius ir Vykdomojo komiteto

pirmininkas. „Sąraše turi būti pusė lietuvių!“ – aiškiai nurodydavo jie. O lietuvių su tarybiškai švariomis biografijomis ne taip lengva būdavę rasti... Su miesto vadovų palaikymu *Baltijoje* imta įvesti dvikalbystę: šalia vien rusiškų užrašų ir plakatų cechuose ir administracijos patalpose ėmę rastis ir lietuviškų. Visi buvo pratinami, kad ir viešos kalbos nebūtinai turi būti sakomos vien rusiškai.

„Sumaniai vartodamas terminologiją apie generalinę partijos liniją rūpintis darbo žmonių gyvenimo sąlygų gerinimu, miesto socialinėmis reikmėmis, A. Žalys iš statyklos direktoriaus išspausdavo daug lėšų mokyklų, muziejų steigimui, gatvių tiesimui. Sąjunginės ministerijos paskirtas direktorius buvo pripratintas rūpintis ne vien savo įmonės darbo planų vykdymu, bet ir miesto kultūra. Už tai jam plenumuose ir sesijose būdavo viešai padėkojama, keliant ūpą tapti tikru klaipėdiečiu ir dar daugiau padėti miestui. Prisimenu, 1979-aisiais A. Žalio prašymu Jūrų muziejų daugiau kaip mėnesį įrenginėjo mūsų statyklos šaltkalvių ir suvirintojų brigada. Žvelgiant iš dabartinių dienų, tokią miesto vadovo politiką būtų galima pavadinti taip: „Kolonizuojate mus, tai kolonizuojate, tačiau susimokėkite! Mums irgi reikia iš sąjunginio biudžeto savo dalies! Ir kuo didesnės! O nuo to bus šviesiau visiems!“ – šypsosi Jonas Kekys, buvęs partiečių ganytojas, o iš esmės – lietuvių interesų atstovas sukarintoje laivų statykloje.

Vadovaujančių kadrų rezervas tuomet galėjo būti sudaromas daugiausia iš tų, kurie baigdavo aukštąsias partines mokyklas. Lietuviai į jas ne itin veržtavosi, tad miesto vadovams (nebūtinai per partijos komiteto biuro posėdžius) tekdavo daugelį perspektyvių jaunuolių atsargiais žodžiais paprotinti: galvok apie ateitį!

Alfonsas Žalys Klaipėdos statybose. Fotografuota aštuntąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį.

GERIAU JAU BUVĘ...

Man, 1985 m. pabaigoje besiruošiančiam dirbti laikraščio *Tarybinė Klaipėda* redaktoriumi, teko kelis kartus susitikti su A. Žaliu ir Č. Šlyžiumi. Visada kalbėdavo tik Č. Šlyžius. Partija visiškai kontroliavo visą spaudą, nors po miestų laikraščių pavadinimais būdavo nurodoma, kad tai ne vien LKP miesto komiteto, bet ir miesto liaudies deputatų tarybos organas. A. Žalys nerasdavo progos įsiterpti, na, ir nesistengdavo, tik korektiškai kartu klausydavosi reikalavimų, kad spauda turinti būti uoli partijos parankinė, o redaktorius – kaip išdresiruotas sarginis šuo, pasirengęs perkąsti gerklę kiekvienam, kuris neklusnus partijai, suprask – pirmajam sekretoriui. Buvo justi, kad A. Žalys iš naujojo redaktoriaus laukia ko kita, kas paaiškėjo vėliau: miesto kultūrinimo idėjų, klaipėdiečių kūrybinių pradų skatinimo. Kad tie žmonės – ne tandemas, jauste jautėsi. Per daug jie buvo skirtingi. Būdamas pirmuoju sekretoriumi, Č. Šlyžius jautėsi padėties šeimininkas ne tik mokydamas bei auklėdamas naują redaktorių, bet, pasirodo, ir visuose miesto reikaluose. Per komiteto biuro, kurio narys, žinoma, buvo ir A. Žalys, posėdžius Č. Šlyžius rėksmingai ir vien rusiškai reikšdavosi vienas, keldamas nuolatinį aliarmą. A. Žalys visuotinei baimei nepasiduodavo, išlikdavo ramus ir santūrus, prabildavo tik tada, kai kalbėti turėdavo visi biuro nariai. Atviros konfrontacijos tarp pirmojo sekretoriaus Č. Šlyžiaus ir Vykdomojo komiteto pirmininko A. Žalio, ėjusio šias pareigas nuo 1969 m., taigi senbuvio, viešose erdvėse nepastebėjau. Tačiau draugystės ar bent žmogiško sutarimo – aiškiai

nebuvo. Kaip vėliau prisipažino A. Žalys, jis žinojęs ar jautęs, kad Č. Šlyžiaus uždavinys – jį „suėsti“. Nežinia, ar tą uždavinį skyrė rusiškasis imperinis partijos centro komiteto antrasis sekretorius, ar jis kilo iš autokratinio ir karjeristinio Č. Šlyžiaus būdo. Jei jis ir neturėjo tikslo pašalinti populiarųjį Vykdomojo komiteto pirmininką, tai parodyti savo viršenybę – jau tikrai! Sunku net suvokti, kaip Plungėje gimęs ir vidurinėje mokykloje geriausiu moksleiviu buvęs žemaitis galėjo taip surusėti, kad net su daugeliu lietuvių akis į akį kalbėdavosi rusiškai. Mes, naujieji klaipėdiečiai, dar galėdavome suprasti, kad pirmasis sekretorius su žmona gali kalbėtis jos gimtąja kalba, bet kodėl su sūnumi Lietuvoje nekalbėti lietuviškai? Juk to nedraudė ir toleravo net naująją žmonių bendriją – tarybinę liaudį – kūręs TSKP CK politinis biuras!

Taigi nuo 1961-ųjų Klaipėdoje įsitvirtinusiam A. Žaliui netiko ir nepatiko toks pirmasis sekretorius, tačiau reikėjo kentėti ir kantriai laukti, kol karjeristą paaukštins, ir jis išrūks atgal į Vilnių, o gal net į Maskvą. Taigi anksčiau buvęs Vykdomojo komiteto pirmininko A. Žalio ir partijos miesto komiteto pirmojo sekretoriaus J. Gurecko tandemas, davęs reikšmingų vaisių Klaipėdai, liko tik istorija. Gyvenimo įvairovės spalvų ir dramatizmo jai suteikė visiškas buvusių bendražygių kelių išsiskyrimas Sąjūdžio metais ir atkuriant Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Tada, kai Alfonsas Žalys ragino netrypčiojant vietoje skelbti Lietuvos valstybės suverenumą ir nepriklausomybę, Jonas Gureckas 1989 m. vasario 21 d. LKP CK plenume apkaltino visą Sąjūdį nukrypus nuo savo programos ir vis dažniau ir atviriau brukant mintį – atsiskirti nuo TSRS. Jis piktinosi, kad buvę partiniai vadovai, pavyzdžiui, A. Sniečkus

ir kiti vis dažniau vadinami tautos priešais, sovietų kariai – žudikais, o tikrieji banditai – partizanais, kovotojais prieš okupaciją. Jis užsipuolė V. Landsbergį-Žemkalnį, kuris tapęs didvyriu, nors 1941 m. birželio 23 d. išreiškęs dėkingumą A. Hitleriui. Tada J. Gureckas ir išdėstęs programą – ką daryti. Anot jo, reikią uždaryti visą Sąjūdžio spaudą, nes ji esą nepadedanti persitvarkymui, taip pat iš sąjūdiečių atimti laisvą mikrofoną ir televizijos *Atgimimo bangą* geriausiu atveju leisti tik iš anksto įrašytą, uždrausti darbo kolektyvams remti Sąjūdį finansiškai, pagaliau pareikalauti iš visų komunistų asmeninės atsakomybės už savo veiksmus. Beje, J. Gureckas taip pat kategoriškai atmetė idėją apie LKP statuso keitimą, nes tuo metu sąjūdininkai jau siūlė LKP transformuoti į savarankišką partiją. Tai reiškė, kad nuo visiškai centralizuotos Tarybų Sąjungos komunistų partijos atskyla Lietuvos komunistų partija. Ji tampa nebepavaldi Maskvai ir ima tarnauti Lietuvai, lietuvių tautai. Baigdamas J. Gureckas pranašiškai perspėjo, kad jeigu nebus imtasi ryžtingų veiksmų, rudenį po rinkimų į LTSR AT galima sulaukti pareiškimo apie Lietuvos atsiskyrimą nuo TSRS... Įžvalgus buvo J. Gureckas: kaip jis perspėjo, kad nebūtų, taip ir įvyko!

Rašytojai Ievai Simonaitytei miesto Vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys įteikė Klaipėdos miesto Garbės pilietės pažymėjimą. 1977 m. sausis.

DVIEJŲ DEŠIMTMEČIŲ A. ŽALIO IR V. GREIČIŪNO DARBO TANDEMAS

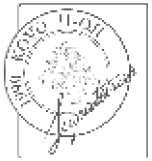
Per daug nesireikšdamas LKP Klaipėdos miesto komitete, jo biure, partinėse konferencijose, A. Žalys kaip žuvis vandenyje jautėsi Klaipėdos miesto liaudies deputatų tarybos Vykdomajame komitete, kuriame turėjo tikrąjį tandemo porininką – pirmininko pirmąjį pavaduotoją Valentiną Greičiūną, dirbusį kartu du dešimtmečius. Kiti pavaduotojai keitėsi, o šis buvo pastovus. V. Greičiūnas buvo atsakingas už kapitalinę statybą ir kitą stambųjį miesto ūkį. Per tą ilgą laiką jie buvo susipykę tik vieną kartą, bet greitai susitaikė...

„Draugiška, darbinga, komandinio žaidimo principais vadovaujama buvo Alfonso Žalio komanda. Mane tiesiog stulbindavo kruopštus pirmininko pasiruošimas bet kuriam klausimui. Prieš posėdžius būtinai sukviesdavo kompetentingus žmones pasitikrinti sumanymus, surasti geriausią sprendimo variantą. Įsiklausydavo į mūsų siūlymus. Jeigu važiuodavo į ministerijas prašyti lėšų, turėdavo parengęs papunkčiui surašytus motyvus ir įrodymus,– pasakoja V. Greičiūnas.– Pats būdamas punktualus ir be galo pareigingas, to paties laukė ir iš kitų. Nesulaukęs nieko nesakydavo – užtekdavo veido išraiškos.

Per savo nenorą piktnaudžiauti tarnybine padėtimi jis sutrukdė savo sūnui Vytautui, baigusiam istorijos mokslus

Vilniaus universitete, tapti Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktoriumi, nors tokią visiškai natūralią galimybę matė kolegos, ir Vytautas būtų šiam darbui tikęs.

Nepaisant to, kad pirmininkas buvo visiškai atsidavęs darbui ir nesavanaudiškas, skundai dėl jo vis vien buvo rašomi. Ypač tuo pasižymėjo iš toliau atvykę karo ir darbo veteranai, kurie, rodydami savo valdžią, vis norėjo mokyti, reikalauti, vis buvo kuo nors nepatenkinti. Aukščiausiai nukeliavęs skundas – į TSKP CK partinę kontrolę. Tuomet tai buvo tikras baubas. Atvykusių tikrintojų lygis buvo toks, kad jie, remdamiesi skundu, ir patys priekaištavo, kodėl šiluminėje trasoje pakloti du vamzdžiai, ar nebūtų pakakę vieno? Kantriai aiškinome, kad vienu vamzdžiu ateina karštas vanduo, o kitu atvėsęs grįžta… Nagrinėjo, kodėl Lietuvos žuvies pramonės susivienijimo pastate įtaisytas vitražas, kodėl įrengiama trečioji vandenvietė. Dėl šventos ramybės Ministrų Taryba įrašė A. Žaliui papeikimą, kad galėtų Maskvai raportuoti, jog „prasižengėlis“ nubaustas.

Tokie tikrinimai, kartais be jokios logikos ir kontrolierių kvalifikacijos, kainavo daug nervų. Tačiau tai neatgrasė nuo sporto ir kultūros objektų statybos – atsirado dviračių trekas, plaukimo baseinai, sporto salės. Nepaisant nuolatinės įtampos, rasdavome laiko ne vienai dainai sudainuoti; balsą turėjo stiprų ir gražų. Ne vieną žuvį sumeškeriojome. O štai medžiotojas jis nebuvo – širdis neleido šauti į gyvą sutvėrimą. Svečių kompanijoj buvo linksmas, sąmojingas ir apie darbą nekalbėdavo“,– prisimena dvi dešimtis metų A. Žalio pavaduotoju dirbęs V. Greičiūnas, Klaipėdos miesto Garbės pilietis.

Prisimena A. Vaitiekūnas:

„Valentinas Greičiūnas tiko į tandemą Alfonsui Žaliui dar ir todėl, kad buvo geras krepšininkas, net sporto meistras, respublikos rinktinės narys. Jis rėmė krepšininkus. Kitas A. Žalio pavaduotojas – Ignas Ruginis, būdamas dviračių sporto entuziastas, rūpinosi N. Dumbausko vadovaujamais jaunaisiais dviratininkais, itin garsinusiais Klaipėdą. Buvęs „Atlanto“ žaidėjas Martinas Gusiatinas rūpinosi šio futbolo klubo reikalais.

Pats pirmininkas, pasirinkdamas savo pavaduotojus, vienu iš prioritetų laikė sportą. Jeigu žmogus ne tik dirba, bet dar ir sportuoja, turi laimėjimų, vadinasi, jis – ne tik talentingas, bet ir valingas, organizuotas žmogus, tokiu galima pasikliauti! Sportiniai žaidimai – komandiniai. Būtent kaip komandinį sėkmingą darbą įsivaizdavo ir šiuo principu vadovavosi A. Žalys. Kai kas nors imdavo jį liaupsinti, pirmininkas replikuodavo: *Nereikia pervertinti, viską prirašyti man – tai komandinio darbo rezultatai!*

Jis ir pats noriai žaidė krepšinį, lankė įvairias varžybas, sveikino net ir menkiausią pergalę iškovojusius sportininkus, siekė sudaryti kuo geresnes sąlygas treniruotėms. Taip bendro rūpesčio dėka atsirado specializuotos sporto salės, plaukimo baseinai, stadionai, lengvosios atletikos manieže, dviračių trekas, kokio neturėjo joks kitas miestas Lietuvoje“,– prisiminimuose rašo A. Žalio bendražygis A. Vaitiekūnas.

Alfonsas Žalys (pirmas iš kairės) mėgo komandinius žaidimus: krepšinį, tinklinį. Ir pats žaisdavo, ir kitus skatindavo.

Žvejodavo, bet nemedžiodavo!

LIETUVIŲ TAUTA IR TARYBINĖ LIAUDIS

Tarybinės armijos lietuviškoji 16-oji šaulių divizija 1945-ųjų sausį įžengė į Klaipėdos griuvėsius. Komendantas įsakęs suskaičiuoti gyventojus. Jų buvę tik septyni ar septynios šeimos... Kur visi kiti? Jie, Trečiojo reicho piliečiai, nesvarbu – ar vokiečiai, ar lietuviai – vokiečių kariuomenės vadovybės įsakymu turėję pasitraukti į Vokietiją.

Į tuščią Klaipėdą plūstelėjo nugalėtojai, tačiau tarp jų lietuvių buvo aiškiai per mažai. Jeigu lietuviai būtų masiškai subėgę į uostamiestį, gal mažiau brolių būtų beprasmiškai žuvę Aukštaitijos ir Dzūkijos miškuose, gal mažiau būtų išvežta į Sibirą.

Faktas tas, kad pokario Klaipėdoje iš pradžių apsigyveno tarybiniai rusakalbiai. Jų buvo tokia akivaizdi persvara, kad net miesto laikraštį iš pradžių leido vien rusų kalba. Kalbant vaizdingiau, Klaipėda buvo apgyvendinta panašiai kaip Kaliningradas. Gal ji ir būtų buvusi priskirta Kaliningrado sričiai, jei ne 1923 metų lietuvių savanorių žygis, suvienijęs Didžiąją Lietuvą su Mažosios Lietuvos dalimi – Klaipėdos kraštu. Suvienijo tik šešiolikai metų, tačiau kokios reikšmingos pokario pasekmės! Klaipėda atiteko Lietuvos TSR, atvira lietuviams, nors ir pusiau rusiška. Kaip teko man pačiam patirti, čia 1986 metais „nuo Uralo gaudė vėjai…“ Partijos miesto komitete nebuvo nė vieno lietuviško dokumento, o visiškai imperijai atsidavusio surusėjusio žemaičio politika ir elgesys kūrė tokią atmosferą, kad ne tik per posėdžius, bet ir koridoriuose net iš lietuvių lūpų skambėdavo: Česlav Jonovič, Alfons Jonovič, Valentin Pavlovič, Ina Juozovna, nebekalbant apie Nikolaj Aleksejevič, David Moisejevič, Oleg Ivanovič...

Partijos miesto komitetas atliko okupacinės valdžios funkcijas, simbolizavo imperijos gniaužtus, o Vykdomasis komitetas – aiškiai juntamas lietuviškumo forpostas. Dokumentacija jame buvo rašoma lietuvių kalba, sesijos ir posėdžiai taip pat buvo vedami lietuviškai, nors dalis kalbų skambėdavo rusiškai. Vykdomasis simbolizavo Lietuvos savarankiškumo pastangas, savo žemės šeimininko rūpesčius. Įbėgėti miesto kultūrinimo, taigi ir lietuvinimo, darbai judėjo į priekį. Tarybinės imperijos centrui būtų visiškai pakakę Klaipėdos uosto su laivais ir sandėliais bei paminklu „tarybinei armijai išvaduotojai“. A. Žaliui ir jo bendražygiams kilo natūralūs norai įtvirtinti vieninteliame Lietuvos uostamiestyje lietuvius, o kad jie jaustųsi visaverčiais žmonėmis – juos šviesti, kultūrinti, sudaryti sąlygas aplinkinių rajonų jaunimui Klaipėdoje mokytis, studijuoti.

Kiekvienas protaujantis lietuvis juto, kad nesibaigiantis Klaipėdą ir Baltijos pajūrį pamėgusių karo veteranų ir kariškių, sąjunginio pavaldumo įmonių specialistų ir gerėlesnio gyvenimo (mėsos) ieškotojų srautas iš Tarybų Sąjungos respublikų baigsis tuo, kad lietuvių mieste liks nebe pusė, o tik mažuma, kad privilegijos atėjūnams iš „plačiosios tėvynės“ gauti butą be eilės yra pragaištingos.

Miesto pramonėje ir transporte buvo susiformavusios dvi stovyklos: didesnioji imperinė ir mažesnioji lietuviškoji. Imperinei, telkiančiai rusakalbius, priklausė Jūrų žvejybos uostas, Jūrų prekybos uostas, Lietuvos žuvies

pramonės gamybinis susivienijimas, Lietuvos jūrų laivininkystė, *Baltijos* laivų statykla, laivų remonto įmonės. Klasikinis kolonizavimo pavyzdys – įkurta milžiniška Vakarų laivų remonto įmonė, kuriai daugumą darbuotojų suteikė „plačioji tėvynė“. Visiems jiems reikėjo butų, visi jie jautėsi turį pirmenybę, o viršenybę jiems užtikrino imperijos centras.

Lietuviškoji pramonė, telkianti lietuvius, buvo respublikinio pavaldumo įmonės: duonos, pieno, mėsos, baldų kombinatai, statybos ir remonto trestai, buities paslaugų įmonės.

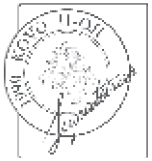
Švietimo, kultūros, gydymo ir poilsio įstaigose, kurias daugiausia valdė pačios Klaipėdos miesto tarybos vykdomasis komitetas, taip pat vyravo lietuviai. Teismuose, milicijoje, prokuratūroje jėgos buvo apylygės, lietuviams atkakliai veržiantis į priekį.

Atskiros eilutės reikia apie bankų skyrius. Nors jie buvo sąjunginio pavaldumo, tačiau jų vadovai lietuviai, palaikydami Vykdomojo komiteto vadovų idėjas, supratingai tarnavo Klaipėdos interesams, neretai kartu su Vykdomojo komiteto pirmininku A. Žaliu balansuodami ties pavojinga riba: gaus partinį papeikimą ar ne, užves jiems baudžiamąją bylą ar neužves...

A. Vaitiekūnas gerai prisimena A. Žaliui grėsusius pavojus: „Mačiau aš jį visokį – ir linksmą, ir susimąsčiusį, ir piktą, ir liūdną, ir susikrimtusį. Kartą Klaipėdoje jis lydėjo TSRS ministrą pirmininką A. Kosyginą. Aprodė jam miestą, užvedė ir į naujai pastatytą buitinio gyventojų aptarnavimo kompleksą. Čia ir prasidėjo ne liaupsės, o priekaištai, pagrįsti praktiniais skaičiavimais. Svečio

nuomone, tai per daug kainavęs ir nebūtinas prabangos objektas. Tais laikais Pabaltijo respublikos buvo laikomos TSRS pakraščiais ir turėjo kiek didesnių privilegijų nei Rusijos vidurio sritys. Tačiau, jeigu panašus įvertinimas pasiektų panašaus lygio autoritetą Maskvoje, galėjai atsisveikinti ne tik su karjera, bet, ko gero, ir sulaukti kraštutinių sankcijų. Laimė, aukštasis svečias buvo čia pat ir jis priėmė vietinį žaidimo stilių.“

Alfonsas Žalys visada buvo už lietuvių tautą, o ne už tarybinę liaudį! Nebūti Maskvos „klapčiuku“ jį natūraliai skatino sveika, tauri prigimtis, asmeninės ambicijos, na, ir, regis, tautinis lietuvio jausmas, neleidžiantis jaustis silpnesniam ar prastesniam už Ivaną Ivanovičių, sėdintį viename Maskvos daugiaaukščiame pastate, 402-ajame kabinete, kartu su dešimčia kitų biurokratų, kurių kiekvienas turi didesnes teises negu sąjunginės respublikos ministras.

Biurokratija suėda geriausias idėjas ne vien šiandien, demokratijos sąlygomis. Komunistų partijos diktatūros sąlygomis biurokratija tobulai padarė viską, kad saugumo, partijos, komjaunimo, profsąjungos, kariuomenės, prokuratūros, milicijos ir dar devynių galybių laikoma imperija susmego kaip peraugęs grybas, ir nors tu ką!

Laikrodžių muziejaus atidarymo metu. Iš dešinės: Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų prorektorius Vytautas Jakelaitis, Klaipėdos miesto Vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys, kraštotyrininkas Dionyzas Varkalis. Iš kairės – Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys. Klaipėda, 1984-07-27.

Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys (ketvirtas iš dešinės) su Skulptorių simpoziumo dalyviais. Šalia jo – skulptorius Gediminas Jokūbonis, Bronė Valantinaitė-Jokūbonienė ir kiti. Fotografuota aštuntąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį.

Alfonsas Žalys Klaipėdos paveikslų galerijoje Fotografuota devintąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį.

Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys, ėjęs šias pareigas 21-erius metus, gerai sutarė su Lietuvos TSR ir Lietuvos Respublikos finansų ministru Romualdu Sikorskiu, ėjusiu šias pareigas net 34-erius metus. (Iš dešinės penktas ir ketvirtas). Klaipėda, 1983 m.

ANKSTYVOSIOS PAMOKOS ISTORIKU IR DIPLOMATU IŠAUGUSIAM SŪNUI VYTAUTUI

Alfonso Žalio sūnus Vytautas Žalys, istorikas ir diplomatas, prisimena: „Tėvas ir aš turėjome tradiciją (ne visada pavykdavo ją išlaikyti) – kiekvieną sekmadienį arba šeštadienį pasivaikščioti Mažvydo skulptūrų parke. Tų pasivaikščiojimų metu, gūdžiais sovietų laikais, kalbėdavome apie **viską** – apie Brežnevą, apie mano blogą elgesį mokykloje. Mat direktorius ir istorijos mokytoja Filipova kviečia mano tėvą perspėti dėl sūnaus užduotų provokacinių klausimų: pavyzdžiui, kaip čia atsitiko, kad buvome valstybė, o likome tik sovietų respublika?

Kalbėdavomės su tėvu apie komunistinę ideologiją ir socialdemokratiją. Aš niekada nebuvau socdemų ideologijos šalininkas, man visada buvo artimesnis liberalizmas. O tėvas diskusijų metu vadino mane socialdemokratu... Aš nežinau, kas jis buvo, bet tikrai buvo liberalių pažiūrų. Jis buvo komunistų partijos bilietą turėjęs žmogus, kuriam labai, net ypatingai, rūpėjo Lietuva ir lietuvių tauta. Taip jis mane ir auklėjo... Kartą tėvas dėl mano „rezistencijos“ vėl apsilankęs mokykloje, neišlaikė ir tarė man žodžius, kuriuos įsiminiau visam gyvenimui: *Užuot laikęs liežuvį už dantų, tu čia šokinėji, aiškiniesi, įvairius klausimus uždavinėji, manydamas tikriausiai, kad esi didelis lietuvis. Bet čia tik šnipšt, čia nebus jokio rezultato, o aš tyliai, nekeldamas jokių vėjų, per porą metų, gal per kiek ilgiau, sulietuvinsiu Klaipėdą!“*

Gali būti, kad tokie pokalbiai užvedė Vytautą ant istoriko kelio, kuris, kaip parodė gyvenimas, yra jo tikrasis pašaukimas.

Genetikos mokslininkams tėvo Alfonso Žalio ir sūnaus Vytauto Žalio asmenybių panašumai ir skirtumai būtų geras tyrimų objektas. Kai Vytautas su draugais kanoja perplaukė Baltiją, tėvas atpažino save.

Apie tėvo nuomonės pasikeitimą plaukimo per Baltiją istorijoje pasakoja Vytautas Žalys: „Dvidešimt metų plaukiojau baidare ir kanoja. Su draugais išmaišėme visas Lietuvos upes, įveikėme Rusijos šiaurės upių slenksčius. Laikėme save profesionalais, sugebėdavome sraunios upės akmenų sulaužytą baidarę atstatyti ir keliauti toliau. Artėjant tūkstantmečių slenksčiui, kilo mintis įrodyti, kad mes, lietuviai, esame ne vien artojų, bet ir jūrininkų tauta. Norėjosi pagerbti ir Gintaro Paulionio, perplaukusio Baltiją irkline valtimi ir žuvusio grįžtant atgal, atminimą. Taigi, Vytautas Germanavičius, Audrius Skurvydas ir aš 1998 m. birželį nusprendėme visapusiškai ruoštis kelionei kanoja per Baltijos jūrą. Kasdien treniruoklyje praleisdavau po tris valandas – riebalų neliko nė lašo, vien raumenys! Tėvas, pamatęs, kad kanoją vežiojuosi prie jūros, kad iš tikrųjų ruošiuosi plaukti per jūrą, pirmą kartą ant manęs labai griežtai užriko. *Kas per nesąmonės, nori mus su motina palikti graužtis, kad nesustabdėme tavęs, einančio į mirtį!*

Daugiau jis nė karto nelietė šios temos. Kentėjo ir tylėjo. Pagaliau, kai pamatė, kad vis vien plauksime, tada ėmėsi padėti, net į spaudos konferenciją atlydėjo…

Irklavome keturias paras, numigdami tik po minutę

kitą, prie Gotlando salos patekome į septynių balų audrą. Kruvini buvo ne tik delnai. Dabar, prabėgus nuo žygio dešimčiai metų, aš suprantu tėvo nerimą ir didžiuojuosi jo požiūrio permaina“.

Profesorius Raimundas Lopata Vytautą Žalį ir jo didžiausią mokslinį darbą pristato taip: „Sunku nesižavėti įvairiapusiais talentais apdovanotomis ir, svarbiausia, aistringai tuos talentus skleidžiančiomis asmenybėmis. Vytautas Žalys – vienas iš jų. Istorikas, humanitarinių mokslų daktaras, diplomatas (1993–1997 metais Lietuvos ambasados Vašingtone patarėjas politikos klausimais, 2001–2005 metais Lietuvos generalinis konsulas Karaliaučiuje, nuo 2006 m. vasaros Lietuvos ambasadorius Moldovos Respublikoje), klaipėdietis, meilę mūsiškei Baltijos jūrai įrodęs ją perskrosdamas kanoja. Žinoma, tai ne tik talento atspindžiai. Tai ir valia bei kantrybė. Jūsų rankoje laikomas Vytauto Žalio įspūdingos apimties leidinys *Lietuvos diplomatijos istorija* yra puikiausias įrodymas, ką galima padaryti talentu, valia ir kantrybe. Sumanymas atskleisti apibendrinančią tarpukario Lietuvos diplomatinės tarnybos, jos veiklos analizę gimė dar praėjusio dešimtmečio pradžioje. Kruopščiai ir kantriai, pasitelkiant lietuviškus, vokiškus, britų, estų ir kt. archyvus, sumanymas įgyvendintas. Tai iš tiesų yra pirmasis ne atskirų tarpukario Lietuvos užsienio politikos aspektų ar problemų nagrinėjimas, bet tuometinės lietuviškosios diplomatijos kaip visumos analitinis paveikslas.“

Paskutiniosios, XI šaukimo, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas. Prezidiumo narys Alfonsas Žalys stovi antras iš kairės. Vilnius, 1986-04-23.

Lietuvos Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime. Antroje eilėje – Alfonsas Žalys ir jo sūnus Vytautas Žalys. Vilnius, 1988-10-22.

N. MITKINAS – TARSI MURAVJOVO-KORIKO ŠEŠĖLIS

Kitaip nei partijos miesto komiteto pirmasis sekretorius, Vykdomojo komiteto pirmininkas nenorėjo draugauti su LKP CK antruoju sekretoriumi. Nikolajus Mitkinas, vyrukas kiek paritus, tiek pastačius, imperialistas ir rusiškasis šovinistas iki kaulų smegenų, atvykęs internacionalizuoti Lietuvą, matyt, buvo informuotas apie Maskvos politikos negarbinantį Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininką. A. Žalio vedžiojamas po miestą, jis kibo kiekviename žingsnyje. Ypač senamiestyje, kurį, jo supratimu, kaip vokišką, visiškai reikėję nugriauti.

„Drauge pirmininke! O kiek kainuoja rekonstruoti vieną kvadratinį metrą?“

„Apie 700–800 rublių“.

„O kiek kainuoja vieno kvadratinio metro įrengimas naujame gyvenamajame name?“

„200–300 rublių“.

„Kaip jūs paaiškinsit, kodėl pinigus kišate, kur nereikia, kuomet tarybinei liaudžiai taip trūksta butų?“

Klaipėdoje 1987 m. pasklido gandas, kad N. Mitkinas norįs Č. Šlyžių, kuris jam taip patinka, pasiimti į CK ir pasodinti vietoj P. Griškevičiaus, kurio sveikata labai šlubavo… Č. Šlyžius išties išvyko į Vilnių, į partijos CK propagandos ir agitacijos skyriaus vedėju. Vėliau jis turėjęs tapti sekretoriumi ideologijai, o jau paskui – ir pirmuoju sekretoriumi! Šiems etapams neužtekę laiko: Petras Griškevičius netrukus mirė, o į jo vietą buvo išrinktas Ringaudas Songaila.

Ką Č. Šlyžius, būdamas LKP pirmuoju sekretoriumi, būtų daręs su kylančiu Sąjūdžiu – vienas Visagalis tepasakys...

„Č. Šlyžius – paaukštinamas, išvažiuoja į CK!“ Nuo šios žinios A. Žaliui, kaip ir daugeliui vadovų Klaipėdoje, nušvito akys…

Kai kurie postai kai kuriuos žmones gadina. Taigi pareigas reikia kaltinti, kai prisimename Č. Šlyžių, kuris galėtų simbolizuoti be galo griežtą ir be galo valdingą tarybinių laikų partijos komiteto pirmąjį sekretorių. Vėliau, kai jį sutikau einantį Lietuvos TSR užsienio reikalų ministro pavaduotojo pareigas, savo akimis negalėjau patikėti, kad gali būti toks dalykiškas ir geranoriškas žmogus. O kai jį sutikau per Plungės vidurinės mokyklos 1957 metų abiturientų laidos klasės draugų susibūrimą Vilniuje, išvis nebesinorėjo prisiminti jo sekretoriavimo Klaipėdoje: tarsi du visiškai skirtingi žmonės! Seni žmonės sako, kad gyvenimas vienus pataiso, o kitus pagadina. Daug žilų plaukų ne vien man įvariusį Č. Šlyžių gyvenimas pataisė!

Neturėdama tokių galių, kad galėtų stabdyti Maskvos diriguojamą kolonializmą, A. Žalio komanda stengėsi, kad ta visokeriopa invazija būtų kuo labiau apmokestinta miesto lietuviškumo interesais. Visais būdais sąjunginio pavaldumo įmonės buvo verčiamos skirti lėšų gatvių tiesimui, vaikų darželių ir mokyklų bei kultūros objektų statybai, o dalį atvykėliams statomų butų perleisti miesto Vykdomojo komiteto žiniai, o tai ir buvo tie butai, kuriais buvo galima privilioti miesto kultūrinimui ir lietuvinimui reikalingus pedagogus, menininkus.

Prisimenu vieną atvejį, kuris gali būti pavyzdys, kai A. Žalys prieš kolonistus buvo bejėgis. Per interesantų priėmimus Vykdomojo komiteto pirmininkas A. Žalys nenorėdavo būti vienas, o kviesdavosi po vieną miesto liaudies deputatų tarybos narį. Pastarasis turėjo būti tarsi patarėjas ir liudininkas, kad interesantas nebandytų duoti ar provokuojamai grūsti kyšį, kad, rašydamas skundą į Maskvą ir kaltindamas Vykdomojo komiteto pirmininką, negalėtų per daug meluoti. Taigi tąkart, kai pirmininko „sargybiniu“ buvau aš, kreipėsi viena iš toli atvykusi rusakalbė, prašydama leidimo išimties tvarka prisiregistruoti pas giminaitę. Šios bute trūko nustatyto ploto. Situacija pirmininkui buvo iki skausmo pažįstama: prisiregistravusi atvykėlė pradės dirbti, stos į eilę butui gauti, taps vieniša motina ar dar ką susiveiks, ir teks suteikti jai butą be eilės. Į tą butą atvyks artimi ar tolimi giminaičiai, registruosis, įsidarbins, kviesis savo gimines, kurie kažkodėl nenorėjo gyventi motinėlėje Rusijoje. Ir taip pasaka be galo. O tvarkingi žmonės tų butų laukė dešimtmečiais, ir jų eilė vis nusikeldavo...

Pirmininkas interesantei kantriai aiškino, kad joks įstatymas neleidžia registruoti išimties tvarka, kai trūksta ploto... Moteris buvo atkakli, plėšriai dėstė savo problemas, pagaliau apkaltino pirmininką internacionalizmo stoka. Kai ji trenkė durimis, pirmininkas atsiduso: *Jei jau atvažiavo, tai ras būdą, kaip prisiregistruoti. Būdama tokia įžūli, ji pasieks CK antrąjį sekretorių, gaus rezoliuciją priregistruoti išimties tvarka, o milicijos pasų stalas ir priregistruos...*

AŠ PATS BŪTINAI PATIKRINSIU!

Į pirmininko priėmimus žmonės daugiausia eidavo prašyti gyvenamojo ploto, skųsdavosi dėl kiauro stogo, šlapio buto. A. Žalys kantriai išklausydavo, užsirašydavo, kviesdavosi namų valdybų viršininkus, aiškindavosi. Kuomet vieni gyventojai pernelyg skundėsi, o vienas viršininkas pernelyg gynėsi, pirmininkas man paliepė: *Čia netoli, tučtuojau nueikite ir pasižiūrėkite!* Nupėdinome kartu su pakviestu atsakingu komunalininku.

Butas buvo už keliolikos žingsnių nuo redakcijos, ir būtent tada mane apėmė šiurpas, kad visai šalia gyvena žmonės (mūsų skaitytojai!) tokiomis baisiomis sąlygomis: sienas ir baldelius ėdė grybas, dvokė sukiurusi kanalizacija. Beviltiškos senukų ir vaikų išraiškos nerodė nė menkiausio ženklo, kad jie nors kiek tikėtų partijos programa, išsivysčiusiu 1987-ųjų socializmu ir šviesiu komunizmo rytojumi. Komunalininkas abejingu žvilgsniu dėbtelėjo į byrančias sienas, kiauras lubas ir sumurmėjo: „Daug kur tokia velniava...“ Pakeliui į Vykdomąjį komunalininkas su manimi atsisveikino.

Grįžęs į pirmininko priimamąjį, aš karštakošiškai viską atpasakojau. A. Žalys tylėdamas išklausė ir sekretorei liepė vėl pakviesti tą rambųjį komunalininką. *Jūs privalote sutvarkyti, ir aš pats būtinai patikrinsiu!*

APEIDAVO VISAS STATYBAS

Vykdomojo komiteto pirmininkas A. Žalys pasižymėjo tuo, kad tikrindavo ir tikrindavo. Šeštadieniais ir sekmadieniais, apsiavęs guminiais auliniais, jis apeidavo visas statybas, visus remontus, visas rekonstrukcijas. Jis be perstojo spausdavo statybininkus, kurie, nors ir išgirtosios taikiausios pasaulyje profesijos, būdavo ir rambūs, ir aptingę, ir savanaudžiai, ir net darbo metu atkemšantys degtinės butelaitį... Niekas negalėjo Pirmininkui meluoti, gražinti padėties, nes jis gerai žinojo, kaip iš tikrųjų yra. Visa laimė, kad Klaipėda buvo išsiugdžiusi geriausius Lietuvoje statybininkus, kad net keli statybos ministrai savo karjerą pradėjo būtent Klaipėdoje. Jų nostalgiški sentimentai būdavo grįsti ir deficitinėmis statybinėmis medžiagomis, ir fondais bei limitais, be kurių planinis socialistinis ūkis tiesiog buvo neįsivaizduojamas.

Alfonsas Žalys ne kartą yra džiaugęsis, kad Klaipėdoje pavyko išgriauti barakus – vieno aukšto medinius namus, kuriuose gyveno daugiau kaip dešimt šeimų, priverstų naudotis bendra virtuve, dušu, tualetu. Pastatytus 1948–1949 metais barakus buvo pavojinga judinti dėl to, kad jie talpino devynias galybes prisiregistravusių žmonių, norinčių gauti atskirus butus. Barakų gyventojai buvo nuolatiniai Vykdomojo komiteto atakuotojai. 15 000 šeimų, kurios laukdavo butų, kantrybė sekdavo. Per metus į naujus butus įsikeldavo 1 500 šeimų. A. Žalys, kartą gavęs papeikimą už neįvykdytus gyvenamųjų namų statybos planus, buvo pagrindinis iniciatorius, kad tie planai ne tik būtų laiku įvykdomi, bet ir pastatoma butų viršum

plano. Tas papeikimas A. Žaliui tarnavo kaip koziris spausti ir spausti statybininkus. Jie, pastatę viršplaninį namą, gaudavo jame pusę butų, o kitą pusę turėdavo perleisti Vykdomojo komiteto žiniai. Pirmininkas, turėdamas viršplaninių butų, skirdavo juos inteligentų iš Vilniaus, Kauno ir kitų miestų viliojimui: Klaipėdai reikėjo pedagogų, medikų, dailininkų, muzikų ir kitų kultūrininkų.

Skirdamas man butą, A. Žalys įdėmiai žiūrėjo į akis: ar nebus taip, kaip jau ne kartą yra buvę: gavę gerą butą, kai kurie menininkai geradarius Klaipėdos miesto šeimininkus apgaudavo – išsikeisdavo per vargą suorganizuotą butą ir grįždavo ten, iš kur atvykę... Aš jutau, kad tokia išdavystė labai skaudintų A. Žalį, kuris asmeniškai rizikuodavo apeidamas nustatytą butų skyrimo tvarką.

Pirmininko komandai rūpėjo ne vien gyvenamųjų namų kiekybė.

„Klaipėda, kaip nė vienas kitas tarybinis miestas, išskyrus Maskvą, turėjusią ypatingą statusą, Alfonso Žalio, Valentino Greičiūno ir kitų su statybomis labiausiai susijusių žmonių iniciatyva ėmė puoštis raudonų plytų namais ar net ištisais kvartalais,– prisimena Algirdas Vaitiekūnas.– Tokias plytas gamino tik Tauragės keramikos gamykla, ir norint jų gauti reikėjo minti takus ne tik čia. Juk tai buvo deficitas, kaip ir daug kas tuo metu. Kadangi Tarybų Sąjungoje buvo patvirtinti tik keli gyvenamųjų namų projektai, miestai darėsi panašūs kaip degtukų dėžutės. Pilkų ar gelsvų plytų namai nedaug kuo skyrėsi, taigi raudonieji nors kiek linksmino akį ir širdį. Pamenu, kartą vykome į susitikimą su miesto architektais. Įteikiau jiems albumą su Maskvos daugiaaukščių statybomis pa-

gal individualius projektus ir Alfonso stiliumi teištariau vos vieną frazę: „Vyrai, pagalvokime: jeigu jiems galima, kodėl mums negalima?“ Negaliu tvirtinti, kad dėl to mieste atsirado raudonų plytų individualaus projekto pastatų, tačiau kas žino...“ – prisimena A. Vaitiekūnas.

Tačiau ne nugriautais barakais ir naujų gyvenamųjų namų kvartalais labiausiai didžiavosi Klaipėdos Tėvas Alfonsas Žalys. Jiems, taip pat ligoninėms, vaikų darželiams be didelių sunkumų buvo galima gauti suplanuotų lėšų. A. Žalio pasididžiavimas – kultūros ir meno objektai, kurie klaipėdiečių gyvenimą daro turiningą, o ir apskritai – tikras lietuvis darosi tas, kuris vasarą gyveno Klaipėdoje: ar nuleido į vandenį savo jachtą ir buriavo, ar siautė Jūros šventėje, ar vaikams parodė protinguosius delfinus, ar senamiestyje klausėsi džiazo festivalio, aplankė dailės parodas.

APŽVELGDAVO ŠEIMININKO ŽVILGSNIU

Palaiminga A. Žalio ranka įkurdino mane Klaipėdoje, ir štai jau 23-ejus metus esu klaipėdietis. Niekur kitur ir nenoriu gyventi. Tokių, kaip aš, A. Žalio globotų kultūrininkų, Klaipėdoje yra tūkstančiai. Nacionalinės premijos laureatai skulptoriai Regimantas Midvikis ir Arūnas Sakalauskas su savo kūriniais greitai nebeišsiteko Klaipėdoje – jų skulptūras matome daugelyje Lietuvos miestų. Klaipėdiečių pasididžiavimą kelia tai, kad A. Žalio auklėtiniai sukūrė svarbiausius paminklus Vilniaus aikštėse: Lietuvos karaliui Mindaugui ir Atgimimo šaukliui Vincui Kudirkai. Ir R. Midvikis, ir A. Sakalauskas prisimena, kad A. Žalys visada žinojo, ką jie kuria, dažnai aplankydavo kūrybines dirbtuves, apžvelgdavo jas laimingu šeimininko žvilgsniu. Nėra menininko, kuris nebūtų patyręs rūpestingo Pirmininko dėmesio.

Ir iš kur jis sėmėsi tiek energijos, kad tiek daug prisimintų, aprėptų, padėtų, iš kur tiek geranoriškumo padaryti viską, kad žmogui būtų smagu gyventi ir kurti!

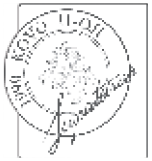
A. Žalio nuomone, patys svarbiausi darbai, kuriuos jam su bendražygiais pavyko nuveikti arba bent įbėgėti,– tai Klaipėdos senamiesčio prikėlimas ir restauravimas; ilgametė kova už istorinio miesto centro – piliavietės – pripažinimą, jos išvadavimą iš pramonės ir grąžinimą miestui, visuomenei, turistams; Klaipėdos universiteto įsteigimas; Jūrų muziejaus ir akvariumo, delfinariumo įkūrimas. Dėl šių objektų, kurie Klaipėdą daro unikaliu, savitu ir lietuviškos kultūros miestu, teko suburti daugybę

patriotiškų, sumanių, atkaklių ir rizikuoti nebijančių bendražygių. Universiteto pirmtakais tapo Vilniaus, Kauno ir Šiaulių aukštųjų mokyklų filialai bei fakultetai. Vietoj tipinio vaikų darželio išdygo muzikos mokykla, Dramos teatro rekonstrukcija išaugino naują teatrą su senuoju fasadu, Jūrų muziejus ir akvariumas absorbavo ir žuvies produkcijos sandėlio lėšas...

Paveikslų galerija, Laikrodžių muziejus, kariljonas senojo pašto bokšte, paminklai Kristijonui Donelaičiui, Herkui Mantui – visi šie kultūros objektai nebuvo pagal reikalavimus deklaruoti Maskvoje, nes ji nebūtų jų palaiminusi. Daugeliu kultūros idėjų A. Žalį užkrėtė Konservatorijos Klaipėdos fakultetų prorektorius Vytautas Jakelaitis. Joms įgyvendinti reikėjo sumanumo, reikėjo gerų ryšių Finansų ministerijoje ir Valstybiniame plano komitete. Ne be reikalo A. Žalys darė viską, kad kiekviena proga ir be progos Klaipėdą aplankytų finansų ministras R. Sikorskis ir Valstybinio plano komiteto pirmininkas A. Drobnys. Dėl jų geros nuotaikos nesibodėdavo parūpinti rūkytos žuvies, putoto alaus ir balto sūrio. Matydami, kad jų pastangos padėti Klaipėdai nenueina vėjais, o gražiai materializuojasi, aukštieji draugai iš Vilniaus dar labiau pasistengdavo. Žmogiškasis faktorius – labai svarbus dalykas socializmo sąlygomis. Tada jis nereiškė kyšio davimo. Nereiškė ir „otkato“, žodžio, įrašytino į dabartinės lietuvių kalbos žodyną kaip įrašomas „stalas“ arba „ranka“.

Įvairių deficitų Jūrų muziejui, granito naujoms aikštėms, marmuro visuomeninių pastatų puošybai suorganizuodavo Prekybos valdybos viršininkas Arkadijus Lichtinšainas, kurio pažintys ir ryšiai su kitais Tarybų Sąjungos prekybininkais buvo itin reikšmingi.

Klaipėdos miesto meras Rimantas Taraškevičius prisimena: „Kai jaunas atvykau dirbti į Klaipėdos statybas, su Vykdomojo komiteto pirmininku A. Žaliu teko daug bendrauti, nes jis pats rūpindavosi ir prižiūrėdavo kiekvieną objektą. Jis buvo labai principingas žmogus. Reiklus sau ir kitiems. Stebėdavausi jo išmintimi ir gudrumu apeinant tuometinius įstatymus, bendraujant su centrine valdžia dėl statybų finansavimo. Neįmanoma išvardyti visų objektų, kuriuos mums paliko A. Žalys. Tačiau jis mums paliko, drįstu sakyti, didesnį turtą – savo asmeninį pavyzdį: kaip reikia svajoti ir planuoti, dirbti ir nepavargti, rizikuoti ir laimėti, mylėti savo artimą, savo miestą ir savo Tėvynę Lietuvą. Džiugu, kad A. Žalio lietuviškąją vagą tęsia jo sūnus Vytautas – Lietuvos istorikas ir diplomatas.

Aš daug kartų patyriau A. Žalio – statybininko „iš dūšios“ – rūpestį ir reiklumą. Jis – Statybininkas iš didžiosios raidės! Įkūnydamas savo Jūrų muziejaus idėją, jis pats vadovavo sudėtingai statybai kaip darbų vykdytojas. Svarbiausia tai, kad tuomet toji statyba buvo nelegali! Nelegali buvo ir antroji muzikos mokykla Statybininkų prospekte, nelegalus Dramos teatro perstatymas, nelegali Ledo arena... Rizikuodamas savo galva, Vykdomojo komiteto pirmininkas ragino visus neapsiriboti kasdienybe, aukotis dėl kilnių tikslų, nepasiduoti biurokratijos liūnui, o kurti didžius paminklus, kurie kultūrina ir lietuvina Klaipėdą, o žmonių gyvenimą daro taurų ir prasmingą. Pastarosios A. Žalio pamokos ypač aktualios šiandien, kai per partines rietenas, asmenines ambicijas dažnai visas garas nueina švilpukui, o garvežys stovi vietoje. A. Žalio pavyzdys mus ragina siekti konkrečių rezultatų, kurių laukia visi klaipėdiečiai, o ne kaišioti pagalius į ratus tiems,

kurie juda į priekį. Alfonsą Žalį daugelis mūsų laiko savo Mokytoju. Būti gerais Jo mokiniais nėra taip paprasta!

Minėdami Jo 80-ąjį gimtadienį, mes negalime patikėti, kad Jo čia nebėra, kai Jo yra tiek daug mieste ir mumyse!“ – per gimimo metinių minėjimą 2009 spalio 5 d. Klaipėdos universitete pabrėžė Klaipėdos miesto meras Rimantas Taraškevičius.

Nereikia manyti, kad galiojančių įstatymų, instrukcijų, nurodymų, normatyvų nesilaikymas niekuo negrėsė. A. Žalys yra gavęs tris papeikimus už darbus, kurie, blaiviai žiūrint, miestui buvo ir reikalingi, ir naudingi, ir tikslingi.

Pirmasis papeikimas pareikštas Vykdomojo komiteto pirmininku dirbant tik trečią mėnesį. Vienam „už draugą ir už visą šalį, už kiekvieną saulėj spindintį lašelį“ atsakingam klaipėdiečiui pasirodė, jog Mažvydo alėjos rekonstrukcijos darbai atlikti labai prabangiai, ir jis parašė skundą aiškiu adresu – į Maskvą, į CK.

Iš Maskvos atvažiavusi komisija nustatė, jog buvo išrauti keli medeliai, trukdę kloti inžinerinius tinklus, pabrėžė, jog nereikėjo įrengti žolynų bei gėlynų, taip pat naujų šaligatvių. Svarstant šį skundą, Ministrų Tarybos pirmininkas Juozas Maniušis, sužinojęs, kad pirmininkas butą turi prie Mažvydo alėjos, daugiau nieko nebesiaiškino. Papeikimas. Antras papeikimas – normalesnis, už gyvenamųjų namų statybą. Eilėse butams gauti stovėjo net 15 tūkstančių klaipėdiečių, o kasmet įstengta pastatyti po 2 tūkstančius butų. Buto žmonės laukdavo penkiolika ir daugiau metų. Socialistiniame planiniame ūkyje buvo griežtai centralizuota tvarka: butų

statybos limitai buvo skirstomi per sąjunginio, respublikinio ir vietos pavaldumo organizacijas. Namus statęs Statybos trestas ėmė ir nebespėjo: 1968 metais statybininkai nepastatė 4 namų po 60 butų kiekviename. Šis papeikimas A. Žaliui buvo didelis stimulas ne tik įvykdyti, bet ir viršyti gyvenamųjų namų statybos planus, kad viršplaninių butų liktų pedagogams, menininkams, sportininkams privilioti. Trečias papeikimas gautas dėl Dramos teatro rekonstrukcijos ir kapitalinio remonto darbų. Teatras buvo avarinės būklės, tad apie būtinumą jį gelbėti Kultūros ministerijoje ir Valstybiniame plano komitete kalbėta ne vienerius metus. Visi viską suprato, bet nepritarė Maskva. Reikėjo imtis nestandartinių būdų. Valstybinio plano komiteto pirmininkas A. Drobnys 1981 metų pradžioje išgirdo A. Žalio siūlymą: reikia pradėti kapitalinį remontą, o priestatas bus statomas kiek vėliau. A. Drobnys labai atidžiai išklausė ir pasiteiravo, ar kapitalinį remontą gali atlikti Statybos trestas. Gali. Tada, savavališkai perstačius visą teatrą, paliekant tik fasado sieną, A. Žaliui teliko gauti trečiąjį papeikimą.

Važiuoju į Vilnių, bet ten mane gali ir suimti,– kartą be jokių juokų šeimynykščiams pasakė Alfonsas Žalys. Sostinę buvo pasiekę skundai, kad Statybininkų prospekte neatidarytas vaikų darželis, nors buvo jis statytas ir pastatytas. Jame buvo įkurdinta vaikų muzikos mokykla. Išaugusioje pietinėje miesto dalyje jos tiesiog reikėjo, tačiau Švietimo ministerijoje ir Valstybiniame plano komitete palaiminimo nebuvo gauta. Susitaikyti ir laukti? Veikti patiems!

Užbėgdamas keliolika metų į priekį, Vykdomojo komiteto pirmininkas galėjo būti kvalifikuojamas kaip iš-

eikvotojas, savivaliautojas, grobstytojas. Laimė, kad jį Ministrų Taryboje užstojo ilgametis finansų ministras R. Sikorskis.

Apie A. Žalio rizikingą aktyvumą pasakoja Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas:

„Su Alfonsu Žaliu pradėjau dirbti nuo 1967-ųjų, kai buvau paskirtas Valstybinio plano komiteto pirmininko pavaduotoju. Tada teko planuoti investicijas. Klaipėdai vis reikia ir reikia, visados ko nors reikia! Tai patirdavau iš nuolatinių Vykdomojo komiteto pirmininko vizitų, paraiškų, paruoštų labai tvarkingai, su išsamia argumentacija. Užduodavo A. Žalys ir „nerealistiškų“ užduočių: statyti Jūsų muziejų! Maskva niekaip nebūtų leidusi statyti Klaipėdoje tokio didelio ir brangaus kultūros objekto. Apskritai, kiekviena sąmata, viršyjanti tris milijonus rublių, turėjo būti derinama ir apginama Maskvoje. O Jūrų muziejus kainavo daug daugiau. Tikroji sąmata Maskvos niekad ir nepasiekė. Mes palaikėme A. Žalio „kontrabandines“ statybas – jų paskirtis buvo humanistinė, kultūrinė. Pagaliau ir greitkelis iš Kauno į Klaipėdą, ir jis pusiau „kontrabandinis“...

Teatrai, universitetas – irgi nepaprasti objektai: jie neįmanomi be inteligentijos sluoksnio. O jį reikėjo čia užsiauginti, iš pradžių vilioti specialistus iš Vilniaus ir Kauno, aprūpinti juos butais.

A. Žalys su bendražygiais, ypač su išskirtinio tandemo nariu Valentinu Greičiūnu, sukūrė tokią Klaipėdą, kuria didžiuojasi visa Lietuva. Kokios Jūros šventės; štai šiemet tūkstančiai suvažiavusių žmonių pasitiko Pasaulį apiplaukusią jachtą *Ambersail*! O koks modernus uostas –

didžiulis mūsų valstybės turtas. Ekonomikos ir kultūros dermė Klaipėdoje, už kurią keturis dešimtmečius atkakliai grūmėsi Alfonsas Žalys, duoda gražius vaisius. Tai garantuoja A. Žalio atminimo įtvirtinimą vieninteliame Lietuvos uostamiestyje“,– apibendrina Klaipėdai ir Lietuvos pajūriui ypatingus sentimentus jaučiantis Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas ir Alfonsas Žalys Klaipėdoje. 1997 m.

KALVYSTĖS MUZIEJUS – PER PENKIOLIKA MINUČIŲ!

Kraštotyrininkas Dionyzas Varkalis, vėliau tapęs aktyviausiu sąjūdininku, senamiestyje, Šaltkalvių gatvėje, aptiko užgriozdotą kalvę. Žaizdras, dumplės, priekalas ir kūjis...

Bėgte įbėga į Vykdomąjį komitetą, susiranda A. Žalį. Pirmininkas atsako: *Važiuojam!*

Toliau cituojame Kosto Kauko apybraižą *Vėtrų ugdytas:*

„Abu apžiūrinėja pro tą patį kiaurą langelį.

– Kalvė,– pripažįsta pirmininkas.– Tikra kalvė.

– Atkraustysiu duris, eisim. Apžiūrėsim.

– Durų kol kas nelieskim. Važiuojam, parašysiu įsakymą, išsinuomosi. Tada.

Prieš išeinant iš kiemelio, Dionyzas tarsteli:

– Labai atsiprašau, pirmininke. Kai tik pamačiau šią kalvę, man toptelėjo eretiška mintis. Tik nedrįstu jos pasakyti.

– Įdomu. Net labai. Erezijos davė pasauliui daug gera. Gal ir ši duos? Sakyk.

– Prisiminiau liaudies išmintį: įleisk kiaulę į bažnyčią, tai ir ant altoriaus lips.

A. Žalys juokiasi.

– Todėl kiaulės į bažnyčią neleidžiamos. Na, na, kokia gi ta erezija? Materialinė? Kultūrinė? Dvasinė?

– Joje susilydžiusios visos vertybės. Pirmiausia reikėtų daug pinigų. Tikriausiai pats kalvystės dievas Hefaistas į ausį pakuždėjo: čia yra nuostabiausia vieta Kalvystės muziejui. Vienas jo skyrius būtų kalvė. Antras – kiemas. Trečias – štai šitas kieme esantis namas. Stambių eksponatų turime daugiau nei reikia: meniškiausios tvorelės, gražiausi kryžiai iš sunaikintų kapinių. Smulkesnių darbų yra Kraštotyros muziejaus fonduose. Jų dar įmanoma surasti ir kaimuose.

Pirmininkas susimąsto.

– Graži erezija. Net labai. Kiek šiame name gyventojų?

– Daug nebus. Dvi trys šeimos. Namas paprastas. Vieno aukšto. Plokščiastogis. Tikriausiai čia buvusios dirbtuvės.

Pirmininkas minutėlę patyli.

– Pritariu! – sako.– Darom Kalvystės muziejų!

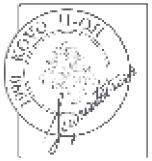
Prisiminęs tą dieną, Dionyzas pagyvėja, prašviesėja jo veidas.

– Per dešimt penkiolika minučių aš įsigijau dirbtuves. Per tas pačias keliolika minučių buvo pradėtas Kalvystės muziejus... Kai tik sugrįžome į Vykdomąjį komitetą, pirmininkas pasikvietė Kultūros skyriaus vedėją Nijolę Navogreckienę ir paprašė kartu su Butų skyriumi pasirūpinti prie kalvės esančio namo gyventojų iškeldinimu į naujus butus, susitarti su architektais dėl kalvės ir to namo įvertinimo, dėl rekonstrukcijos projekto. „Ten bus,– sako,– Kalvystės muziejus“.

– Kalvė buvo gerai išsilaikiusi. Tik stogas prakiuręs ir lubos įgriuvusios. Gali būti, kad patys kalviai pasitraukdami iš Klaipėdos užkalė jos duris ir užkrovė visokiausiais lentgaliais. Kad įrankių neišvogtų.

Dionyzas pasakoja apie kalvę taip karštai, kaip, galimas daiktas, Kolumbas pasakojo apie Amerikos atradimą. Ir vis giria, giria Alfonsą Žalį.

– Žmogus buvo be galo užsiėmęs, nes tada Vykdomajame komitete darbavosi gal dešimt kartų mažiau tarnautojų nei dabar savivaldybėje, bet neatstūmė atėjusio interesanto, bemat viską, ką gali, padarė.“

MAŽOJI A. ŽALIO KNYGELĖ

Kelis kartus ėjau pas Pirmininką kaip prašytojas: vieniems redakcijos korespondentams reikėjo butų, kiti norėjo gauti didesnius. Po tokių vizitų kolegos laukdavo manęs sugrįžtant ir klausdavo rezultatų:

„Ar į tą mažą knygutę užsirašė?“

„Užsirašė!“

„Ačiū Dievui, vadinasi, viskas bus gerai, butas bus!“

Alfonsas Žalys nieko greitai nežadėdavo, ilgai ir net smulkmeniškai klausinėdavo ir ne viską, oi ne viską, užsirašydavo į mažąją, per pusę delno, knygelę.

Mieste visi žinojo, kad pažadą iš Pirmininko išpešti labai sunku, bet jei jis davė žodį, vadinasi, ištesės! Gali ramiai miegoti, neabejoti. Žinant tarybinių laikų totalinį butų deficitą, galiojusius įstatymus, butų suteikimo tvarką per eiles, sudarytas profsąjungos komitetuose, amžinai nepatenkintų rusakalbių skundus į Maskvą (ir ne žemiau kaip į TSKP CK!) galima suprasti, kaip A. Žaliui buvo sunku suorganizuoti butą apeinant eilę. Absoliučiai nepakantus kyšininkams, principingas visų pirma sau A. Žalys turėdavo šimtu procentų įsitikinti, kad jo daroma išimtis reikalinga ir naudinga miestui. Naujai ligoninei reikia ypač gero chirurgo, naujai meno mokyklai reikia ypač gero pedagogo, steigiamam muziki-niam teatrui reikia gero dirigento, futbolo, rankinio ar krepšinio komandai reikia gero trenerio, pašto bokšte pastatytam kariljonui – gero varpininko,– tokiais atvejais A. Žalys ir stengdavosi, ir rizikuodavo. Toji rizika buvo įvairiapusė: kas nors būtinai apskųs aukščiau, o maestro skirsis su žmona ir pabėgs iš Klaipėdos, nusinešdamas ir butą...

JO NORĖJOSI IR PASIKLAUSTI, IR KLAUSYTI

Partijos miesto komiteto aparatas, matyt, neturėjo ką veikti – visiems, kaip apsėstiems, rūpėjo laikraštis. Tuomet *Tarybinė Klaipėda* buvo vienintelis miesto dienraštis, leidžiamas lietuvių ir rusų kalba. Tiražas gerokai viršydavo 50 000 egz. Miestas savo radijo ir televizijos neturėjo, tad klaipėdiečiai, patiko tas laikraštis ar nepatiko, vis viena skaitė jį. Partkomiečiai, laikydami laikraštį nuosavu, ne tik perskaitydavo jį visą, bet ir kiekvienas rasdavo, kas čia ne taip, kaip turi būti, ir kiekvienas su proga ir be progos stengėsi mokyti, reikalauti. Gerai, kad turėjau prityrusių vyrų pamokymą: pirmaisiais mano naujo darbo mėnesiais į redakciją be tarnybos reikalų, o tik pasižymėti komandiruočių lapelių vienas paskui kitą buvo užsukę iš matymo pažįstami LKP CK darbuotojai – J. Paleckis ir R. Mališauskas. Pastarasis buvo filosofiškas ir svajingas – ruošėsi išvykti į diplomatinę tarnybą JAV ar Anglijoje, kur, regis, tepabuvo vos mėnesį, nes pateko į *persona non grata* būrį. Įdomu tai, kad ir vienas, ir kitas man, kaip jaunam redaktoriui, labai nuoširdžiai patarė tą patį: „Klausyk tik pirmojo sekretoriaus, jei neklausysi – išmes, o į visų kitų mokymus, pastabas ir reikalavimus nekreipk dėmesio – užknis negyvai!“

Pritutintas pirmojo sekretoriaus aprėkimų, kuriuos pagal vyrų, žinančių reikalus, priesakus turėjau atkentėti, aš kaip arklys nuo mašalų gyniausi nuo žemesnių „aparatčikų“ valdžios demonstravimo. Į partijos komitetą eidavau kaip į katorgą, o štai susitikti su A. Žaliu norėjosi pačiam.

Jo visai kitas kalbos tonas, visai kitos temos ir kitoks gyvenimo supratimas. Jo kultūriniai idealai, jau įgyvendinami projektai įkvėpdavo entuziazmo, ir nejučiom tapdavai jo vizijų sąjungininku – Žalio Klaipėdos žmogumi! Visiškai natūraliai norėdavosi, kad visa tai atsispindėtų laikraštyje. Kai kada pirmininkas paprašydavo kol kas nerašyti į laikraštį apie kai kurių kultūros objektų, pavyzdžiui, delfinariumo, statybą, kad pavyduoliai neužsiundytų liaudies kontrolės ar kitokių tikrintojų. Anksčiau jis žurnalistų buvo prašęs, kad patylėtų, jog įrengiamas unikalus Jūrų muziejus ir akvariumas, kurio idėją pirmininkas parsivežė iš Sevastopolio ir Bolonės. Reikėjo laikyti paslaptį, nes partija ir vyriausybė draudė prieš Maskvos olimpiadą leisti pinigus kitiems kultūros objektams. Viskas – olimpiadai, kuri turi būti geriausia! Jei ne „internacionalinė pagalba“ Afganistano liaudžiai, gal viskas ir būtų buvę gerai, tačiau platus olimpiados boikotas pavertė ją neišperėtu kiaušiniu.

JŪRŲ MUZIEJUJE ĮKŪNYTA DAUG JO SUMANYTOJO A. ŽALIO VIZIJŲ

Jūrų muziejaus ir akvariumo statytojas ir ilgametis vadovas Aloyzas Každailis šiemet išleistoje prisiminimų knygoje *Smagios sunkios dienos* apie 1974 metus rašo:

„Muziejaus idėjos tėvai A. Žalys ir P. Lapė simboliškai įkratė į kolonos lizdą po mentelę betono skiedinio, darbininkai pastvėrė nusileidžiančią koloną ir jau būtų įsodinę į vietą, tik P. Lapė sumosavo rankomis. „Palaukit! Palaukit!“ – sušuko jis darbininkams ir prišokęs pažėrė į lizdą po kolona saują kapeikų. Tada ir mes iškratėme kišenes, kad tvirčiau stovėtų kolonos, kad greičiau kiltų mūro sienos.

Manau, kad iš mūsų draugijos tą iškilmingą valandą Kopgalyje prasmingiausias minutes išgyveno du žmonės: A. Žalys ir P. Lapė. Pirmasis matė savo idėjos įkūnijimo pradžią, matė nuo tos pirmosios kolonos besitęsiančią rūpesčių ir problemų grandinę; antrasis suprato, jog atėjo jo architektūrinių sprendimų išmėginimo laikas.“

Apie 1976-uosius:

„Svarbų vaidmenį vaidina ir A. Žalio autoritetas. Jis įsikiša į ginčą tada, kai abi pusės užsispiria ir, atrodo, nebėra išeities, teks sustabdyti darbus. Vado „teismas“ įvyksta čia pat, tarp pastolių. Dar jam nepasibaigus, aistros nurimsta, o sprendimas išryškėja pats savaime, kaip vienintelė protinga išeitis... Per pasitarimus A. Žalys narstė rangovų kaulelius. Šie jam raportavo, kiek kur žmonių dirbs, kiek paruošta

automašinų, betono sutankinimo vibratorių, kiek sukaupta cemento, o talkininkams – kastuvų, neštuvų, darbo pirštinių, pagaliau, kaip operacijos dalyviai derins tarpusavio veiksmus. Kliuvo net telefonininkams už blogą ryšį su Kopgaliu, ir aš dėl to džiaugiausi, nes iš miesto greičiau smertį, negu darbų vykdytoją prisišauksi. Su manim per pasitarimus būdavo trumpa byla: visus operacijos dalyvius pagirdyti arbata, pamaitinti sumuštiniais. Nepamažinti!“

A. Každailis prisimena, kad A. Žalys architektams Petrui Lapei, Vytautui ir Laimai Šliogeriams pasiūlė daug jau statomo muziejaus elementų: priestatėlį kasoms, apžvalgos aikštelės, grindinio raštą, povandenines skulptūras akvariume, kurios patikusios ir žiūrovams, ir žuvims...

Iš A. Každailio statybų dienoraščio matyti, kad A. Žalys buvo tikrasis Jūrų muziejaus statybos vadovas: „It patyręs krepšinio komandos treneris, jis buvo strategas ir taktikas, organizatorius ir vadovas, teisėjas ir ideologas (gerąja prasme), pirmoji ir galutinė instancija sprendžiant ne tik darbo, bet ir jūsų gyvenimiškas problemas.“

Matyt, niekas kitas ir negalėjo suvaldyti tokio sudėtingo objekto sudėtingos statybos: statinys nelegalus ir tobulinamas bestatant, statybininkai surankioti iš įvairių įmonių, būtinų statybinių medžiagų deficitas...

„Daugelis vyresniųjų klaipėdiečių iki šiol prisimena, kaip pilkoje sovietmečio kasdienybėje iš pradžių palengva, o paskui vis smarkyn ir šviesyn mieste skleidėsi kultūra, o jos pergalingam paradui ištisus dvidešimt metų vadovavo miesto Vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys. Jie mielai prisimena tuos nelengvus laikus, nes patys dalyvavo didingoje miesto metamorfozėje, savo mastais ir tempais

Ilgametis Lietuvos jūrų muziejaus vadovas Aloyzas Každailis ir šio muziejaus sumanytojas Alfonsas Žalys. 2004 m.

prilygstančioje revoliucijai ar kultūros žemės drebėjimui, kokio šiandien vis nesulaukiame, nors laikas jam kilti yra kur kas palankesnis... Kultūros žemės drebėjimas keitė miestą tiesiog jo gyventojų akyse – iš pokario perėjūnų ir klajoklių priteršto pereinamo kiemo jis virto kultūros centru. Lietuviška kultūra šlavė iš miesto proletarinio internacionalizmo šiukšles. Dar niekada Klaipėda nebuvo tokia lietuviška, kaip mūsų atgimimo apyaušryje, ir jūs, kopgaliečiai, turite teisę didžiuotis prie to prisidėję“,– taip A. Žalio darbą vertina jo bendražygis Aloyzas Každailis.

Jūrų muziejaus vadovo, mokslininko, rašytojo gyvenimas verčia mane tikėti kiekvienu jo pasakytu žodžiu.

RAŠTINGAS IR PATS RAŠANTIS PIRMININKAS

Partijos miesto komitetas turėjo vienintelį patikimą rašytoją – Davydą Moisiejevičių Elbertą. „Jo labai geras stilius – viskas atrodo rimtai ir moksliškai!“ – girdavo jo rašytas ataskaitas pirmasis sekretorius. Kai jis rusiškai jas skaitė per konferenciją ar plenumą, D. Elberto rašytos kalbos skambėdavo gerai. Sunkiausia jas būdavo išversti į lietuvių kalbą – iš vieno puslapio telikdavo vienas sakinys. „Nešerkite skaitytojo kaip dramblio: kastuvas kruopų, penki kastuvai pjuvenų!“ – taip vaizdingai tuščiažodžiavimą smerkė vienas žymiausių lietuvių tarybinių žurnalistų, knygos *Trečioji dolerio pusė* autorius Albertas Laurinčiukas. Pagal tokį matavimą, į Klaipėdos miesto laikraštį parašius A. Žaliui, ten būdavusios tik kruopos be jokių pjuvenų.

Jaunystėje A. Žalys trumpai dirbo korespondentu Tytuvėnų rajono laikraštyje, bet, matyt, ne vien todėl visada rašydavo pats, o ne jo padėjėjai ar patarėjai. Dažniausiai tai būdavo prieš Klaipėdos miesto liaudies deputatų tarybos sesiją ar kokiu itin aktualiu klausimu. Jo straipsniai, labai apgalvoti ir tikslūs, mums, žurnalistams, atrodė per sausi, tačiau iš jų nusižiūrėdavome daugybę temų ar aprašytinų objektų. Pranešimus miesto tarybos sesijai pirmininkas taip pat rašydavo pats – jis galėjo viešai skaityti tik pagal savo supratimą ir logiką išdėstytas mintis. Tapęs Lietuvos Atkuriamojo Seimo deputatu, vėliau – Klaipėdos senamiesčio globos komiteto pirmininku, Paminklo pirmajai lietuviškai knygai įamžinti organizacinio komiteto

pirmininku, A. Žalys į *Klaipėdos* laikraštį parašydavo dažniau. Literatūrinių vingrybių jo straipsniuose nerasime, tačiau konkretumo, aiškumo, problemos supratimo ir argumentų išdėstymo galime ne vienas pasimokyti.

Visas kalbas ir pranešimus Lietuvos TSR Aukščiausiojoje Taryboje ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje – Atkuriamajame Seime A. Žalys rašėsi pats.

Didelis publicistinis A. Žalio talentas matomas jo iki mirties likus metams išleistoje prisiminimų ir apmąstymų knygoje *Prisikėlimas*. Tai paties autoriaus, o ne leidėjo užrašytas pavadinimas.

KAD VISKO NEPASIIMTŲ MASKVA

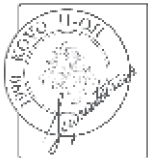
1987 m. Klaipėdos miesto taryba nusprendė, kad miesto įmonėms draudžiama kviestis ir priimti į darbą žmones iš svetur, oficialiai sankcionavo įmonių atskaitymus į vietinį biudžetą miesto socialinėms reikmėms. Kad visko nepasiimtų Maskva, išsikovota, kad bent dalis valiutos įplaukų iš viešbučių, pajamų už užsienio laivams parduodamą geriamąjį vandenį liktų Klaipėdoje. Miesto valdžia reikalavo, kad miestui atitektų ir rinkliavos už laivų įplaukimą į uostą.

Neklusnumą Maskvai A. Žalys pareiškė 1988 m. kalbėdamas Aukščiausiosios Tarybos posėdyje: Klaipėda atsisakanti vykdyti Ministrų Tarybos nurodymą kasmet 15 butų paskirti dimisijos karininkams. Miesto liaudies deputatų taryba taip nusprendė balsuodama sesijoje. O karininkai pensininkai gausiai plūdo į Klaipėdą, nors nei joje, nei Lietuvoje negyveno. Nuo tokio akibrokšto „išvaduotojai“ sujudo kaip širšės lizde, tačiau Klaipėdos miesto Vykdomasis komitetas nebedavė jiems butų, ir tiek!

M. GORBAČIOVU NETIKĖJO

Kartą 1987-aisiais mane nustebino A. Žalio pareikšta nuomonė apie persitvarkymą ir M. Gorbačiovą. Po darbo valandų į redakciją atnešęs savo dalykinį straipsnį, A. Žalys neskubėjo išeiti. Ant stalo gulėjo pluoštas laikraščių, o viršuje – *Pravda* su TSKP generalinio sekretoriaus nuotrauka ir ryškiu pavadinimu, kuriame buvo žodis *perestroika*.

Keistuolis tas Gorbačiovas,– netikėtai pasakė A. Žalys.– *Kokia čia gali būti „perestroika“, koks persitvarkymas? Kas žmoniškai ir rimtai iki šiol dirbo, tas ir toliau dirbs, o kas liežuviu malė, tas ir toliau mals. Nieko gera čia nebus iš tos perestroikos, tik patauzijimai...*

Kadangi man tuomet persitvarkymas ir Gorbačiovas patiko, nes teikė vilčių, kad gal ta užrūdijusi ir užkalkėjusi mašina bus prasukta, kad gal revoliucinė partija nebebus tokia sustabarėjusi, stagnacinė, apsidraudėliška, aš neatsitokėdamas atsakiau:

„Vis geriau negu Brežnevas prieš „smertį“...“

Už Brežnevą gal ir geriau! – šypsodamasis sutiko Vykdomojo komiteto pirmininkas. Toks atviras pokalbis ir mano gerbiamo žmogaus pasitikėjimas mane nudžiugino, bet aš ilgai nesupratau, kodėl Žaliui Gorbačiovas nepatiko.

Atsainiai pirmininkas žiūrėjo ir į generalinio sekretoriaus paskelbtą kovos su girtavimu kampaniją. Pats būdamas visiškai santūrus alkoholiui, jis nepaisė keistokų partijos reikalavimų net šventės proga nepakelti taurelės. Žmona Genutė pripažino, kad jai nė karto neteko dėl to nerimauti. Pirmininkas buvo griežtas, net rūstus tiems, kurie dėl girtavimo neatlikdavo užduočių.

KAŽKAS ČIA NE TAIP!

Savo prisiminimų knygoje *Prisikėlimas* apie dar Sąjūdžio išvakarėse ryškėjantį tikrovės supratimą A. Žalys rašė:

Gražiais idealais nuoširdžiai patikėjome ir mes, atėję į Lietuvos komunistų partiją šeštąjį dešimtmetį, prasidėjus tam tikram visuomenės atšilimui. Tačiau kuo toliau, tuo labiau įsitikinome, jog kažkas čia ne taip: partijos suvažiavimai, plenumai skelbė vis naujas, didingas programas, mes lyg ir įtemptai plušėjome, bet didžiulis vežimas beveik nejudėjo, jame visko trūko, viešpatavo jo didenybė deficitas.

Palengva kaupėsi supratimas, kad dėl tokios padėties ne žmonės kalti, o pati sistema, neigianti privačią nuosavybę ir rinkos ekonomiką, krikščioniškąją moralę, skelbianti internacionalizmą, vedantį prie nutautėjimo bedugnės.

Sąjūdžiui A. Žalys buvo subrendęs tuo, kad jis jau tvirtai buvo įsitikinęs, kad Lietuva – tai okupuota valstybė, kad socializmas – nevykęs eksperimentas, kad jis ir Tarybų Sąjunga neturi jokių perspektyvų. Biurokratinis centralizmas žlugdė visas iniciatyvas visose gyvenimo srityse. Visų imperijos centro reikalavimų A. Žalys jau anksčiau nepaisė, stengdamasis kuo daugiau nuveikti miesto kultūros ir lietuvybės labui. Nors Maskva intensyviai kolonizavo Klaipėdą neva būtinais specialistais, tačiau patriotiškoji miesto vadovų dalis stengėsi, kad čia įsikurtų kuo daugiau lietuvių, kurių procentas, kad ir pamažu, bet didėjo.

REIKIA PAGALIAU MOKYTIS SAKYTI TIESĄ

Kad Alfonsas Žalys nelieka prie sustabarėjusios komunistinės nomenklatūros, paaiškėjo 1988 metų rugsėjį. Jis rengėjų prašymu Nidoje vykusiame kasmetiniame Kultūros darbuotojų seminare skaitė pranešimą apie XIX TSKP konferenciją. Išėjo į tribūną su Lietuvos TSR Konstitucija rankoje. Paskaitė vieną jos straipsnį ir išrėžė: *Tai melas!* Paskaitė kitą – ir vėl: *Melas!* Ir įrodė, kad nėra nei Lietuvos TSR valstybingumo, nei pilietybės, tik Maskvos vienpartinės sistemos diktatas.

Nuo tokios pranešėjo kalbos pastiręs sėdėjo svarbiausias seminaro organizatorius – kultūros ministras Jonas Bielinis, kurio mąstymą turėjo paveikti pernelyg ilgas TSKP istorijos dėstymas ir darbas CK aparate. Jis nepuolė ginčytis gal ir todėl, kad salė audringai pritarė. Per pertrauką prie A. Žalio priėjusi viena anykštėnė ir nuoširdžiai paklaususi:

„Ar nebijote taip kalbėti?“

„Bijau,– šypsodamasis atsakęs A. Žalys.– *Bet reikia pagaliau mokytis sakyti tiesą.“*

Po pusantro mėnesio LKP Klaipėdos miesto komiteto pirmasis sekretorius Viktoras Baublys pasakęs A. Žaliui:

„Neseniai išklausiau vienos tavo kalbos įrašą!“

„Kokios kalbos?“

„Tos kovingos, Nidoje“.

„Kaip? Ten niekas nieko neįrašinėjo!.. Na, ir kaip mano kalba?“

„Nežinau... Įrašinėtojai jau praranda kovingumą...“

Viktoras Baublys tada neauklėjo Alfonso Žalio, neapeliavo į jo, kaip komunisto, sąžinę...

Revoliucinės Vykdomojo komiteto pirmininko nuotaikos ir veiksmai įkvėpė daugiau drąsos bei pasitikėjimo visiems klaipėdiečiams. Kova dėl Lietuvos laisvės vis mažiau atrodė tik maištas, kuris gali pasibaigti kaip XIX a. sukilimai – kazokų nagaikomis, lavonais ir kelionėmis į Sibirą.

Daugelį metų su Alfonsu Žaliu draugavusio ir bendrus darbus dirbusio psichologo, sąjūdininko, buvusio TSRS liaudies deputato, Lietuvos Respublikos Seimo nario Vytauto Čepo atmintis gerai išlaikiusi Klaipėdos Tėvo paveikslą. A. Žalys jį morališkai palaikęs jau per TSRS liaudies deputatų rinkimus. Tuomet V. Čepo varžovas toje pačioje rinkimų apygardoje buvęs LKP Klaipėdos miesto komiteto pirmasis sekretorius Viktoras Baublys. Pastarajam Vykdomojo komiteto pirmininkas nelinkėjęs nieko bloga, tačiau gerai jautęs, kad pergalė turinti būti sąjūdininko pusėje. Ir savo darbo kabinete, ir Sąjūdžio būstinėje A. Žalys dažnai kalbėdavosi su aktyviausiais sąjūdininkais, pristatydavo miesto problemas, teiraudavosi jų nuomonės. Dažniausiai požiūriai sutapdavo. *Komunistu aš esu tiek, kiek reikia darbui Klaipėdos interesais,*– kartą jis taip sklaidė kylančias kai kurių sąjūdininkų abejones dėl jo partiškumo.

Kuomet Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras A. Žalys dirbo Aukščiausiojoje Taryboje, o V. Čepas – Klaipėdos miesto tarybos pirmininku, jų bendradarbiavimas buvęs nuolatinis. A. Žalys buvęs tarsi Klaipėdos „ambasadorius“ Atkuriamajame Seime ir ministerijose. „Vieną kartą mūsų miestui mirtinai reikėjo pinigų. Paskambinau į Vilnių A. Žaliui ir paaiškinau problemą. Tada susiskambinti nebuvo taip paprasta – mobiliųjų telefonų nebuvo. Jis

Klaipėdos miesto tarybos pirmininkas Vytautas Čepas ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatas Alfonsas Žalys. Klaipėda, 1991 m.

pažadėjo mane ir miesto merą nuvesti pas finansų ministrą R. Sikorskį. Ministras svetingai sutiko mūsų delegaciją, aiškinamojo rašo neskaitė, tik pažiūrėjo į paskutinį puslapį, kuriame buvo nurodyta prašoma suma. „Trijų milijonų negausit, užteks pusantro!“ – užrašydamas rezoliuciją pasakė R. Sikorskis. A. Žalys mums padėjo, kad Krašto apsaugos ministras A. Butkevičius po ilgų svyravimų atiduotų kareivinių miestelį universitetui.

Teko ne kartą A. Žalio klausti patarimo, kaip apraminti sovietinius kariškius, kurie su šarvuočiais ėmėsi saugoti „Patranką“ ir Leniną. Ypač jie suaktyvėjo 1991-ųjų sausį, o per rugpjūčio pučą pulkininkas Ivanas Černychas pagal GKČP įsakymą buvo pasiskelbęs Klaipėdos miesto karo komendantu. Įtampos apogėjus buvo 1992 m. pavasarį, kai balandžio 7 dieną pagal Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sankciją I. Černychas buvo areštuotas.“

PIRMIEJI ŽINGSNIAI Į NEPRIKLAUSOMYBĘ

1988 m. rudenį A. Žalys ėmė reikštis Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiume, kurio sekretoriaus pareigas ėjo buvęs bendražygis Klaipėdoje Jonas Gureckas. Sąjūdžio audroms visuomenėje įsisiūbuojant, J. Gureckas sukvietė prezidiumo posėdį, kurio dienotvarkėje... Lengvosios pramonės ministerijos darbas gerinant produkcijos kokybę! A. Žalys paakino, kad yra Lietuvai tikrai aktualesnių ir svarbesnių problemų. Dienotvarkę pakeitė. Matyt, tada J. Gureckas pamatė, kad su savo ilgamečiu bendražygiu, to paties namo laiptinės kaimynu ir šeimos draugu A. Žaliu nebesusišnekės...

Būdamas paskutinės Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu, A. Žalys dirbo keliose naujų įstatymų rengimo komisijose: Konstitucijos, Pilietybės, Praktinių veiksmų plano suverenitetui atkurti.

Klaipėdos sąjūdininko Narcizo Rasimavičiaus pastebėjimu, „Alfonsui Žaliui Sąjūdis, kaip išsivadavimo procesas, buvo suprantamas ir jis, priešingai nei kiti sovietinės Klaipėdos vadovai, nebijojo bendrauti su organizuotais sąjūdininkais ir kitomis Sąjūdžio organizacijomis – Klaipėdos darbininkų sąjunga, vadovaujama Petro Ginioto, Lietuvos jūrininkų sąjunga, vadovaujama Juozo Karvelio, organizuotais Klaipėdos miesto tremtiniais. Su jais ne tik bendravo, bet ir naudojosi jais dirbdamas sovietinėje Aukščiausiojoje Taryboje. Prieš paskelbiant lietuvių kalbą valstybine, sugrąžinant lietuviškąją valstybinę simboliką ir himną, Klaipėdos darbininkų sąjunga savo laikraštyje išspausdino savo reikalavimus ir įteikė važiuojančiam į Vilnių Alfonsui Žaliui. Jis tuos reikalavimus paviešino sovietinėje Aukščiausiojoje Taryboje. Taigi, su juo buvo ir organizuoti Klaipėdos darbininkai ir jūrininkai, o tai labai sustiprino jo pozicijas.

Kada estai ruošėsi savo įstatymus paskelbti aukščiau TSRS, A. Riuitelio pakviesti Taline rinkosi teisininkai iš kitų Baltijos šalių. Lietuvai atstovavo ir du klaipėdiečiai – Zita Šličytė ir aš, Narcizas Rasimavičius. Su Alfonsu Žaliu buvome susitarę, kad, gavęs pranešimą iš mūsų, jis prašys Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą paremti estus ir padaryti tą patį Lietuvoje. Po žinomo estų sprendimo iš Talino susisiekti telefonu su A. Žaliu nepavyko, nes visi pokalbiai su Lietuva ir Latvija buvo blokuojami. Tada Zitai Šličytei pavyko išsiųsti telegramą faksu. Alfonsas Žalys savo pažadą įvykdė. Jis sovietinėje Aukščiausiojoje Taryboje oficialiai parėmė estus, sukeldamas Algirdo Brazausko pyktį. Prisiminkime pastarojo žodžius apie „vienadienę peteliškę“. Jau tada Alfonsas Žalys mums sakė, kad „jie nepriklausomybe netiki, o mane ir jus laiko mirtininkais“,– prisimena Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Narcizas Rasimavičius.

Šeimos rate A. Žalys yra prasitaręs, kad sykį įpykęs A. Brazauskas liepęs jam „padėti partinį bilietą“, bet vėliau tokio raginimo nebepakartojęs.

Sūnus Vytautas buvęs maloniai nustebintas savo tėvo radikalumo: *Balsuoti reikia nesidairant nei į kairę, nei į dešinę – balsuoti reikia pagal savo sąžinę ir rinkėjų interesus bei priesakus!* – tokia buvusi A. Žalio pozicija.

Save Sąjūdžio „juodadarbe ar eiline“ vadinanti Angonita Rupšytė prisimena 1988-ųjų metų lapkritį, kuomet

vyko audringoji Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos vienuoliktojo šaukimo IX sesija. Tada pagal Sąjūdžio atstovų planą deputatai turėjo pasekti Estijos pavyzdžiu ir pakeisti Lietuvos TSR konstituciją, nustatant Respublikos įstatymų viršenybę Lietuvoje prieš TSRS įstatymus.

„Kadangi tuo metu Sąjūdžio būstinė, kur patalpas suteikė Teatro sąjunga, buvo remontuojama, mes įsikūrėme priešais Aukščiausiąją Tarybą, save pavadinome koordinaciniu centru ir tapome aktualiausios informacijos kaupėjai bei skleidėjai,– pasakoja A. Rupšytė.– Skaičiavome, tvarkėme žmonių parašus dėl Lietuvos Konstitucijos pakeitimų. Prisimenu, kad buvo surinka 1,8 mln. parašų, o pradėti jie rinkti tik nuo lapkričio 11 dienos. Mes žinojome, kad Alfonsas Žalys ragins neatidėliojant balsuoti palaikant estus, tačiau mus nustebino ne tik drąsi, bet ir labai argumentuota A. Žalio sesijoje pasakyta kalba“,– Angonita prisimena aiškiai, tarsi tai būtų įvykę vakar.

Tuometinės Komunos rinkiminės apygardos deputatas Alfonsas Žalys pabrėžė:

– Be abejo, gerbiami deputatai, aš visiškai pritariu pasiūlymui, kad Respublikos naujosios Konstitucijos projektas būtų plačiai aptartas Respublikos visuomenėje, galbūt ir surengtas gyventojų referendumas, sudaryta parlamentinė konstitucinė komisija. Matyt, tikrai šio parengiamojo darbo, viso svarstymo galima būtų ilgai netęsti, bet jau kitų metų vasario mėnesį neeilinėje Aukščiausiosios Tarybos sesijoje priimti naują Respublikos Konstituciją. Tačiau, mano giliu įsitikinimu, yra klausimų, kuriuos nevalia atidėti ir šiandien. Visų pirma, mes su Jumis šiandien priėmėme Konstitucijos pataisą,

labai svarbią pataisą, paskelbdami lietuvių kalbą valstybine kalba. Bet mes visi gerai suprantame, kad svarbiausias, reikšmingiausias, lemtingiausias dabar veikiančios Respublikos Konstitucijos straipsnis yra 68-asis straipsnis, kuriame užfiksuota, kad Lietuvos TSR yra suvereni Tarybinė Socialistinė Respublika.

To, ko ir reikia Lietuvai, to, ko ir reikėtų mūsų žmonėms. Tačiau, kaip mes su Jumis puikiai žinome, toje pačioje Konstitucijoje vos per vieną pastraipą yra 70-asis straipsnis, kuris pasako, kad TSRS įstatymai yra privalomi Lietuvos teritorijoje. Reiškia, norime to ar nenorime, patinka kam ar nepatinka, tai realybė, kad šitas straipsnis su tokia formuluote praktiškai panaikina 68-ąjį straipsnį.

Manau, kad taip likti negali, ir siūlau paremti tuos deputatus, kurie laiko, kad jau šiandien 70-asis straipsnis būtų pakeistas. Jis būtų taip suformuluotas, kaip jis yra pateiktas naujosios mūsų Konstitucijos projekte. Jo aš čia neskaitysiu. Žinoma, taip pat iškyla klausimas, o kodėl gi skubėti, o kur gi skubėti? Čia matau dvi priežastis. Pirma – dabartinis 70-asis straipsnis vis dėlto yra antikonstitucinis, jeigu taip pasakytume, mūsų Konstitucijos atžvilgiu, mūsų žmonių atžvilgiu, ir todėl taip ilgiau negali būti! Tai mes turėjome ir privalėjome padaryti jau anksčiau, nes pats straipsnis kelia, kaip jis dabar suformuluotas, klausimą: būti ar nebūti suverenia Lietuvos Socialistinei Respublikai. Antra, kodėl mes tai turėtumėm šiandien padaryti? Todėl, kad mūsų praktika, mūsų gyvenimas, kiekviena diena, deja, parodo, kad daugelis sąjunginių dokumentų diktuoja mūsų Respublikai, diktuoja mūsų žmonėms, nesiskaito su tų žmonių, su Respublikos poreikiais, o taip iš tiesų neturėtų būti.

Štai mes vakar priėmėme Respublikos planą ir biudžetą sekantiems metams. Mes eilinį kartą pasigraudenome dėl butų statybos Respublikoje, kad nedaug statome. Ir, be abejo, taip yra, ir mes žinome tas priežastis. Matyt, mes per mažai dar kalbame, kažkodėl nesakome, kodėl mes blogai vykdome butų programą mūsų Respublikoje. Atsakymas čia būtų toks – ir dėl migracijos, kuri į Lietuvą yra labai didelė. Mes su Jumis neseniai skaitėme šių metų statistikos pranešimą, pagal kurį tik per 9 šių metų mėnesius į Respubliką dirbti ir gyventi iš kitų respublikų atvyko nei daug, nei mažai, o turbūt daug – 9 tūkstančiai 300 žmonių. O kiek dar jų bus iki metų pabaigos? Be abejo, visiems jiems po kelerių metų reikės paskirti butus. Mes su Jumis neseniai išgirdome per teleforumą, kad reikės aprūpinti keliais šimtais butų murmanskiečius. Kaip žinia, yra priimtas TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos šių metų kovo mėnesio nutarimas, įpareigojantis, suteikiant pagalbą Murmansko sričiai, statyti iš ten atvykstantiems žmonėms namus Klaipėdoje, Vilniuje ir kitur. Ar galime mes, gerbiami draugai, gerbiami deputatai, vykdyti štai tokį nutarimą? Turbūt, kad negalime. Kaip bebūtų, bet tai reikia drąsiai pasakyti! Tai iš vienos pusės, o iš kitos pusės – taip pat reikėtų drąsiai pasakyti, kad turbūt galinga ir didelė Rusijos Federacija turėtų priimti savo žmones ir pastatyti jiems butus ypač Nejuodžemio zonoje, kur ypač trūksta žmonių, ir ypač žemės ūky, kur tos rankos, darbo rankos, labai reikalingos. (Plojimai.) *Beje, yra ir daugiau sąjunginių nutarimų, kurie niekaip negali patenkinti mūsų žmonių. Ne dėl to, kad mes nenorėtumėm suprasti tų reikalų. Štai, pavyzdžiui, nutarimai dėl šiauriečių ir dėl dimisijos karininkų, kuriems, kaip žinia, vykdomieji*

komitetai pagal sąjunginius nutarimus turi suteikti butus be eilės. Aš norėčiau truputį pakomentuoti šį klausimą. Štai Klaipėdoje dabar 45 dimisijos karininkai, atvykę iš kitur. Dauguma jų, palikę gerus butus Kaliningrade, Smolenske ir kitur, atvyko į Klaipėdą todėl, kad jiems čia patinka, ir, vadinasi, laukia butų pas mus. Kiekvienais metais pagal Ministrų Tarybos nutarimą šios kategorijos žmonėms mes turime duoti 15 butų. Ką tai reiškia? Aštuoniems su puse tūkstančio Klaipėdos medicinos ir švietimo darbuotojų mes šiais metais tegalime skirti tik 7 butus. Šiauriečiams mes skirsime šiais metais 10 kooperatinių butų.

Dėl šiauriečių ir dimisijos karininkų aš norėčiau pasakyti štai ką, šviesiai ir tiesiai. Mes, Respublika, be jokios abejonės, turime padėti šaliai įsavinti naftą, dujas, dirbti Šiaurėje. Mes taip ir darome Tiumenėje arba statydami BAM'ą. Čia negali būti abejonių, negali būti diskusijų. Be abejonės, mes turime rūpintis dimisijos karininkais, kurie daugelį geriausių metų atidavė Tėvynei, ir Tėvynė jais turi pasirūpinti. Bet reikalas čia būtų štai toks: mes turime pasirūpinti tais šiauriečiais, tais dimisijos karininkais, kurie išvyko dirbti ir tarnauti iš mūsų Respublikos ir į ją grįžta. (Plojimai.) *O, pavyzdžiui, latviai, estai, baltarusiai, Rusijos Federacija turi taip pat gerai pasirūpinti savo šiauriečiais ir savo dimisijos karininkais. Tik taip galima, matyt, vykdyti tokius svarbius partijos ir vyriausybės nutarimus. Žinoma, būtų galima ir daugiau pateikti pavyzdžių, rodančių, kad sąjunginiai dokumentai daugeliu atvejų net nederinami su Respublika, neatsižvelgiant į kai kurias aplinkybes, kurias aš čia paminėjau. Ir todėl, žinoma, nuo to kenčia tik mūsų rinkėjai, mūsų Respublikos gyventojai, jų poreikiai.*

Kviesdamas, gerbiami deputatai, Jus visus balsuoti už Respublikos Konstitucijos 70-ojo straipsnio pakeitimą, tuo pačiu siūlau pasakyti ir aiškiai pareikšti visiems savo valią, kad mes ryžtingai norime ir turime būti suverenia socialistine Respublika. (Plojimai.)

„Kai balsavimas dėl Konstitucijos 70-ojo straipsnio nepateko į sesijos darbotvarkę, kilo didelis sąjūdininkų nepasitenkinimas,– tęsia Angonita Rupšytė.– Lapkričio 18 d., pasibaigus sesijai, susirinko Sąjūdžio Seimo Taryba. Buvo nuspręsta rinkti protesto parašus dėl sesijos pratęsimo arba neeilinės sesijos sušaukimo. Taip teko pradėti koordinaciją ir ieškoti Lietuvos TSR AT deputatų adresų, skambinti jiems, siųsti žmones. Tuo metu ateidavo daug savanorių, uoliai padėdavo. Aš pati priimdavau informaciją apie parašų surinkimą dėl neeilinės sesijos, pati skambindavau sąjūdininkams. Staiga man pranešė, kad protestą pasirašė visi vienuolika Aukščiausiosios Tarybos deputatų nuo Klaipėdos. Tai, aišku, sukėlė nuostabą. Supratau, ką reiškia baimė ir nebaimė, kai kiti gal norėtų pasirašyti, bet bijo, o kai pamato, kad pirmasis pasirašė Alfonsas Žalys, vykdomojo komiteto pirmininkas, Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo narys, pasirašo ir jie. Šį dokumentą perdavė klaipėdiečiai, kai atvažiavo į Sąjūdžio Seimo išplėstinį posėdį. Žinant tuometinę padėtį, A. Žalys savo kalba sesijoje ir veiksmais tolimesniame kelyje rizikavo viskuo – bijau, kad ne vien visomis pareigomis“, – sako Angonita Rupšytė.

Alfonsas Žalys prisiminė: *Sesijoje norėjome pakeisti Lietuvos TSR Konstitucijos 70 straipsnį – papildyti jį nuostata: TSRS įstatymai Lietuvos teritorijoje galioja tik tuo atveju, jeigu jie neprieštarauja mūsų Konstitucijai. Taigi turėjo būti įtvirtinama Lietuvos įstatymų viršenybė prieš TSRS įstatymus.*

Ruošdamasis kalbai susitikau su sąjūdiečiais – norėjau pasitarti.

Sesijos diskusijose greit išryškėjo dvi skirtingos nuostatos. K. Motieka, V. Landsbergis, J. Kupliauskienė, A. Meilus, Justinas Marcinkevičius ir aš buvome už tai, kad žengtume ryžtingą žingsnį, kurio laukia Tauta – pasektume Estijos pavyzdžiu.

A. Brazauskas ir kiti siūlė neskubėti, taip aukštai nešokti, nes galime žemai tūpti. Svarstyklės nusviro atsargiųjų naudai.

Tačiau ši Aukščiausiosios Tarybos sesija įėjo į istoriją: lietuvių kalba patvirtinta valstybine kalba, Lietuvos himnu vėl tapo V. Kudirkos „Tautiška giesmė“, o Trispalvė – geltona, žalia, raudona – vėl tapo valstybine vėliava. Valstybės herbu Vytis dar nebuvo paskelbtas, o tik valstybingumo simboliu.

Prie Aukščiausiosios Tarybos buvo susirinkę apie 10000 žmonių. Daugelis deputatų, ypač atsargieji, patyliukais išsmuko pro šalutines duris. Mes, ryžtingieji, žengėme tiesiai. O ko mums bijoti? Deja, ir vėl likome nesuprasti. Šį kartą savųjų. Žmonės aprėkė, išbarė mus, kad nepriėmėme esminės Konstitucijos pataisos, išliejo visą susikaupusį pyktį.

Iš Vilniaus tada grįžau vėlokai. Einant miegoti, paskambino sąjūdininkas K. Kaukas ir pranešė, kad esu laukiamas Muzikiniame teatre, kur susirinkę Sąjūdžio sukviesti klaipėdiečiai.

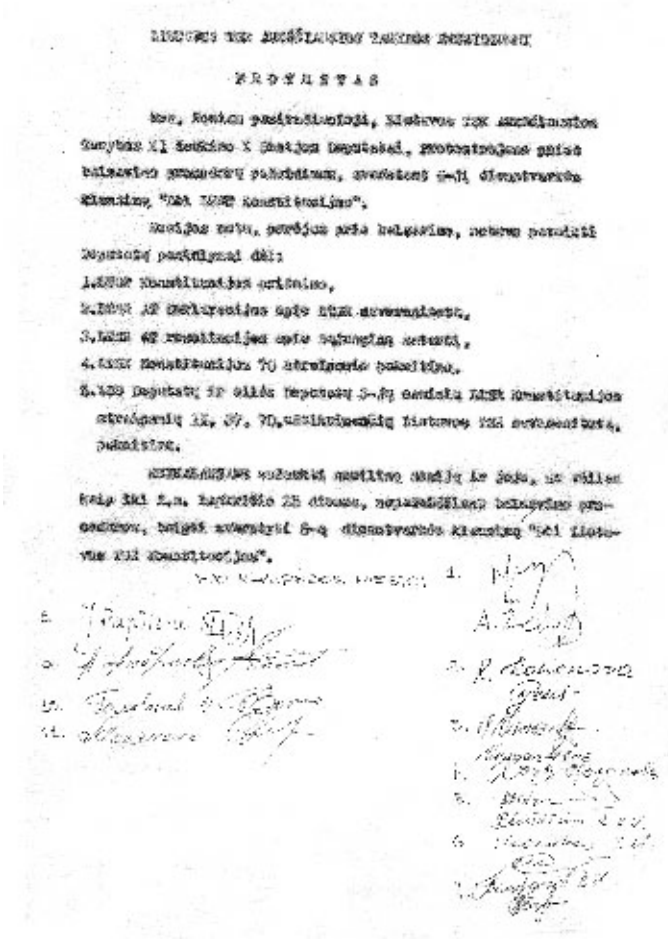
Niekada nepamiršiu to nuostabaus vakaro, vienybės,

draugiškumo. Susikibę iškeltomis rankomis skandavome: „Lie-tu-va! Lie-tu-va!“

Ryžtinguosius ir atsargiuosius skirianti linija laikėsi per visą Atgimimo laikotarpį. Ir neverta tuo labai stebėtis. Į strateginį tikslą – į Nepriklausomybę – vedė daug kelių ir kelelių. Visi jie buvo neišbandyti, nežinomi, net užminuoti. Privalėjome surasti saugiausius judėjimo į priekį būdus, išmokti ne tik atakos meno, bet ir atsitraukimo. Juk priešas buvo stiprus ir klastingas, siekiantis durtuvų ir kolaborantų pagalba išsaugoti imperiją.

Matome, kad ryžtingiesiems Vilniuje kliuvo nuo savųjų, taip pat matome, kad Klaipėdoje Alfonsui Žaliui niekas dėl to nepriekaištavo – atvirkščiai, sveikino su drąsiais Aukščiausiosios Tarybos nutarimais. Klaipėdiečiai lietuviai, gyvendami tarp gausybės kolonistų, padėtį vertino ne taip karštakošiškai – tikroviškiau, blaiviau, atsargiau. Jie džiaugėsi kiekvienu laimėjimu, vedančiu į pergalę dėl Nepriklausomybės.

Ortodoksinius Klaipėdos rusakalbius komunistus, kurie jau ir anksčiau skersakiavo į pernelyg savarankišką (taigi nacionalistą!) Vykdomojo komiteto pirmininką, tiesiog pribloškė aktyvūs Alfonso Žalio veiksmai lapkričio 18 d. vykusioje Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesijoje. Besiformuojantys *jedinstvininkai* tai laikė kraštutinio nacionalizmo proveržiu, kurį tiesiog būtina užgesinti.

PROTESTAS

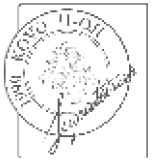
Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų nuo Klaipėdos miesto protestas. 1988 m. lapkritis

TARYBINĖS IMPERIJOS ŠARVUS DĖVĖJO ŽMONĖS

Būdamas vienintelis visame mieste platinamas laikraštis, *Tarybinė Klaipėda* turėjo dešimteriopai didesnį tiražą nei dabartiniai miesto laikraščiai. Ir nors jis, kaip ir visa spauda Tarybų Sąjungoje, turėjo būti visiškai pavaldus vienintelei partijai, žmonės niurgzdami praversdavo tas nelaimingas partines privalomąsias „paklodes“ ir nudžiugdavo suradę įdomesnį gyvenimišką straipsnį, gaivesnę bei šviesesnę mintį.

Staiga tų visiškai šviesių minčių Sąjūdžio ir Tautos atgimimo dėka atsirado tiek, tarsi kas žmonėms maišą nuo galvos būtų nutraukęs! Tačiau tai, kas daugumai lietuvių buvo šventa svajonė – Tėvynės laisvė ir nepriklausomybė, kai kuriems tarybiniams rusakalbiams buvo tikras siaubas. Jie taip piktai puldavo, kad atrodė, jog visuomenė – tarsi psichinis ligonis, kuris, išgirdęs žodį apie nacionalinių klausimų problemas, ims nesustabdomai siautėti ir nubildės į prarają. Ypač aršiai sukilo Didžiojo Tėvynės karo veteranai, kurių Klaipėdoje buvo tiesiog perėte prisiperėjusių. Gegužės 9-ąją ir per kitas tarybines šventes jie, prisisegę visus įmanomus ordinus ir medalius, žybčiodami jais ir metaliniais dantimis, oriai žygiuodavo paradų gretose ir po demonstracijos susėsdavo ant suoliukų, išsitraukę iš tinklelio degtinės butelį su džiovinta žuvimi. Pergalė! Tokia pergalė su tokiais vaisiais. Jaunystę išvargę frontuose, netekę daugybės bendražygių, praradę pusę šeimynykščių, kurie arba žuvo, arba liko pasimetę tolimam Brianske, Tambove ar Krasnojarske, jie džiaugėsi komunistų partijos deklaruojama pagarba, be eilės gautu butu, žaliaisiais žirneliais ir majonezu, įdėtu į šventinius davinius – *pajokus*.

Be karo veteranų, buvo partijos ir darbo veteranai, kurie jautėsi taip pat reikšmingi, išvadavę Lietuvą iš buržujų ir davę duonos. Visų jų imperinis mąstymas buvo nepramušamas. Juos nervino ilgos M. Gorbačiovo kalbos apie *perestroiką* ir *glasnost*. Iš esmės jie ilgėjosi Stalino rankos, kažkodėl nepagalvodami, kad ta ranka įvairiais būdais išskerdė ar badu numarino pusę rusų, ukrainiečių ir kitų tautų žmonių. Bet ar reikia stebėtis tokiu jų supratimu, jei ir buvęs Rusijos prezidentas V. Putinas yra išreiškęs poziciją, kad Tarybų Sąjungos iširimas – didžiausia geopolitinė katastrofa!

Prisiminkime, kiek Klaipėdoje ir jos apylinkėse buvo tarybinės kariuomenės divizijos dalinių, jos vadų, politrukų, kiek buvo visokiausių KGB pareigūnų, pasieniečių, kiek prokurorų ir milicininkų! Dauguma jų nedegė noru lėkti į Sąjūdžio mitingus su Lietuvos Trispalve. Jie narsiai ėjo į *Jedinstvos* mitingus su raudonomis vėliavomis ir iš visų jėgų rėkė apginsią šventuosius komunizmo idealus bei Tarybų Sąjungos vienybę.

Tie kolonistai, kuriems nelabai terūpėjo „plačiosios šalies“ strategija, paprasčiausiai bijojo, kad juos lietuviai ims skersti! Tokia baimė visiškai nejuokinga, mat rusakalbių neskerdė tik Baltijos šalyse, o iš Vidurinės Azijos ir kitų pietų kraštų jie turėjo sprukti, jei norėjo išlikti gyvi.

Jeigu žmogiškai ir krikščioniškai pastatytume save į jų, tų kolonistų, vietą, mes turėtume suprasti, kad jiems buvo baisu. Tiesiog baisu. Kaip britams Indijoje, kaip prancūzams

Alžyre, kaip portugalams Angoloje. Juolab kad daugelio jų asmeninę kaltę dėl tarybinės imperijos kolonizacinės ir rusinimo politikos vargu ar įžvelgtume. Juos paragino, jie ir atvažiavo – ne okupuoti, o išvaduoti, ne griauti, o atstatyti, ne užimti naujus butus, o padėti jaunojo specialisto sumanumu ir entuziazmu. Juk taip buvo grindžiama kolonijinė politika, tokia buvo varoma propaganda.

Taigi kiekvienas žodis apie Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, išspausdintas laikraščio rusų laidoje, buvo kaip kaušas vandens ant įkaitintų akmenų. Rusakalbiai komunistai spaudė vietinius partijos vadus, kad jie išvytų nacionalistą redaktorių, kuris *Tarybinę Klaipėdą* pavertė *Antitarybine Klaipėda.* Nedaug trūko, kad per 1988-ųjų lapkričio mėnesį vykusią LKP Klaipėdos miesto XXVIII partinę konferenciją taip ir būtų įvykę. O galėjo baigtis bloguoju ir nepalyginamai didesniam Klaipėdos žmogui – du dešimtmečius Vykdomojo komiteto pirmininku dirbusiam Alfonsui Žaliui. Pagal tuomet galiojusius nuostatus, Vykdomojo komiteto pirmininkas turėjo būti LKP partijos miesto komiteto biuro narys, o laikraščio redaktorius turėjo būti bent partijos miesto komiteto narys. Per to komiteto rinkimus partinėje konferencijoje, kurios išvakarėse vyko didžiulės Vykdomojo komiteto pirmininko ir redaktoriaus puolimo ir palaikymo net renkant parašus batalijos, aš ir Alfonsas Žalys gavome rekordinį priešiškų balsų skaičių. Balsavimas buvo slaptas. Vieno priešiško balso skirtumas rodo, kad individualios nuomonės čia nebūta, kad veikė organizacinis pradas. Išgelbėjo tik tai, kad partijos Klaipėdos miesto organizacijai priklausė Palangos ir Neringos miestų komunistai, kurie atskiedė rusiškąją Klaipėdos partinę organizaciją ir savo balsais mus palaikė.

Vietiniai partijos vadai, atsitokėję po tokios audringos konferencijos, buvo labai nepatenkinti didžiuliais rūpesčiais ir sugadintais nervais. Kur tai matyta: pagrindinė partijos forumo spręsta problema – tai Vykdomojo komiteto pirmininko perėjimas į Sąjūdžio stovyklą, vadinasi, išdavystė, ir partijai priklausančio laikraščio redaktoriaus nacionalizmas! Jie turėjo būti nubausti bent jau išmetimu iš darbo.

Po tos klaikios konferencijos prabėgus kelioms dienoms, tuometinis pirmasis sekretorius V. Baublys mano švytinčiai fizionomijai pro sukąstus dantis pasakė: „Nėra čia ko džiaugtis, kad likai komitete ir savo kėdėj, bet tvarkykis!“

Aš jau buvau taip „sugedęs“, kad tvarkytis nebegalėjau. Dar labiau „sugedęs“ buvo Alfonsas Žalys. Partinis Damoklo kardas liko kyboti virš jo galvos. O jis buvo ir partijos Klaipėdos miesto komiteto biuro narys, ir kandidatas į LKP CK narius, ir Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo narys. Jo rizika buvo didžiulė.

ŽMOGUS, STOVINTIS PRIEŠ NUOŽMIĄ VĖTRĄ

Vasaros koncertų estradoje vyko svarbiausi Sąjūdžio mitingai.

Tačiau neilgai trukus į koncertų estradą ėmė rinktis kitokie mitinguotojai. Jų vėliavose trūko geltonos ir žalios spalvos. Klaipėdoje *jedinstvininkų* buvo gal tiek pat, kiek ir sąjūdininkų.

Būdamas žurnalistas, miesto laikraščio redaktorius, aš stengiausi aplankyti ir *Jedinstvos* mitingus. Jaučiau profesinę priedermę išklausyti ir suprasti jų kalbas bei argumentus.

Viename tokiame mitinge, vykusiame 1989 metų pavasarį, partija „sudraskymui“ pastatė ryškųjį sąjūdininką Alfonsą Žalį. Oficialiai kalbant, jis turėjęs argumentuotai nuraminti gausius rusiškai kalbančius Klaipėdos gyventojus, paaiškinti, kad jie neturį bijoti lietuvių nacionalinių siekių.

Diena buvo kaip reta žvarbi, tačiau estrada buvo pilna kaip per Sąjūdžio mitingą. Jeigu mitingo atmosferai apibūdinti vartotini pasakymai „šviesioji ir tamsioji energija“, tai tądien milžiniška minia buvo juoda. Grėsmingų spalvų pridėjo raudonos vėliavos ir raudonos žvaigždės ant gausybės kariškių kepurių. Po kelių oratorių kalbų mitinguotojai įėjo į tokį transą, kad vos neužplėšė: *Vstavaj, strana ogromnaja, vstavaj na smiertnyj boj!* Jie rėkė, kad nepripažįsta jokio lietuvių kalbos valstybinio statuso, jokio sugrąžinto herbo (buržuazinio!) ir vėliavos (buržuazinės!), apie jokią apsisprendimo teisę jie nė girdėti nenorį. Pasigavę M. Gorbačiovo repliką, jie reikalavo prijungti Klaipėdą prie Kaliningrado srities!

Alfonsas Žalys buvo sutiktas riksmais, prakeiksmais, baisiu triukšmu. Stovėjo jis vienišas atkakliai prieš audrą, prieš nuožmią vėtrą. Vos tardavo žodį, minia jį nustaugdavo. Kiek jis turėjo kantrybės ir stiprybės, radęs tylesnę sekundę, rusiškai pasakyti: *Aš palauksiu, kol nebešauksite... Aš palauksiu, bet jūs turite išgirsti ir suprasti, kad Lietuva yra ta vienintelė žemė, kurioje gali išlikti lietuvių kalba ir lietuvių tauta! Kitos žemės mums pasaulyje nėra! Todėl mes giname ir ginsime savo kalbą, savo žemę, savo Tėvynę Lietuvą!*

Tas prieš nuožmią vėtrą stovinčio žmogaus siluetas man tebestovi akyse, tie jo iki tol negirdėti žodžiai tebeskamba ausyse kartu su pragarišku pavojų pajutusios blogio imperijos riksmu.

„Po to *Jedinstvos* mitingo Alfonsas grįžo pajuodusiu veidu ir pirmąsyk manęs paprašė pagalbos,– prisimena A. Žalio našlė Genutė.– Išsigandusi girdžiau jį valerijonais ir iškart paguldžiau miegoti.“

Kiekvieno žmogaus gyvenime yra daug svarbių įvykių, ypač įsimintinų datų ir lemtingų metų. Man, kaip ir daugeliui, tokie metai buvo 1988-ieji, nes reikėjo atsakyti į klausimą: su kuo ir kur eini, žmogau?

Nesirinkau, kurioje barikadų pusėje būti. Ne. Į tautos Atgimimą įsiliejau savaime, be jokių dvejonių. Tikriausiai todėl, jog visa tai, kas tuo metu prasidėjo, kas virpino širdis audringuose mitinguose, karštose diskusijose, man buvo artima ir laukta, vienaip ar kitaip išgyventa.

Atgimimas suvedė su naujais žmonėmis, kuriems gal

Pirmajame Žaliųjų pikete prie Klaipėdos celiuliozės ir kartono kombinato kalba Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys. 1988 m.

trūko politinės veiklos patirties, bet jie buvo jauni ir drąsūs, pilni entuziazmo dorai pasitarnauti savo kraštui. Su jais dalyvavau miesto renginiuose, Sąjūdžio suvažiavimuose. Tiesa, trečiajame gana trumpai, nes negalėjau klausytis pykčio, pagiežos ir neapykantos sklidinų kalbų.

Didžiuojuosi, jog man teko didelė garbė būti Sąjūdžio remiamu Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatu, kaip signatarui 1990 m. kovo 11 d. pasirašyti Aktą dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo ir kartu su Lietuvos žmonėmis nueiti sunkų ir pavojingą Nepriklausomybės atkūrimo kelią.

KARŠČIAUSI KLAIPĖDOS TAŠKAI – BAŽNYČIOS, KAPINĖS, GAISRINĖ

Paradoksas tas, kad ant A. Žalio niršo ne vien imperialistai, rusakalbiai atsikėlėliai, kuriems vis viskas ne taip ir vis negana, ir negana. Taip jau buvo lemta, kad jį keiksnojo ir lietuviai. Tie, kurie visiškai teisingai kovojo dėl Marijos Taikos Karalienės bažnyčios sugrąžinimo tikintiesiems, ją ir pastačiusiems.

Esu kaltas ir dėl Marijos Taikos Karalienės bažnyčios. Ne, ne todėl, kad ji buvo atimta iš tikinčiųjų, kurie tą bažnyčią pastatė iš savo surinktų pinigų. Į Klaipėdą mane atsiuntė dirbti 1961 m. rugpjūčio mėnesį. Tada jau mačiau, kad viršūnėse buvo nutarta bažnyčią atimti, nes po 2–3 mėnesių buvo pradėta akcija prieš šios bažnyčios statytojus, tos statybos organizatorius neva todėl, kad jie spekuliavę statybinėmis medžiagomis, neteisėtai jas įsigiję ar išvis nepirkę ir t. t.

Aš tada maniau, kad taip ir yra...

Nežinau, ar taip galvojo tuometinis partijos miesto komiteto pirmasis sekretorius K. Mackevičius. Tokios pozicijos teisingumu buvo įsitikinęs partijos miesto komiteto antrasis sekretorius M. Arsentjevas, tikras diktatorius, didelis šovinistas ir tikrasis partijos miesto komiteto šeimininkas. Klaipėdos bažnyčios reikalai buvo sprendžiami ne Klaipėdoje, o, kaip sakoma, aukščiausiu lygiu.

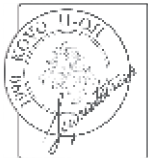
Jau vėliau esu girdėjęs kalbant kai kuriuos Respublikos vadovus, kad Klaipėdos bažnyčios statybos klausimus A. Sniečkus derino su aukštas pareigas einančiu maskviečiu, kuris ir leidęs (žodžiu) statyti. Bet ka-

da ji jau buvo pastatyta, A. Sniečkus dar kartą sugalvojo suderinti šį klausimą su pačiu N. Chruščiovu. A. Sniečkui buvo pasakyta, kad tai – savivalė, kad negalima leisti tikintiesiems Klaipėdoje atidaryti bažnyčią,– knygoje *Prisikėlimas* rašo A. Žalys.

Iki *anšliuso,* 1938 m., buvo pradėtos rinkti aukos naujos bažnyčios statybai. Už suaukotus pinigus 1957–1960 m. tuometiniame miesto pakraštyje buvo sumūryta aukšta bažnyčia. Iš tiesų kas gi be leidimo būtų pradėjęs ją statyti, tad sprendimas ją atimti, inscenizuojant kriminalą, yra viena šlykščiausių aukščiausios komunistinės nomenklatūros dviveidiškumo apraiškų. 1961 m. buvo areštuoti bažnyčios statybos organizatoriai: klebonas Liudvikas Povilonis, vikaras Bronislovas Burneikis ir dar penki žmonės. Nuteisti kunigai iškalėjo po ketverius metus.

Ant užgrobtosios bažnyčios fasado atsirado užrašas LIAUDIES FILHARMONIJA. Nugriovė bokštą, išardė altorius. Dailininkas Antanas Kmieliauskas, 1960 m. sukūręs didįjį altorių, nutapęs paveikslą, buvo išmestas iš Lietuvos TSR dailininkų sąjungos. Tikintieji, priblokšti tokios neteisybės ir tokio akiplėšiško susidorojimo, nenurimo ištisus du dešimtmečius ir kreipėsi į visas valdžias: Klaipėdos miesto, Lietuvos TSR, TSRS. Buvo surinkta šimtai tūkstančių parašų, Vakarų radijo stotys nagrinėjo ir nagrinėjo šį skaudulį. Atkaklioje tikinčiųjų kovoje A. Žaliui teko stovėti kitoje barikadų pusėje. Jis matė, kad stovi neteisiųjų pusėje, ir tai jį labai slėgė. A. Žalio įsitikinimą, kad aukščiausios instancijos turi pagaliau sugrąžinti katalikams jų pastatytą bažnyčią, liudija jo veiksmai dėl kitos konfesijos – baptistų – bažnyčios rekonstravimo stabdymo.

Baptistai 1982 m. iš Klaipėdos vykdomojo komiteto gavo leidimą rekonstruoti maldos namus. Tai 1983 m. palaimino Religijų reikalų taryba Maskvoje, o kai reikėjo leidimo projektavimo darbams, A. Žalys jo nebedavė. Tai reiškė ne beatodairišką A. Žalio kovą su visomis bažnyčiomis, o spaudimą aukščiau stovinčioms instancijoms išspręsti didesnio masto problemą – atkurti teisingumą katalikams, kurių Klaipėdoje po karo atsirado tūkstanteriopai daugiau negu baptistų. Kai 1988 m. valdžia katalikams bažnyčią pagaliau grąžino, baptistų pastorius Albertas Latužis negali pamiršti A. Žalio patarimo: jeigu bendruomenė įrodytų savo teisę į senuosius maldos namus, kur tuo metu buvo įsikūrę Mokytojų namai, valdžia galėtų finansuoti naujos bažnyčios statybą. Ši užuomina paskatino atsisakyti naujos statybos ir galimo valdžios finansavimo, o vietoj to prašyti grąžinti senąją bažnyčią.

1990-aisiais Klaipėdos miesto taryba baptistams grąžino jų bažnyčią, Mokytojų namai buvo iškelti, nors dėl jų buvo organizuoti net mokytojų ir vaikų piketai…

Apie tai pastorius A. Latužis rašo savo monografijoje *Po Jo sparnais. Baptistų istorija Lietuvoje 1841–1990.*

Taigi, kai 1988 m. aukštoji valdžia iš Maskvos liepė Vilniui atimtąją Klaipėdos bažnyčią grąžinti tikintiesiems, tada miesto valdžia, jausdamasi nusikaltusi ir skolinga, paskirtajam klebonui ir dekanui monsinjorui B. Burneikiui pasisiūlė padėti atstatyti ir suremontuoti suniokotą bažnyčią ir kleboniją. Jokių kliūčių įsigyti medžiagas ir samdyti statybininkus, aišku, ir būti nebegalėjo.

Kai 1988 m. lapkričio 25 d. Marijos Taikos Karalienės bažnyčioje buvo paaukotos pirmosios Šv. Mišios, turėjo palengvėti ir Alfonsui Žaliui, visoje šioje nesąžiningoje is-

torijoje buvusiam tarsi tarp priekalo ir kūjo.

Reikia pasakyti, kad pasibaigus buldozerinio ateizmo erai, Alfonsas Žalys nepuolė, kaip daugelis buvusiųjų komunistų, klauptis, žegnotis, muštis į krūtinę, skubėti priimti Komuniją. Toks persivertimas ir tikėjimo demonstravimas jam buvo tikrai nepriimtinas, nors tragiškomis 1991-ųjų sausio dienomis A. Žalys dienoraštyje rašė:

Aš kartu su kitais komunistais, su visa ta partija, esu kaltas prieš visus žmones dėl to, kad mes, komunistai, stengėmės atimti iš žmonių tikėjimą Dievu. Juk krikščionybė – tai per vėlai supratome – žmones mokė ir moko tiktai gero.

Mes iš žmonių atėmėme jų tikėjimą, dvasiškai nuskurdinome ir patys jiems nieko dvasiška nedavėme. Marksistinė ideologija, paremta nežmoniškomis dogmomis, darė mūsų žmones dvasios vargetomis, o žmonių nušalinimas nuo nuosavybės atvedė ne tik prie ekonominės katastrofos, tai irgi per vėlai buvo pamatyta, bet ir prie visiško dvasinio skurdo ir jo formų: vogimo, girtavimo.

Tai gal pati didžiausia komunistų partijos – vadinasi, ir mano – kaltė, nes buvau jos narys. Aš per vėlai praregėjau, per vėlai pamačiau, kas yra kas…

Kiekvienas mūsų, matyt, net netikintieji, ypač kada tavo gyvenimo kelias eina į pakalnę, pagalvojame apie Dievą, apie paslaptingą nežinomybę, apie savo atsakomybę – gal ne prieš Dievą, bet žmones. Tai – sąžinės atsakomybė. Ji, manau, ne mažesnė už atsakomybė prieš Dievą.

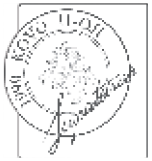
Ką aš galėsiu pasakyti paskutinę savo gyvenimo valandą, kokią pateiksiu ir savo išpažintį dėl to gyvenimo? Ar aš nusidėjau taip, kad turėčiau būti pasmerktas Dievo, jeigu jis yra?.. Aš niekada nevogiau, niekada neapgaudinėjau žmo-

nių, jiems niekada nemelavau. Aš jiems, ypač dirbdamas Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininku, norėjau kaip įmanoma daugiau padėti, sprendžiant jų gyvenimo – labai sunkaus gyvenimo – reikalus.

Negrobiau sau nei lengvosios mašinos, nei kolektyvinio sodo, nesigviešiau lengvatų, neėmiau signatarams skiriamų sklypų ir pan.

Čia mano sąžinė rami, ir paskutinę gyvenimo valandą aš galiu ramiai žiūrėti kitiems į akis.

Yra žmonių, kurie A. Žalį smerkia dėl Klaipėdos miesto centre buvusių kapinių, kuriose buvo palaidota daug įžymių žmonių, pavertimo skulptūrų parku. Dėl to žingsnio A. Žalys nesigailėjo ir naujaisiais laikais.

Daugelio klaipėdiečių liudijimus apibendrina Genutės Žalienės žodžiai: „Patikėkite, tai buvo pavirtę tokiu baisiu raistu, kad nė kaip žmogui apsakyti: apgriuvę medžiai, krūmai, augo kiečiai, kai kurie antkapiniai paminklai buvo išgriuvę arba išvartyti, arba pavogti. To negana, radosi tokių atsikėlėlių iš Rytų, kurie lupdavo vokiškus paminklus, užpiešdavo ant jų raudoną žvaigždę ir pastatydavo ant savo artimųjų kapų. Buvo ėmę laidoti ir ant viršaus, ant senųjų kapų… Kapinėse rinkdavosi girtuokliai ir chuliganai, tad per jas pereiti be didelės baimės buvo neįmanoma. Kadangi dauguma klaipėdiškių buvo atsidūrę Vakarų Vokietijoje, kas begalėjo prižiūrėti jų artimųjų kapus? O kapams reikia nuolatinės priežiūros! Tinkamai prižiūrėti šioms kapinėms reikėjo gal pusšimčio žmonių brigados.“

Algirdas Vaitiekūnas prisimena ir sprendimo priėmimą: „Viename biuro posėdyje išgirdome A. Žalio siūlymą:

Reikia pasitarti, ką daryti su senosiomis, labai apleistomis vokiečių laikų kapinėmis pačiame miesto centre. Pagal nustatytą tvarką jas panaikinti galima tik praėjus 70 metų nuo paskutinio laidojimo. Kai jų niekas neprižiūri, čia nežinia ko galima sulaukti.

Sutarėme, kad iš tiesų būtina galvoti. Kartą, jam grįžus iš užsienio kelionės, pasakojant apie matytą skulptūrų parką, pasakiau: gal ir mums bent jau toje dalyje, kur senų seniausiai nebelaidojama, reikia pabandyti ką nors panašaus padaryti? Skulptūrų parkas reikštų didesnę pagarbą čia palaidotiems žmonėms negu neprižiūrimų kapinių kemsynas. Praktiškai nėra pajėgų jas tinkamai prižiūrėti…

Kartą grįžtant iš žvejybos namo girdžiu: *Žinai, mes apgalvojom, kaip galim tą skulptūrų parką įkurti. Skulptorius su šeimomis pakviesim paatostogauti mėnesį kitą, apgyvendinsime Smiltynės kurhauze, o kad nereikėtų jiems kasdien naudotis keltu, ten pat ir darbo stovyklą įrengsime. Mūsų maitinimas, mūsų akmenys, o jų – darbas. Turėtų pavykti!*

Taip per kelerius metus, tobulinant simpoziumus, radosi Skulptūrų parkas, kartu pavyko ir paminklą žuvusiems 1923 metų savanoriams su „buržuazine“ simbolika ne tik užmaskuoti, bet ir atnaujinti. O juk tai buvo nemažas kliuvinys to meto ideologijos gynėjams, apie kurį skundus rašė nebe vien į Vilnių, bet važiavo komisijos ir iš pačios Maskvos.

Skulptūrų parko kūrimas suviliojo čia atvykti ne vieną skulptorių. Kartą į kabinetą užėjęs Alfonsas pasiskundė: *Nerandam darbo skulptoriams.* Nejučiom užsiminiau: „Gal reikia atminimo lentomis pažymėti gatvių pavadinimus?

Ar daug kas žino, ypač atvykėliai, apie Simoną Daukantą, Herkų Mantą, Salomėją Nėrį, Kristijoną Donelaitį, Julių Janonį, kitus mūsų šviesuolius? Taip ir atsirado gal ne šedevrai, bet informatyvios lentos. Šalia jų – skulptūros Kristijonui Donelaičiui, Herkui Mantui.“

Istorikai ir paminklosaugininkai priekaištauja tarybinių laikų miesto vadovams, kad tada buvo nugriauta senoji Klaipėdos gaisrinė – retas architektūros paminklas.

Atsitiko tai projektuojant ir formuojant naująjį miesto centrą su viešbučiu *Klaipėda* ir Lenino aikšte, kuri pagal tuometinius reikalavimus tokio dydžio miestui kaip Klaipėda buvo privaloma. Reikia prisiminti, kad tuomet pastatytas G. Jokūbonio sukurtas Lenino paminklas buvo geriausias ne tik Lietuvoje. Čia Leninas pavaizduotas kaip inteligentiškas žmogus, jei palyginsime jį su Vilniuje N. Tomskio sukurtu Leninu, primenančiu įkaušusį kolūkio brigadininką. Žinoma, lieka abejonė – ar reikėjo pavaizduoti Leniną kaip inteligentišką, kuomet jau aišku, kad to raudonojo teroro autoriaus išvis nereikėjo gerbti.

Gailėdamasis dėl tos gaisrinės ir kitų senųjų pastatų, A. Žalys savo kaltę, jei jos buvo, stengėsi atpirkti tapdamas Klaipėdos senamiesčio globos komiteto pirmininku, tęsdamas kovą dėl istorinio miesto centro – piliavietės – grąžinimo miestiečiams ir turistams.

VISIŠKAS BUVUSIŲ BENDRAŽYGIŲ IŠSISKYRIMAS

Lietuvos TSR Aukščiausiojoje Taryboje sąjūdininkas A. Žalys daugiau kaip vienerius metus buvo priverstas kirstis su buvusiu bendražygiu ir geru šeimos draugu Klaipėdoje J. Gurecku. Jie net augo tuose pačiuose Šiauliuose ir lankė tą pačią pradžios mokyklą. Takoskyra vis didėjo, ir 1989 m. gegužės 18 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos XI sesijoje AT Prezidiumo sekretorius Jonas Gureckas padavė atsistatydinimo pareiškimą...

Savo ruožtu deputatas Alfonsas Žalys sesijoje kalbėjo:

Tikriausiai gerai pamatėme, įsitikinome, kad, nepaisant išties teigiamų tendencijų Tarybų šalies politiniame, ekonominiame gyvenime, jo demokratizavime, Maskvoje mūsų nelaikė ir nelaiko suverenia valstybe... Tai ryškiai pademonstruota svarstant pasiūlymus dėl Respublikos ekonominio savarankiškumo koncepcijų, taip pat derinant kai kuriuos ruošiamos konstitucijos straipsnius. Išvada aiški – mes negalime, neturime teisės sutikti su tokiu nesiskaitymu, mes norime ir turime būti valstybė. Todėl mūsų valia, mūsų teisė, mūsų pareiga patiems spręsti savo Respublikos reikalus, dirbti žmonių labui... Pastarasis pusmetis išryškino ir tas jėgas, kurios vienijasi, telkiasi prieš tautos, prieš Respublikos atgimimą. Tai jėgos, kurios panaudoja nemažą patyrimą, sukauptą dešimtmečiais, demagogijos, žmonių ir tautų kiršinimo ir gąsdinimo, imperinio mąstymo srityse. Šis negeras, tamsus darbas atliekamas prisidengus skambiais šūkiais ir frazėmis, kad reikia ginti

socializmo, internacionalizmo idėjas, ginti čia, mūsų Respublikoje, gyvenančių kitataučių interesus nuo lietuvių agresyvumo...

A. Žalys savo ir kitų deputatų iš Klaipėdos vardu pritarė deputato K. Motiekos pasiūlymui dėl keturių Konstitucijos straipsnių redakcijos. Toje sesijoje buvo priimta Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Deklaracija apie Lietuvos valstybinį suverenitetą.

Joje teigiama:

„Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba mato išeitį iš esamos padėties tik atgaunant valstybinį suverenitetą, kuris yra jau šiandien išryškėjęs lietuvių tautos siekis ir neatimama tautų teisė, įgyvendinama tik laisvo tautų apsisprendimo sąlygomis. Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba skelbia, kad nuo šios dienos, priėmus Lietuvos TSR Konstitucijos 70 straipsnio pataisą, Lietuvos TSR galioja tik jos Aukščiausiojoje Taryboje priimti arba patvirtinti įstatymai. Ateities santykiai su TSRS ir kitomis valstybėmis turi būti nustatomi tik tarpvalstybinėmis sutartimis. Šie Lietuvos žmonių siekiai nėra nukreipti prieš tautų teises ir jų teisėtus interesus.“

Šioje sesijoje priimti keturių Lietuvos TSR Konstitucijos straipsnių pakeitimai skelbė, kad žemė, oras, ištekliai ir teritoriniai vandenys yra LTSR nuosavybė, apibrėžė LTSR pilietybę, piliečių teises ir, svarbiausia, LTSR įstatymų viršenybę prieš sąjunginius. Priimtas LTSR ekonominio savarankiškumo įstatymas, numatęs kelius rinkos ekonomikai ir sudaręs galimybes turėti nacionalinę valiutą. Sesija priėmė kreipimąsi į TSRS liaudies deputatų suvažiavimą dėl 1939–1940 m. TSRS ir Vokietijos slaptųjų susitarimų, atvėrusių kelią suverenių valstybių okupacijai.

LAISVĖS VĖJO NEŠAMAS ROMANTIŠKAS JACHTŲ ŽYGIS PER ATLANTĄ

Ėmė ir prabėgo dvidešimt metų nuo Lietuvos laisvės jūrininkų žygio – nuo trijų nedidelių jachtų *Lietuva*, *Audra* ir *Dailė* – kelionės per Atlantą.

Daug ką gali Laisvės vėjas – net pramušti „tarybinę kinų sieną!“ 1989-ieji. Lietuvos Trispalvės žmonių širdyse, mitinguose, ant namų ir ant jachtų. Nors ant laivų turi būti TSRS valstybinės vėliavos, nors Lietuvos dar nėra pasaulio politiniame žemėlapyje, kas čia žiūrės tokių smulkmenų, kai krūtinę sprogdina Laisvės troškulys!

Išplaukia iš Klaipėdos trys jachtos ne bet kur, o į Ameriką, su Lietuvos Trispalvėmis, o jūs, vokiečiai, danai, švedai, jei mūsų vėliavos nepažįstate – tai jau jūsų problema! Amerikonai, jei neatpažįsta, pasiklausia.

Iki išplaukimo buvo didžiausios palydos, milžiniški mitingai. Buvo dainų ir linkėjimų: „Gero vėjo!“ Tai iš kosmoso matomi vaizdai ir už tūkstančių kilometrų girdimi garsai. Tačiau iki to buvo tik tyli buriuotojų svajonė ir negarsūs pokalbiai su LKP pirmuoju sekretoriumi Algirdu Brazausku, su partijos Klaipėdos miesto komiteto pirmuoju sekretoriumi Valentinu Greičiūnu ir Vykdomojo komiteto pirmininku Alfonsu Žaliu. (Atkreipiu ne klaipėdiečių dėmesį: pirmasis sekretorius 1989-aisiais jau buvo V. Greičiūnas, dvi dešimtis metų dirbęs A. Žalio pavaduotoju.)

Jaunoji karta daug ko šioje apybraižoje nesupras. Kad ir šio paprasto teiginio: galėjo juk ir neišleisti!

Neišleisti buriuotojų į žygį galėjo ne žmonos, ne darbdaviai, sukliudyti galėjo ne tinkamų jachtų neturėjimas, ne pinigų stygius, bet Partija! Galėjo partija išleisti, galėjo ir neišleisti. Davusi leidimą, galėjo paskutinę minutę paskambinti pasieniečiams ir paliepti: „Nebeleiskite!“ Ir jie būtų nebeišleidę.

Ne vien principinio leidimo reikėjo buriuotojams. Reikėjo Amerikos vizų. Iškvietimais iš Čikagos rūpinosi Valdas Adamkus. Reikėjo užsienio pasų. Juos „pramušinėjo“ LKP CK, charakteristikas tvirtino partijos Klaipėdos miesto komitetas, o kad buriuotojai kelionėje nemirtų badu, kad turėtų švartavimuisi būtinų dolerių,– rūpinosi ir partijos miesto komitetas, ir Vykdomasis komitetas. Gavę prašymus paremti žygį su miesto vadovų parašais, gamyklų direktoriai drąsiai aukojo ir valiutinių lėšų, ir mėsytės, ir sūrio!

Džiaugsmingą gegužę Vasaros koncertų estrada atlaikė milžiniškas palydas, kuriose buriuotojams A. Žalys įteikė kreipimąsi į lietuvius, gyvenančius įvairiose pasaulio šalyse.

Mieli tautiečiai, lietuviai!

Nuo amžių prie gintarinės Baltijos prigludusi mūsų brangi Tėvynė Lietuva. Krauju ir prakaitu ją laistė protėviai, gindami nuo priešų ir augindami duoną savo vaikams. Gimtoji žemė kaip motina glaudė mus prie savo krūtinės taikos ir negandų metais, įliedama širdin meilės ir tautinės vienybės jausmų. Ne visus ji sugebėjo apsaugoti nuo atšiaurių istorijos vėtrų. Du pasauliniai karai, politinių santvarkų pasikeitimai, duonos ir žmogiškos šilumos nepritekliai išblaškė lietuvius. Ir tai, kad trečdalis

tautos šiandien gyvena svetimose žemėse – skaudi istorijos lemtis.

Mes visada ieškojome su jumis artumo per valstybių sienas ir vandenynus, kad perteiktume širdžių šilumą ir artimųjų ilgesį. Tragiška buvo lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno Lietuvos vardą garsinančios kelionės baigtis, bet didvyrių vardai visiems laikams įrašyti tautos istorijoje. Po sunkių pokario dešimtmečių Lietuva vėl pakilo ir atgimsta. Į mūsų širdis grįžta tikėjimas savo tautos ateitimi. Tad vėl mes tiesiame kelią pas jus. Lietuvos vyrai iš Klaipėdos uosto trimis jachtomis pirmą kartą per Atlantą išplaukia į Niujorką. Atgal į Lietuvą su jais atplauks ir anapus Atlanto užaugę tautiečiai. Klaipėdiečiai lauks jų.

O Danės upės krantinėje, kur palydėsime jachtas, bus įtvirtinti trys bronziniai knechtai. Tegul jie bylos mums ir ateities kartoms, kad gimtasis krantas visada laukia savo vaikų, kad mūsų Tėvynė per amžius viena. Ten pat mes įrengsime skverą, kurį norėtume paskirti menui. Klaipėdoje jau dvylika metų vyksta skulptorių simpoziumai, juose sukurti darbai statomi Mažvydo parke. 1990 metų vasarą užsienyje gyvenančius lietuvių skulptorius kviečiame į Klaipėdą ir džiaugsimės, jei jie savo darbais papuoš skverą. Šalia krantinės bus restauruoti senoviniai pastatai, kuriuose įrengsime išeivijos meno kūrinių galeriją.

Nuo Baltijos krantų mūsų tautiečiai pabiro po visą pasaulį. Bendromis pastangomis Klaipėdoje įkūrę užsienio lietuvių dailės galeriją ir skulptūrų skverą, įamžintume jų atminimą, vėl sutvirtintume tautinius saitus.

Mes kreipiamės į jus, brangūs tautiečiai, sveikindami,

linkėdami jums laimės ir sveikatos, ir prašome paremti mūsų sumanymus. Šiam mano kreipimuisi pritaria visi klaipėdiečiai, lydėdami į Atlantą mūsų narsiuosius buriuotojus.

Visų įpareigotas pasirašo Klaipėdos miesto liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys.

A. Žalio draugui nuo pat jaunystės Algirdui Vaitiekūnui ir man teko matyti buriuotojų sutikimus Niujorke, Klyvlende ir Čikagoje, kuriuose klaipėdiečiai lietuvių bendruomenėms perskaitydavo šį A. Žalio kreipimąsi. Balzeko lietuvių kultūros centrui Čikagoje jie įteikė Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto dovaną – Edvardo Malinausko Baltijos jūros peizažą. Kad būtų kas fotografuoja ir parašo į *Tarybinės Klaipėdos, Lietuvos žvejo* laikraščius, į kitus Lietuvos leidinius V. Greičiūnas ir A. Žalys nuskraidino mudu į JAV kartu su buriuotojais, kurie turėjo parplaukti namo.

Dabar, iš dvidešimties metų atstumo, gerai matyti, kokia tai buvo svarbi Lietuvos ir Amerikos lietuvių susibroliavimo šventė. Buriuotojai, gyvendami išeivių namuose, galėjo atvirai papasakoti, kas dedasi Lietuvoje, atverti širdį, kurioje buvo tiek vilčių, jog Lietuva netrukus taps laisva. Istorinės tiesos atstatymas – nepriklausomos valstybės atkūrimas! Tai skambėjo visuose didžiuliuose Lietuvos laisvės jūrininkų sutikimo renginiuose ir prie Laisvės statulos, ir prie lietuviškų bažnyčių, ir prie Didžiųjų ežerų.

Po keturių mėnesių visos trys jachtos laimingai grįžo į Klaipėdą. Tarp buriuotojų buvo ir Amerikos lietuvių.

Toje pačioje Vasaros koncertų estradoje rugsėjo 2 dieną įvyko iškilmingas buriuotojų sutikimas. Jame A. Žalys tarė padėkos žodį:

Gerbiamieji Klaipėdos žmonės, mūsų miesto svečiai, šaunūs ir drąsūs buriuotojai! Gegužės pirmąją visa Lietuva labai iškilmingai palydėjo savo buriuotojus į ilgą ir sunkią kelionę per Atlantą.

Trys nedidelės jachtos su trispalvėmis vėliavomis visą tą neramų laiką, atrodo, tokį trumpą, bet kartu ir taip mums prailgusį, buvo visų mūsų mintyse ir širdyse.

Taip, visa Lietuva sekė ir išgyveno dėl savo vyrų žygio ir linkėjo jiems sėkmės. Gal ir tai, gal ir tos mūsų mintys bei geriausi norai padėjo jiems sėkmingai sugrįžti į namus, pasiekti gimtąjį krantą.

Štai čia kukliai sėdi visi tie 48 vyrai – atrodo, nelabai ir pasikeitę, nelabai ir pavargę. Kai Jūs pasiekėte tolimos Amerikos krantus, kai ištiesėte rankas likimo vėjų nublokštiems broliams lietuviams, kai tarėte jiems sveikinimo žodžius, mes buvome su Jumis.

Mes žinome, kad Niudžersyje, Niujorke, Klyvlende, Čikagoje, Baltimorėje, Vašingtone jūs su tenykščiais lietuviais surengėte tikras lietuvybės ir brolybės šventes, atgaivinote ir sužadinote tautiečių širdyse meilės tėvų žemei jausmą.

Mes savo mintimis taip pat buvome ten, kartu su jumis.

Klaipėdiečiams džiugu ir įsimintina, kad žygis per Atlantą prasidėjo čia, Klaipėdoje, kad gausi klaipėdiečių įgula atnešė garbę mūsų miestui, mūsų žmonėms.

Reikėtų prisiminti, kad pasiruošimas kelionei nebuvo lengvas ar paprastas.

Bet gerų talkininkų, pagalbininkų, rėmėjų tikrai netrūko. Tai Lietuvos jūrų laivininkystė, „Sirijus“, Žuvies pramonės susivienijimas, Respublikos kuro komitetas, Telšių „Mastis“ ir daugelis kitų. Iš viso prie žygio vienokiu ar kitokiu būdu prisidėjo, pagelbėjo net 41 Lietuvos darbo kolektyvas. Tai daug ką pasako. Dėkojame jiems.

Mūsų buriuotojų sėkmę užtikrino ir tai, kad jų labai laukė išties svetingi Amerikos lietuviai. Jie perteikė Lietuvos pasiuntiniams savo namų šilumą, organizavo gausius ir įsimintinus susitikimus, iškilmes, ekskursijas ir, žinoma, suteikė reikšmingą materialinę pagalbą, kad jachtos sugrįžtų.

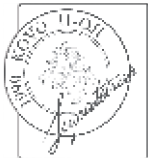
Mes dėkingi buriuotojų sutikimo Amerikoje organizatoriams ir rėmėjams: Valdui Adamkui, Antanui Levanui, Vytautui Pauliui, Pranui Gvildžiui ir daugeliui kitų tautiečių.

Mes nuoširdžiai džiaugiamės galėdami Lietuvoje pasveikinti kartu su mūsų buriuotojais atplaukusius 7 Amerikos lietuvius: Vytenį Dirkį, Liną Paulių, Aidą Palubinską, Gintarą Karaitį, Raimundą Kazlą, Darių Borgą ir Petrą Daudžvardį.

Šis bendras mūsų žygis – geras brolybės ženklas, vienybės simbolis.

O tos vienybės, susitelkimo, supratimo mums labai reikia. Tik susitelkę, tik suprasdami vieni kitus, tik padėdami vieni kitiems, mes, nepaisydami tokių didelių bauginimų iš šalies, grasinimų, pasakytume – net šmeižto teisingame Lietuvos kelyje į savo ateitį, į savo teisėtą valstybingumą, į savo prarastą Nepriklausomybę – tik tokiu būdu, tik būdami vieningi pasieksime savo kilnius ir šventus tikslus.

Gerbiamieji, dabar jau matome, kad pirmasis Lietu-

vos buriuotojų žygis per Atlantą įeis ne tik į šalies sporto istoriją, jis turi ir didelę visuomeninę politinę reikšmę.

Mes čia matome ir tam tikras praktines šio žygio pasekmes.

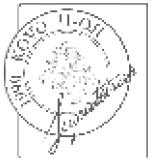
Reikšminga, kad kartu su sveikinimo žodžiais buriuotojai amerikiečiams lietuviams perdavė ir Klaipėdos kvietimą sukurti senamiestyje Pasaulio lietuvių išeivių dailės galeriją ir skulptūrų skverą. Atrodo, kad šis kvietimas susilaukė pritarimo. Tikimės suvieniję pastangas įgyvendinti šį sumanymą.

Labai tikime, kad jachtų žygis per Atlantą žymiai pagausins buriuotojų gretas, į kurias įsilies ypač daug jaunimo, vaikų. Mes ir toliau plėsime savo jachtklubą, numatome įkurti jo filialą prie Danės.

Šiandien matome, kad Valdas Adamkus, padėjęs surengti jachtų žygį, jau dvi kadencijas buvo Lietuvos Prezidentu, kad tarybiniai draudimai jau atrodo kaip pernykštis sniegas, o Amerikos vizų nebereikia. Aidas Palubinskas liko gyventi Lietuvoje. Jachtų klubas prie Danės pastatytas. Nepamirštamoji kelionė į Ameriką paskatino klaipėdiečius po trejų metų, 1992-aisiais, *Lietuvos* jachta apiplaukti pasaulį! Visateisė Lietuvos valstybės vėliava švietė ir Amerikoje, ir Australijoje, ir Afrikoje. To negana, buriavimas, kaip andai aviacija po S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio, taip išpopuliarėjo, kad lietuviai ne tik apiplaukė Horno ragą, bet ir dar kartą jachta *Ambersail* apiplaukė pasaulį, sveikindami tautiečius su Lietuvos vardo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmečiu! Naujame jachtų uoste ir kruizinių laivų terminale sutikę sugrįžusią *Ambersail* ir visas jos pasikeitusias įgulas, klaipėdiečiai liepos 5 dieną kartu su viso pasaulio lietuviais giedojo Lietuvos himną. Jei kita kuri Žemės planetos tauta turėjo tokį didingą įvykį – tegu netyli. Šią vasarą Klaipėdoje į regatą buvo suplaukę tiek jachtų ir didžiųjų burlaivių, kad, rodės, Žemė pasvirs ir vanduo iš uosto išsilies... Gaila, kad per visus šiuos įvykius tarp mūsų nebuvo Alfonso Žalio, kurio dvasinis ir ūkinis įdirbis prisidėjo prie šių įspūdingų Tautos vaisių. Norisi tikėti, kad jis čia buvo!..

Neįkurta tik Pasaulio lietuvių dailės galerija ir skulptūrų skveras. Tačiau niekas nepasakys, kad tai jau vėlu padaryti!

Kalbant apie pirmąjį Lietuvos jachtų žygį į Ameriką, derėtų dar kartą prisiminti tų aplinkybių unikalumą. Niekas prieš kelerius metus iki to garsiojo žygio nebūtų ir galėjęs pagalvoti, kad įmanoma kelioms dešimtims vyrų išplaukti į laisvuosius pasaulio vandenis. Prisiminkime: net norint nuvažiuoti į kaimyninę Lenkiją reikėjo iškvietimo ir partijos, profsąjungos ir administracijos charakteristikų bei rekomendacijų. Jei ne M. Gorbačiovo *perestroika,* niekas TSRS vidaus ir užsienio reikalų ministerijose nebūtų išrašęs šitiek užsienio pasų lietuvių žygiui už Atlanto, kur jie, buvo aišku, tikrai nepropaguos tarybinio gyvenimo būdo. Pasiryžimas šitokiam žygiui, pasiruošimas jam ir sėkminga pabaiga buvo neįmanoma be šventojo laisvės vėjo, kurio drąsieji vyrai ir jų rėmėjai jau buvo įkvėpę!

Trijų į Ameriką nuplaukusių ir į Klaipėdą sugrįžusių jachtų „Lietuva“, „Audra“ ir „Dailė“ įgulų iškilmingas sutikimas Klaipėdoje. Eisenos pirmoje eilėje iš dešinės: Klaipėdos miesto Vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys, LKP CK pirmasis sekretorius Algirdas Brazauskas, LKP Klaipėdos miesto komiteto pirmasis sektretorius Valentinas Greičiūnas ir Vilniaus miesto Vykdomojo komiteto pirmininkas Algirdas Vileikis. 1989-09-02.

Lietuvos laisvės žygio jachtomis per Atlantą dalyvių sutiktuvėse: jūrų kapitonas Juozas Karvelis, LKP Klaipėdos miesto komiteto pirmasis sekretorius Valentinas Greičiūnas, tuometinis JAV Aplinkos apsaugos agentūros penktojo regiono administratorius, Šiaurės Amerikos lietuvių fizinio lavinimo ir sporto sąjungos pirmininkas, vienas pagrindinių žygio organizatorių Valdas Adamkus, Klaipėdos miesto Vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys ir žygio dalyvis žurnalistas Gediminas Pilaitis. Klaipėda, 1989-09-02.

Niujorkiečiai pasitinka tris Lietuvos jachtas, atplaukusias iš Klaipėdos su šūkiu: „Laisvę Lietuvai!“
1989 m. birželis

KAI ATĖJO A. ŽALYS, IŠĖJO N. MITKINAS...

Gyvenime esti be galo įdomių sutapimų, kai du žmonės neišsitenka po vienu stogu, o likimas jų ir nelaiko kartu!

Atvykęs internacionalizuoti Lietuvą, N. Mitkinas savo imperialistine uosle iškart užuodė, kad Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininkas A. Žalys trukdo kurti naują žmonių bendriją – tarybinę liaudį. Tikriausiai buvo ir kas pirštu parodė. Per kiekvieną atvykimą į Klaipėdą N. Mitkinas kibo prie A. Žalio kaip Stalinas prie Trockio. Ką ir besakysi, N. Mitkinas buvo teisus – A. Žalys tikrai nebenorėjo, kad Lietuva būtų sąjunginė respublika be jokio suvereniteto, be tautos išlikimui būtinos valstybės nepriklausomybės.

Besikeisdama Lietuvos komunistų partija ruošėsi skyryboms su TSKP. Tai buvo aiškiai pasakyta 1989 m. birželį LKP CK XVIII plenume. Jame iš LKP CK kartu su daugeliu veteranų buvo atleistas didysis draugas N. Mitkinas, o išrinktas A. Žalys ir kiti sąjūdininkai.

A. Žalys ir Lietuvos komunistų partijos CK plenumuose, ir Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesijose gynė Sąjūdžio pozicijas. Štai LTSR AT XIII sesijoje, vykusioje rugsėjo pabaigoje sąjūdininkus puolė AT Prezidiumo pirmininkas V. Astrauskas, rašytojas J. Baltušis, deputatai J. Gureckas, A. Brazaitis. Pastarajam atkirto A. Žalys: *Mes, be abejo, atkursime mūsų Lietuvą ne tokią, kokia ji buvo 1940 metais. Mes turime sukurti naują socialistinę demokratinę Lietuvą!*

Čia reikėtų atkreipti dėmesį, kad tuomet A. Žalys griebėsi diplomatijos ir socializmą paminėjo taktiniais sumetimais, norėdamas sumažinti ne tik aršių *jedinstvininkų,* bet ir kai kurių LKP sluoksnių spaudimą. Tuomet A. Žalys jau buvo visiškai nusivylęs socializmu, ypač tarybine jo forma. Vargu ar jis būtų norėjęs Lietuvai socialistinės ateities, kai gyvenimo praktika parodė, kad taip giriamas planinis ūkis yra sugraužtas centralizmo ir biurokratizmo, kad maisto parduotuvėse tik „Griškevičiaus basanožkės“ – kanopos. O didžiulė propagandos mašina įrodinėja, kad mes pažangiausi, kad pas mus – beveik tikras rojus.

Generaline demokratinių rinkimų repeticija (ką ten repeticija, o tikrove!) buvo tapę TSRS liaudies deputatų rinkimai, įvykę 1989 m. kovo 26 d. Jau rinkimų agitacijos metu tapo aišku, kad sparčiai laisvėjantys žmonės nebalsuos už tuos, už kuriuos „amžinai reikia balsuoti“ – už komunistų partijos nomenklatūrininkus. Taip ir įvyko: Klaipėdoje sąjūdininkas psichologas Vytautas Čepas didele persvara laimėjo prieš LKP Klaipėdos miesto komiteto pirmąjį sekretorių Viktorą Baublį, sąjūdininkė advokatė Zita Šličytė – prieš LTSR valstybinio statybos reikalų komiteto pirmininką Bronislovą Šešplaukį, sąjūdininkas profesorius Vytautas Kudarauskas – prieš *Baltijos* laivų statyklos brigadininką, LKP Klaipėdos miesto komiteto biuro narį Kęstutį Ašmoną. Ketvirtoji klaipėdietė, tapusi TSRS liaudies deputate, buvo Klaipėdos miesto ligoninės vyriausioji medicinos sesuo Ona Mitalienė, kandidate iškelta respublikos visuomenininkų.

Klaipėdiečiai TSRS liaudies deputatai Maskvoje papildė Lietuvos Sąjūdžio frontą.

SUGRĮŽUSI TARAVOS ANIKĖ ATNEŠĖ VARDĄ ANŪKEI!

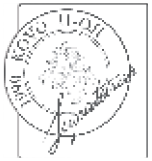
Klaipėdos svečiai tikriausiai nė neįtaria, kad buvo laikas, kai mielo veidelio mergaitės skulptūra Teatro aikštėje penkiasdešimčiai metų buvo prapuolusi. Kada ji dingo? Atidžiai apžiūrint Hitlerio vizito Klaipėdoje 1939-aisiais nuotraukas, prie teatro Anikė buvo vienintelė, atsisukusi nugara į iš teatro balkono anšliuso kalbą rėžiantį fiurerį. Šis paminklas karo metu buvęs perkeltas į dabartinę Lietuvininkų aikštę, o po karo užleidęs vietą patrankai. Viena aišku: po karo Anikės Klaipėdoje nebebuvo.

O pastatyta ji buvo 1912 metais Klaipėdoje gimusiam žymiausiam XVII amžiaus Prūsijos poetui Simonui Dachui atminti. Galbūt mišrios – prūsiškos ir lietuviškos – šeimos (tėvas buvo teismo vertėjas į lietuvių kalbą) atžala anksti atsidūrė Karaliaučiuje, kur tapo poetikos profesoriumi ir net universiteto rektoriumi. Tačiau jį keturiems šimtmečiams išgarsino ne pareigos, o kuklus vestuvinis eilėraštis *Taravos Anikė,* kuris tapo vokiečių liaudies užstalės daina, populiaria kaip mūsų *Atskrend sakalėlis per žalią girelę...*

Eilėraštyje išgarbintoji Taravos Anikė mums, lietuviams, svarbesnė už patį poetą, nors spėjama, kad jo pavyzdys paskatino K. Donelaitį kurti. Anikės (Anos Neander) vyras Johanas Partacijus ir vyriausiasis sūnus Frydrichas Partacijus buvo ne tik pusiau lietuviškų parapijų netoli Karaliaučiaus kunigai, bet ir lietuvių raštijos pradininkai. Būdami italų ir vokiečių kilmės, jie taip gerai išmoko lietuvių kalbą, kad vertė psalmes, giesmes,

kurios ilgai buvo spausdinamos lietuviškuose giesmynuose. Johanas buvo sudaręs net lietuvių-graikų kalbų lyginamąjį žodynėlį.

Visa tai mes sužinojome vėliau, o ne tada, kai į Klaipėdos miesto vykdomąjį komitetą pasiūlymus pradėjo siųsti ir į duris belstis Vakarų Vokietijos pilietis Haincas Radzivilas. Gražų istorinį paminklą reikia atstatyti! Bendromis jėgomis! Tokia buvo jo mintis. Tai buvo 1988 metų pradžią. Niekas nerado laiko jam atsakyti, o jam atvykus – priimti jį ir išklausyti. Reikia prisiminti, kad tada bet kuris Vakarų Vokietijos pilietis dar buvo laikomas imperialistu, kapitalistu, revanšistu. Turėti reikalų su tokiu retu atvykėliu reiškė riziką – ar gali nuspėti, kas pasivaidens partijai ir saugumui!?

Šioje neįveikiamoje padėtyje Haincui Radzivilui pramušti kelią padėjo laikraštis *Tarybinė Klaipėda*. Per visą puslapį išspausdinome interviu su svečiu ir Klaipėdos istorijos žinovais, kurie ir paaiškino, kad tai – paminklas poetui, o ne kaizeriui ar fiureriui. Išspausdinome ir ikikarinio paminklo nuotraukų. Paklausėme skaitytojų nuomonės – reikia ar nereikia, kad Onutė iš Taravos sugrįžtų?

Sako, kad A. Žalys, perskaitęs tą interviu, susinervino. Matyt, pagrindinė priežastis – tai, kad toje vietoje jau buvo numatyta Regimanto Midvikio sukurta dekoratyvinė skulptūra *Skaitanti Lietuva.* Tai 11 metrų aukščio kompozicija, sukomponuota iš dviejų dalių: Martyno Mažvydo reljefo ir skaitančios lietuvaitės figūros. Viskas jau buvo suderinta su Kultūros ministerija, pradėtas ruošti granitas... Už šią netikėtą publikacija vis dar visagalė partija savo ruožtu norėjo kąsti laikraštiniam šeškui, darančiam tokias dideles ideologines klaidas, bet tuomet jau pabijojo,

kad labai smirdės... Žurnalistai gali pradėti ant viso svieto žviegti, kad *gorkomas* nesuvokia *perestroikos*.

Laikraštyje užvirusioje entuziastingoje diskusijoje dėl gražaus paminklo atstatymo nebuvo nė vieno balso prieš, net iš rusakalbių. Žurnalistas Bernardas Aleknavičius patikslino, kad Mažojoje Lietuvoje Ana arba Ona visados mažybiškai vadinama ne Onute, o Anike!

Matydamas tokią miestiečių nuomonę, A. Žalys ryžosi perkalbėti skulptorių Regimantą Midvikį, kad modernaus paminklo M. Mažvydui prie senojo teatro fasado nebereikia, siūlė paieškoti kitos vietos. Pats R. Midvikis teigė: „Jei bus surastas skulptūros modelis – atstatymas įmanomas. Jeigu modelis neatsiras – į Taravos Anikės nulipdymą pagal išlikusias nuotraukas žiūriu skeptiškai“.

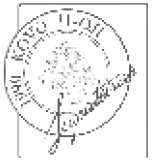
Tada A. Žalys jau surado laiko susitikti su paminklo atstatymo iniciatoriumi H. Radzivilu ir sutarti, kad vokiečiai rūpinsis Taravos Anikės skulptūra ir Simono Dacho bareljefu, o klaipėdiečiai atstatys fontaną ir išgrįs aikštę. Laimingų atsitiktinumų dėka Vokietijoje buvo rastas Taravos Anikės modelis, andai nupirktas sendaikčių turguje. Anikė sugrįžo neįtikėtinai greitai: 1988 m. gegužės 25-ąją *Tarybinėje Klaipėdoje* buvo paskelbta ši erezija, o 1989 m. lapkričio 18-ąją paminklas buvo atidengtas. Tik prieš devynias dienas, lapkričio 9-ąją, buvo prakirsta Berlyno siena.

Taravos Anikės sugrįžtuvės tapo tuomet neregėta šventė, į kurią privažiavo daugybė svečių iš Vakarų Vokietijos. Daugelis jų arba jų tėvų buvo gimę Klaipėdos krašte, daugelio pavardės buvo lietuviškos. Pats iniciatorius Haincas Radzivilas jau buvo suspėjęs nulėkti į Biržus ir apžiūrėti Radvilų pilį...

Toks tilto į draudžiamus Vakarus vėrimasis kėlė žmonėms revoliucingų minčių – na, kiek mus laikys tame tarybiniame rojuje kaip gyvulius garde?!

Vykdomojo komiteto pirmininkas A. Žalys, laiku priėmęs į savo platų kultūrinį akiratį ir šio paminklo atstatymo rūpesčius, per paminklo atidengimo iškilmes oriai paskelbė:

Šiandien mums visiems tikrai reikšminga diena, nes čia, senamiestyje, atkuriama dar viena istorinė tiesa! Mes, gerbiamieji, galime nuoširdžiai pasidžiaugti, kad lietuvių tautos didžiojo Atgimimo pažadinta istorinė atmintis palietė ir šitą vietą. Svarbiausias, reikšmingiausias visų darbų, visų rūpesčių rezultatas tas, kad nuostabioji Anikė – meilės ir santarvės, grožio simbolis – po daugelio metų sugrįžo namo. Prikelta gyvenimui senoji aikštė – tai pagarba istorijai ir tautų kultūroms, atgavusių vertę taurių idėjų rezultatas. Nuo šiol ji simbolizuos dviejų tautų: lietuvių ir vokiečių draugiškus santykius, tarpusavio supratimą, norą ir toliau bendradarbiauti!

Na, kaip N. Mitkinas būtų žiūrėjęs į tokį vaizdą: komunistas draugas A. Žalys ir hitlerininkas H. Radzivilas, už agresiją prieš tarybų šalį nelaisvėje Mitkino gimtojoje Karelijoje pakirtęs miškus, patraukia kaspinus, nukrenta balta drobulė ir atsiveria, anot rašytojo Iljos Erenburgo, riterių šunų palikuonės statula... Gerai, kad N. Mitkino Lietuvoje nebebuvo, galėjo širdis iš apmaudo plyšti.

Alfonso Žalio sūnaus Artūro šeima susilaukė dukters. Ji buvo pakrikštyta Anike!

1989 m. lapkričio 18-oji. Taravos Anikė sugrįžo po pusės amžiaus. Paminklą poetui Simonui Dachui atidengia atstatymo iniciatoriai – Vokietijos verslininkas Haincas Radzivilas ir Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys.

Atidengus sugrįžusįjį paminklą – istorikas Vytautas Plečkaitis, svečias iš Vokietijos Haincas Radzivilas, Alfonsas Žalys ir žurnalistas Vytautas Bajoras.

Sugrįžusioji Taravos Anikė atnešė vardą Alfonso Žalio anūkei.

UŽ LIETUVOS KOMUNISTŲ PARTIJOS ATSISKYRIMĄ NUO TSKP

Bręstant planams Lietuvos komunistų partijai atsiskirti nuo TSKP, Klaipėdoje siautė *jedinstvininkai*. Jie ypač atakavo partijos miesto komiteto pirmuoju sekretoriumi tapusį Valentiną Greičiūną: kaip šitaip galima?! Rusakalbiai ortodoksiniai komunistai padėtį taip dramatizavo, kad, rodės, į Lietuvą tėkšis tūkstančio tonų meteoritas. Kadangi Klaipėdos partinei organizacijai priklausė ir karinių dalinių komunistai, tad jie, turėdami kuo pažvanginti, pamėtėjo užuominų, kad būsią taip, kaip turį būti! Nors buvo lapkritis ir gruodis, tačiau daugelio kūnai šalčio nejautė – atmosfera buvo pernelyg įkaitusi.

Partijos miesto komitetas ir biuras buvo nevienalytis: vieni – už vieningą TSKP, kiti – reikia atsiskirti, ir tiek! Renkant delegatus į LKP XX suvažiavimą, radosi ir tokių, ir tokių. A. Brazauskas, įkalbėjęs A. Žalio bendražygį V. Greičiūną imtis šio sunkaus internacionalinėje Klaipėdoje partijos pirmojo sekretoriaus posto, į pagalbą atsiuntė Vladimirą Beriozovą, kad jis, būdamas rusas, apramintų priešiškai nusiteikusius tautiečius. Sėdėjo V. Beriozovas V. Greičiūno kabineto kavos gėrimo kambarėlyje susiėmęs galvą: trypė jį ortodoksai, rusų tautos išdaviku, oportunistu vadino...

Matyt, ir tikslinti nebereikia, kad A. Žalys buvo už partijos atsiskyrimą.

Į lemtingąjį LKP suvažiavimą delegacijai reikėjo važiuoti dideliu autobusu, o tokį turėjo tik sąjunginė uosto įmonė.

Jos atstovai už atsiskyrimą nebalsuos, tad ar bepriims grįžti į savo autobusą?

„Grįšim maršrutiniu autobusu!“ – ramiai pasakė A. Žalys.

„Jei nepavėžės traukiniu į Sibirą...“ – kažkas niūriai pajuokavo.

„Tėvų ir brolių takais...“ – pridūrė trečias, parodijuodamas Juozą Baltušį, andai taip išgyrusį Ameriką.

Lietuvos komunistų partijos atsiskyrimą nuo TSKP A. Žalys vertino kaip pirmą žingsnį į tikrąją valstybės nepriklausomybę. Vienvaldės TSKP geležinės grotos laikė visą Tarybų Sąjungą.

Kaip perkūnas iš giedro dangaus trenkė netikėtas ir nelauktas (ypač Maskvai) sprendimas – LKP savo suvažiavime, kuriame dalyvavau, atsiskyrė nuo TSKP. Taip Lietuvos komunistai dar iki Nepriklausomybės atkūrimo pirmieji Sovietų Sąjungoje aiškiai ir ryžtingai parodė, jog jiems svarbiausia – savo Tauta, savo Valstybė, o ne kokie kiti interesai. Burokevičių atsiradimas nesumenkino įvykusio fakto reikšmės, bet dar labiau jį išryškino! – taip savo knygoje *Prisikėlimas* rašė A. Žalys.

Taigi po suvažiavimo, vėlų vakarą, į autobusą sulipo dvi priešingai balsavusios pusės. Visi nejaukiai tylėjo, nes ir sakyti nebuvo ką. Pagaliau diplomatiškasis V. Greičiūnas, visada sugebėdavęs kovose su oponentais sudaryti komisiją laikui laimėti, ištraukė degtinės butelį: „Išgerkime, vyrai! Jei mes skirtingai balsavome, tai nereiškia, kad mes negalime būti draugais! Būkime visų pirma žmonėmis!“

Atsiskyrusiajai Lietuvos komunistų partijai nebegaliojo TSKP draudimas gerti. *Platformininkai* pažeidė

griežtą savo partijos reikalavimą negerti. Bet jų iš partijos už tą pažeidimą niekas neišmetė.

Įdomu tai, kad dauguma autobuse buvusių TSKP platformos narių liko gyventi Klaipėdoje. Dar įdomiau: kai kurie, nepakęsdami V. Landsbergio, pardavę butus ir išvykę gyventi į Rusiją, po kiek laiko sugrįžo – nepritapo ten, ir tiek. Buvusius aršius *jedinstvininkus* istorinėje tėvynėje pravardžiavo *prokliatyje litovcy* ir net gerokai apkuldavo... Štai kur didžioji imperialistų drama!

Gruodžio pabaigoje per II TSRS liaudies deputatų suvažiavimo pertrauką M. Gorbačiovas priėmė Lietuvos atstovus. Generalinis sekretorius dėl LKP atsiskyrimo dejavo: „Tai smūgis į širdį... Tai – kolosalus smūgis visiems pertvarkos reikalams... Pirmiausia, tai pražūtis pačiai lietuvių tautai. Tai mano tvirta pozicija, ir aš jos neslepiu. Jūs susidursite su labai rimtais procesais. Bet tai jūsų pasirinkimas. Jūs patys apsisprendžiate. Aš tai konstatuoju...“

Jei pažvelgsime į priekį, M. Gorbačiovas 1991-ųjų sausio 13-ąją patikrino lietuvių apsisprendimą. Prireikė patriotų kraujo ir kauburėlių Antakalnio kapinėse.

Sąjūdžio Klaipėdos miesto tarybą, išrinktą 1988 m. spalio 3 d. įvykusioje konferencijoje, sudarė 25 aktyvistai. Alfonso Žalio joje nėra, tačiau Vykdomojo komiteto pirmininko pavardę randame vėlesniuose Sąjūdžio dokumentuose. Pavyzdžiui, 1989 m. pavasarį Sąjūdžio Klaipėdos miesto tarybos narys Algirdas Grublys, norėdamas nustatyti, kaip Sąjūdžio grupėse vertinami aktyviausi sąjūdininkai, sudarė galimų kandidatų į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą sąrašą, kuriame įrašė ir Vykdomojo komiteto pirmininką Alfonsą Žalį, ir partijos miesto komiteto sekretorių Valentiną Greičiūną. Gegužės 25 d.

A. Grublys paskelbė apklausos duomenis, kuriuose pirmosios trys pavardės buvo šios: literatūrologas Aleksandras Žalys, teisininkas Narcizas Rasimavičius ir Vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys. 1989 m. pabaigoje, apklausus daugiau kaip tūkstantį sąjūdininkų, tris pirmąsias vietas gavo Narcizas Rasimavičius, žurnalistas Gintaras Tomkus ir Alfonsas Žalys.

Ruošimąsi lemtingiems rinkimams į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą, kuri turėjo atkurti valstybės nepriklausomybę, prisimena teisininkas Narcizas Rasimavičius: „Artėjant rinkimams į Aukščiausiąją Tarybą, atsiskyrusioji kompartija darėsi vis aktyvesnė ir įžūlesnė. Kalbėjome su Alfonsu Žaliu dėl jo pozicijos – su kuo jis eis į rinkimus? Atrodė, kad protingiausia eiti su atsiskyrusiąja kompartija. Sąjūdžio grupėse jautėsi didelis nusistatymas prieš kompartijos narius, todėl ir Sąjūdžio Klaipėdos miesto Taryboje daug buvo pasisakančių prieš, kad Sąjūdis remtų kompartijos narius. Ir aš, Sąjūdžio Klaipėdos Tarybos pirmininkas, primygtinai buvau raginamas viešai „padėti“ partijos bilietą, taigi įkalbėti Tarybą rinkimuose remti Alfonsą Žalį nebuvo paprasta. Viską nulėmė pokalbis su A. Žaliu akis į akį. Jis tiesiai pareiškė, kad jeigu mes jį paliksime, jį suplėšys. Pavyko įtikinti Sąjūdžio Klaipėdos miesto Tarybą, ir A. Žalys tapo Sąjūdžio remiamu kandidatu. Kompartija prieš savo narį Pajūrio rinkimų apygardoje metė du savo remiamus kandidatus. Alfonsą Žalį kartu su Sąjūdžiu parėmė Klaipėdos darbininkų sąjunga, Lietuvos jūrininkų sąjunga, Klaipėdos tremtiniai ir nepriklausomybės siekę žmonės. Padėjo ir laisvoji spauda. Padėjo ir *Tarybinės Klaipėdos,* nuo 1990-ųjų *Klaipėdos,* žurnalistai. Taip Alfonsas Žalys tapo Aukščiausiosios Tary-

bos – Atkuriamojo Seimo deputatu. Kada atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pasirašinėjome po Aktu, užsiožiavo Algirdas Brazauskas su Vladimiru Beriozovu. Paprašėme A. Žalį su jais pasikalbėti. Sugrįžo pasimetęs ir išbartas. Tiedu pasirašė tik Bronislovo Lubio įkalbėti... Alfonsas Žalys buvo sovietinės Klaipėdos nomenklatūros draugijoje, bet Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataru tapo ne dėl to“,– tokia Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Narcizo Rasimavičiaus nuomonė.

Sąjūdžio Klaipėdos miesto Tarybos nario ir sekretoriaus, vėliau pirmininko Algirdo Grublio teigimu, galutinis sprendimas remti A. Žalį kaip Sąjūdžio kandidatą buvęs gana sklandžiai priimtas. Rinkimus pirmajame ture 1990 m. vasario 24 d. laimėjo keturi Sąjūdžio remti kandidatai: Romualda Hofertienė, Juozas Karvelis, Stasys Malkevičius ir Vytautas Plečkaitis. Dar keturi – Alfonsas Žalys, Narcizas Rasimavičius, Eugenijus Gentvilas ir Petras Giniotas – rinkimus laimėjo antrajame ture, vykusiame 1990 m. kovo 4 dieną. Žodžiu, klaipėdiečiai į Aukščiausiąją Tarybą išrinko vien Sąjūdžio iškeltus ir remtus kandidatus.

Alfonsą Žalį kandidatu į Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus kėlė kelios tuomet turėjusios tam teisę organizacijos ir įstaigos. 1990 m. sausio 20 d. Teisininkų sąjunga A. Žalį iškėlė kandidatu į 45-ąją Pajūrio rinkiminę apygardą. Būtent joje Vykdomojo komiteto pirmininkas ir balotiravosi. Šioje apygardoje buvo dar vienas Sąjūdžio iškeltas kandidatas – Artašesas Gazarianas. Jo kandidatūrą palaikė ir savarankiškoji LKP, jis per XX suvažiavimą buvo išrinktas į centro komitetą. Kiti įregistruotieji kandidatai: kariškis papulkininkis Petras Cirtautas, naftininkas Sigitas Galentas, docentas Jonas Mugevičius, jūrininkas Jonas Sinkevičius.

Per pirmąjį rinkimų turą, įvykusį 1990 m. vasario 24 d., iš rinkimuose dalyvavusių 11 651 Pajūrio apygardos rinkėjų už Alfonsą Žalį balsavo 5 095, už antrąjį daugiausia balsų gavusį kandidatą P. Cirtautą – 1 843. A. Gazarianas gavo 1 382, J. Sinkevičius – 1 273, J. Mugevičius – 617, S. Galenta – 503 balsus.

Antrajame rinkimų ture, įvykusiame 1990 m. kovo 4 d., 10 873 Pajūrio apygardos rinkėjai deputatu išrinko Alfonsą Žalį. Už jį balsavo 7 748 rinkėjai (71,45 proc.) Konkurentas P. Cirtautas gavo 2 522 balsus (23,23 proc.).

DARBAS ATKURIAMAJAME SEIME – MANO GYVENIMO VIRŠUKALNĖ!

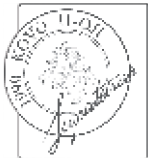
Darbas Lietuvos Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje – Atkuriamajame Seime – mano gyvenimo viršukalnė. Taip vertinu savo darbą joje,– yra parašęs Alfonsas Žalys.*– Labiausiai gyvenime prisimenu Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Akto priėmimą ir pasirašymą. Šį istorinį Aktą priėmė bei pasirašė ir klaipėdiškiai: Aukščiausiosios Tarybos deputatai Eugenijus Gentvilas, Petras Giniotas, Romualda Hofertienė, Juozas Karvelis, Stasys Malkevičius, Vytautas Plečkaitis, Liudvikas Narcizas Rasimavičius ir aš, Alfonsas Žalys. Namuose Nepriklausomybės atkūrimo Kovo 11-osios Akto kopija pakabinta pačioje matomiausioje ir garbingiausioje vietoje.*

Dokumentą iškilmingai pasirašinėjome Aukščiausiosios Tarybos tribūnoje. Aš pasirašiau įskaitomai...

Viską susumavęs teigiu: man gyvenime, nors per didelius vargus ir pastangas, per įtemptas dienas ir bemieges naktis, savo sveikatos sąskaita, tačiau sekėsi – bemaž viską, ką užsibrėždavau, pavyko įgyvendinti. Išsipildė ir didžioji kiekvieno lietuvio svajonė – valstybės Nepriklausomybė. Kaip gerai, kad nepraleidome istorinės progos ir pirmieji pakelta galva išėjome iš blogio imperijos. Galiu tik džiaugtis, kad buvau nacionalinio išsivadavimo judėjimo dalyvis, o ne jo priešas ar abejingas stebėtojas, kokiu, deja, tapo ne vienas buvęs bendradarbis. Iš tiesų galima teigti, kad Lietuvai ir visiems mums XX amžiaus pabaigoje labai pasisekė: turime ir nepriklausomą valstybę, ir Vilnių, ir Klaipėdą. Taip yra pirmąsyk Lietuvos istorijoje. Nors Klaipėdoje gyvenau ne visą laiką, tačiau

drąsiai sakau, kad visas mano gyvenimas – tai Klaipėda! Tai ir meilė, ir prisirišimas, ir atsidavimas, ir rūpestis, ir keli dešimtmečiai kasdienio darbo. Smagu, kad pavyko karo išvaikytą ir sugriautą miestą ne tik prikelti brandžiam gyvenimui, bet ir paversti jį jaukiu, kultūringu, mokslingu, gyvybe trykštančiu uostamiesčiu – neįkainojamu Lietuvos turtu. Ir ekonominiu, ir dvasiniu turtu! Likimas taip lėmė, jog Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininku teko dirbti 21-erius metus. Tai buvo patys gražiausi, patys laimingiausi mano gyvenimo metai.

Klaipėdoje į Aukščiausiąją Tarybą buvo išrinkti visi Sąjūdžio kandidatai. Vienas jų – dabartinis Lietuvos Respublikos ambasadorius Šveicarijoje Vytautas Plečkaitis – prisimena: „Mes, klaipėdiečiai, tikrai buvome vieningi balsuodami už Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. kovo 11-ąją ir gindami ją tragiškomis 1991 m. sausio dienomis. A. Žalys išliko mano atmintyje kaip korektiškas, aukštos kultūros, žinantis savo vertę žmogus. Jei kalbėdavo kokiu nors klausimu, visada rimtai argumentuodavo, gerai išmanė ekonomikos bei administravimo dalykus, dalyvavo rengiant ne vieno įstatymo projektus, Lietuvos Konstitucijos projektą. Jam buvo svetimas avantiūrizmas, smulkmeniškumas, jis stengėsi išsaugoti nepriklausomumą ir atsiribojo nuo aktyvaus politikavimo bei partinių rietenų. A. Žalys buvo vienas iniciatorių įsteigiant Klaipėdos universitetą. Jis buvo mus, visus klaipėdiečius, subūręs šiam reikalui. Reikėjo Aukščiausiosios Tarybos nutarimo dėl Klaipėdos universiteto įsteigimo, ir dėka vieningos deputatų iš Klaipėdos pozicijos tas nutarimas nesunkiai buvo priimtas. Atsimenu, kad po jo priėmimo mes, visi klaipėdiečiai deputatai, nusifotografavome prie paradinių

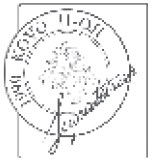
Aukščiausiosios Tarybos durų. Tebeturiu tą nuotrauką.

Prisimenu, kad dar prieš rinkimus į Aukščiausiąją Tarybą mes Sąjūdžio taryboje Klaipėdoje svarstėme A. Žalio pageidavimą dalyvauti rinkimuose su Sąjūdžio parama, būti Sąjūdžio remiamu kandidatu į deputatus. Kadangi jo autoritetas buvo didelis ir tarp Sąjūdžio aktyvistų, šiam jo pageidavimui Sąjūdžio taryba pritarė. Negaliu pasakyti, ar vieningai, bet dauguma buvo už.

Dar iki Sąjūdžio jo didelės iniciatyvos ir sugebėjimų dėka buvo sutvarkyta didžioji Klaipėdos senamiesčio dalis. A. Žalys palaikė beveik visas Sąjūdžio iniciatyvas dėl kultūros paveldo, senųjų gatvių pavadinimų. Prisimenu, kad Sąjūdis siūlė pakeisti ir dalį naujų gatvių pavadinimų. Taip atsirado Kuncų ir kiti pavadinimai naujuose rajonuose, primenantys buvusias gyvenvietes šalia Klaipėdos. Tačiau A. Žalio pageidavimu buvo išsaugotas Mogiliovo gatvės pavadinimas, nes Klaipėda bičiuliavosi su šiuo Baltarusijos miestu. Sąjūdžio miesto taryba sutiko su jo argumentais“,– prisimena V. Plečkaitis.

Iš Aukščiausiosios Tarybos stenogramų matome, kad A. Žalys įstojo į Sąjūdžio nuosaikiųjų radikalų frakciją. Tai liudija 1990 m. rugsėjo 21 d. dvyliktajame posėdyje deputato V. Plečkaičio pateikta informacija: „Leiskite man kreiptis į jus nedidelės grupės deputatų vardu apie ketinimą įkurti Aukščiausiojoje Taryboje dar vieną, nors ir nedidelę, frakciją ir tikėtis jūsų paramos svarstant Reglamentą, kad ir nedidelė deputatų grupė galėtų geriau save išreikšti nedidelėje frakcijoje. Kol kas mūsų pavadinimas yra sąlyginis, galutinai jis bus aprobuotas tų deputatų, kurie panorės įeiti į šią frakciją. O dabar aš perskaitysiu iniciatyvinės grupės narių pareiškimą. Pasivadinome

mes Sąjūdžio nuosaikiųjų radikalų frakcija. „Mes esame sąjūdininkai. Mūsų frakcija sudaroma nepartiniu principu, todėl kviečiami dalyvauti įvairių partijų deputatai ir nepartiniai. Siekiam telkti konstruktyviam parlamentiniam darbui Sąjūdžio programa savo konkrečią veiklą grindžiančius deputatus, kuriems svetimas ekstremizmas, kraštutinis radikalizmas, tiek kairysis, tiek dešinysis, bei autokratiškumas. Nuosaikiųjų frakcija norėtų suvienyti bendram darbui tuos deputatus, kurie savo veikla pasiryžę kurti demokratinę nepriklausomą Lietuvos valstybę, tokią valstybę, kuri gintų žmogaus teises, garantuotų socialinį teisingumą, teisę į darbą, pragyvenimo minimumą labiausiai nuskriaustiems gyventojų sluoksniams... Savo frakcijos įkūrimą laikome dar vienu žingsniu į neišvengiamą Lietuvos parlamento frakcionavimąsi, kuris turėtų pagerinti Aukščiausiosios Tarybos darbą, padėtų išvengti destrukcijos bei įstatymų priėmimo vilkinimo, įtrauktų kuo didesnį skaičių deputatų į aktyvią parlamentinę veiklą. Esame pasiryžę bendradarbiauti su kitomis Aukščiausiosios Tarybos frakcijomis ir atskirais deputatais, siekiančiais vidinio bei išorinio kuriamos Lietuvos valstybės stabilumo, visų Lietuvos žmonių gerovės, kurią tegalima pasiekti sąžiningu bei pasiaukojančiu darbu, ne deklaruojama, bet realia visų mūsų pastangų vienybe“. Iniciatyvinės grupės vardu pasirašė: Juozas Dringelis, Eugenijus Gentvilas, Vytautas Kolesnikovas, Vytautas Plečkaitis, Alfonsas Žalys, Jonas Mačys“.

AŠTUONI KLAIPĖDOS SĄJŪDININKAI – SIGNATARAI

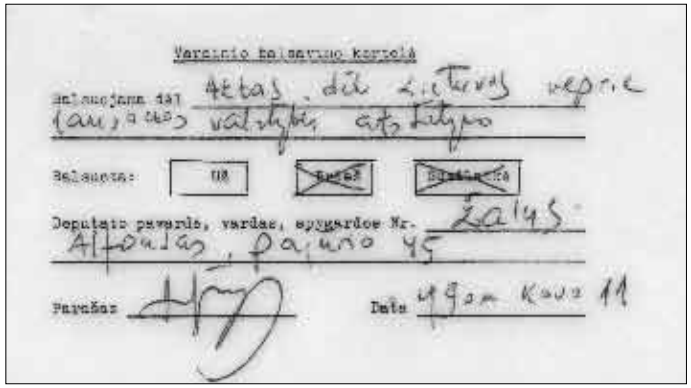
Kaip klaipėdiečiai sutiko Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimą? Dažnai girdžiu tokį klausimą – jį tikriausiai ne kartą girdėjo ir signataras Alfonsas Žalys.

Vien faktas, kad klaipėdiečiai išrinko visus aštuonis Sąjūdžio kandidatus, sako, kad Nepriklausomybės žmonės ir troško, ir laukė. Šioje apybraižoje daugelyje vietų atkreiptas dėmesys, kad Klaipėdoje gyveno tik pusė lietuvių. Sulaukę Nepriklausomybės paskelbimo, vieni buvo euforijoje, kiti išsigando, kad Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas – ne labiau įprastas „statybininkas“ A. Brazauskas, o „parketo ir scenos žmogus“ V. Landsbergis. Pusė rusakalbių juo labiau nebuvo vienodų požiūrių: vieni jų tiesiog bijojo Lietuvos nepriklausomybės dėl savo saugumo; kiti pyko dėl ardomos Tarybų Sąjungos, kurioje jie jautėsi viršesni; treti gal ir džiaugėsi, kad gal pagerės gyvenimas. Iš tiesų buvo ir tokių rusakalbių, kurie prisidėjo prie lietuvių kovos už nepriklausomybę. Aišku viena: Klaipėdoje žmonių nuotaikos buvo žymiai įvairesnės negu Kaune ar Panevėžyje.

Lietuvos socialistų partijos pirmininkas Giedrius Petružis, 1990-aisiais dirbęs LKP Klaipėdos miesto komiteto pirmuoju sekretoriumi teigia, kad Alfonsui Žaliui LKP buvo siūliusi balotiruotis į Aukščiausiąją Tarybą, bet jis atsisakęs, nes į rinkimus einąs su Sąjūdžiu. G. Petružis atskleidė dar vieną įdomią detalę: po Nepriklausomybės paskelbimo LKP Klaipėdos miesto komiteto biuras svarstęs komunistų N. Rasimavičiaus ir A. Žalio veiksmus Aukščiausiojoje Taryboje – kodėl jie, renkant Aukščiausiosios Tarybos pirmininką, balsavę už Vytautą Landsbergį, o ne už bendrapartietį Algirdą Brazauską. Pasak G. Petružio, N. Rasimavičius negaišdamas laiko padėjo partijos bilietą, o A. Žalys paaiškinęs, kad šiuo ypač svarbiu Lietuvos valstybei metu balsuoti už V. Landsbergį buvo labiau tikslinga. Greitai ir A. Žalys išstojo iš Lietuvos komunistų partijos.

Įgiję Pajūrio 45-osios apygardos rinkėjų pasitikėjimą, deputatas Alfonsas Žalys periodiškai talpindavo skelbimus į *Klaipėdos* laikraštį apie rinkėjų priėmimo laiką ir vietą. Tai būdavo jam įprastame pastate, bet neįprastame kabinete. Žmonės gausiai eidavo pas jį senu papratimu – kaip pas Vykdomojo komiteto pirmininką. Deputatas sielojosi, kad tik nedaugeliui gali padėti: ir pareigos nebe tos, ir santvarka pasikeitusi, ir blokada spaudžia. „Bet padėti stengėsi kaip beįmanydamas – net įkyrėdamas miesto valdžios vyrams,– prisimena Genutė Žalienė.– Važiuodamas pas rinkėjus Juodkrantėje ar Nidoje, dėl kompanijos pasiimdavo ir mane. Taigi jis kuriame nors name kalbasi su žmonėmis, o aš sėdžiu ant suoliuko ir žiūrėdama į marias kvėpuoju grynu oru!“

Varžinio balsavimo kortelė

Balsuojama dėl Aktas dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo

Balsuota: už

Deputato pavardė, vardas, apygardos Nr. Žalys Alfonsas, Pajūrio 45

Parašas

Data 11 kovo 1990 m.

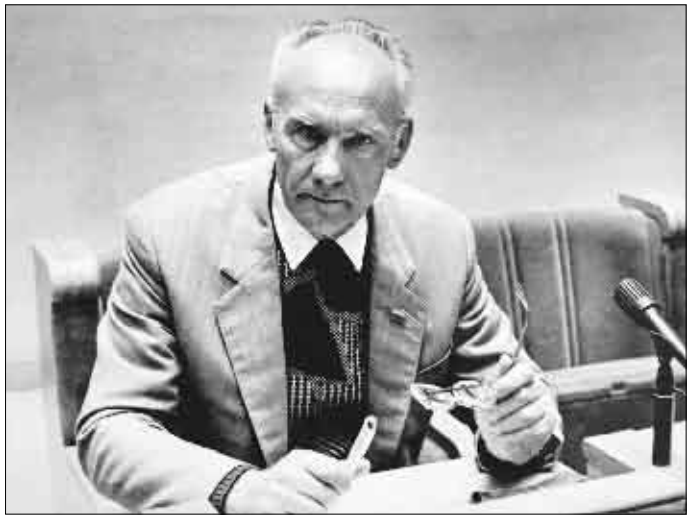
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputato Klaipėdos Pajūrio rinkimų apygardos Nr. 45 Alfonso Žalio vardinio balsavimo kortelė. Balsuota už Aktą dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo.

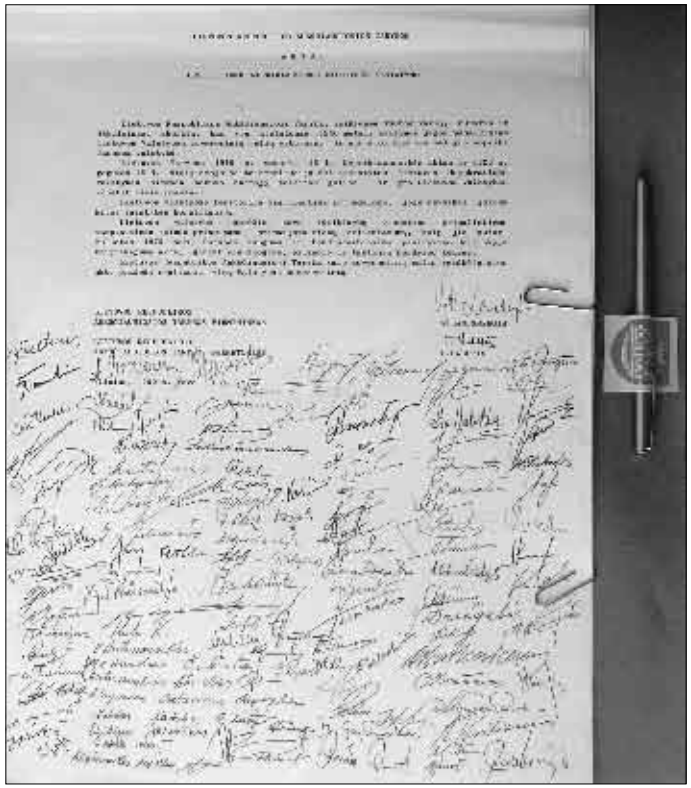
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo posėdžių salė. Ketvirtoje eilėje devintas iš kairės – deputatas Alfonsas Žalys. Vilnius, 1990 kovo 11-oji.

Deputatas Alfonsas Žalys istorinę 1990-ųjų kovo 11-ąją Aukščiausiosios Tarybos salėje kartu su kitais Klaipėdoje išrinktais deputatais.

Deputatas Alfonsas Žalys Aukščiausiosios Tarybos posėdžių salėje. 1991 m.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Akto „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ kopija kartu su rašikliu saugoma signataro Alfonso Žalio šeimos albume.

„KOKIO AISTRINGO, FANATIŠKO TIKĖJIMO BŪTA!“

„Anoje epochoje mane su Alfonsu siejo, kaip sakoma, tik kepurinė pažintis,– prisimena Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Stasys Kašauskas.– Vėliau – prieš kovo 11- ąją ir po jos mus siejo darbas pusę kadencijos teištvėrusioje Aukščiausiojoje Taryboje, kuri, pati save sunaikindama, ilgiems metams užprogramavo tobulą būsimųjų seimų balaganėjimą.

Artimiau pabendraudavome ir kaip tos pačios žemaičių genties kraujo grupės atstovai. Ir tai, kaip žinoma, šį tą reiškia.

Visada galvoju apie žmogų, suprantama, ir apie žmones, kurių gyvenimą dalija labai ryški, esminė linija – Kovo vienuoliktoji. Ir kokios paskatos, įsitikinimai, kokia sąmonė tą liniją įpareigojo vienus peržengti be jokių abejonių, o kitus paliko anapus.

Kalbu taip todėl, kad Alfonso Žalio aplinkoje buvo daug tų, kurie nepajėgė peržengti tos linijos.

Ar buvo kada nors jam abejonių?

Ar buvo iki tos lemtingos epochos linijos kokių nors paskatų mintims, kad dirbama ne Lietuvai?

Manau kad ne, bet čia jau platesnis klausimas, į kurį turėtų atsakyti istorija ir jos rašytojai, duokdie jiems išminties.

Galbūt, Alfonso Žalio gyvenimo kelias galėtų būti tam tikra atspirtis.

Prisimenu, būnant Aukščiausioje Taryboje po Kovo

11-osios man neduodavo mintis: kaip štai mes, deputatai, pajėgsime atkurti valstybę, priimti visiškai naujus įstatymus – nė vienas iš mūsų juk nebuvo baigęs mokslų Vakaruose, nė vienas iš mūsų nebuvo gyvenęs demokratinėje visuomenėje. Nebuvo rimtų patarėjų iš Vakarų.

Buvo blokada, buvo stingdantis šaltis iš Rytų ir keista tyla iš Vakarų.

Kokio aistringo, sakyčiau, fanatiško tikėjimo būta. Vienaip ar kitaip šiandien reikia pasakyti, kad per tuos pustrečių metų buvo padėti labai tvirti, rimti Lietuvos valstybės pamatai. Atkurta valstybė.

Buvo tada Aukščiausioje Taryboje tarp kenksmingu žėručiu nutinkuotų sienų šviesių, blaivių, patyrusių protų.

Pirmiausiai turiu galvoje Alfonsą Žalį. Jis labai aktyviai ir produktyviai dirbo Savivaldybių reikalų komisijoje, manau, nebuvo ten kvalifikuotesnio specialisto. Nedaug buvo deputatų, išėjusių tokią didelę gyvenimo mokyklą.

Jis aktyviai dalyvavo ir kuriant svarbiausią mūsų valstybės dokumentą – Konstituciją.

Garbė Klaipėdai, kad turėjo tokį atstovą atsikuriančios Lietuvos aukščiausioje valdžioje. Paremtą ir išrinktą Sąjūdžio.

Istorija sudėlioja į lentynėles gyvenimą.

Mūsų aistras, pykčius, pavydą, apkalbas, kerštą.

Pagaliau tai nugrimzta užmarštin.

Išlieka Tėvynė. Vienintelis neišduotinas ir neparduotinas turtas.

Alfonsas Žalys visada ir iki galo buvo ištikimas jai“,– prisimena ir apmąsto Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo kancleris S. Kašauskas.

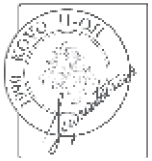
RIMTAI, KRUOPŠČIAI, ATSAKINGAI

1990 m. kovo 20 d. A. Žalys buvo išrinktas į Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Savivaldybių reikalų komisiją, sudarytą iš šešių narių, pirmininkas Stasys Kropas. Klaipėdiečio kompetenciją, aktyvumą ir atsakingumą gali iliustruoti jo kalba 1991 m. lapkričio 28 d. Atkuriamojo Seimo keturiasdešimt devintajame posėdyje svarstant „Gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis“ įstatymo projektą.

Mes ir komisijoje apsvarstysime. Visų pirma, dėl 8-ojo straipsnio, dėl įmonių ir organizacijų gyvenamųjų namų ir butų. Čia teigiama, kad šių organizacijų, įmonių butų fondo gyvenamosios patalpos gali būti nuomojamos savo darbuotojams, tačiau aš manyčiau, kad praktikoje gali būti ir tokie variantai, kai įmonė turi bendrabutį (šeimyninį ar kitą) ir turi laisvas patalpas, kurias galėtų ir turėtų nuomoti ne tik savo darbuotojams. Reikėtų apie tai, matyt, pagalvoti; tai pirma.

Antra, čia, 9-ajame straipsnyje, teigiama, kad savivaldybių gyvenamieji namai į kitos paskirties patalpas gali būti pertvarkomi tik Lietuvos Vyriausybės nustatyta tvarka. Aš manyčiau, kad čia vėl buvęs senas nepasitikėjimas savivaldybėmis, kurios, sutikite ir patikėkite, pačios supranta, kokius namus galima panaudoti kitos paskirties patalpoms. Ir nebūtinai, kad vėl čia būtų Vyriausybės reglamentacija; apie tai irgi pagalvokime.

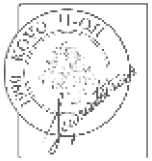
Trečia, dėl 10-ojo straipsnio: gyvenamosios patalpos

ploto norma, kurią nustatys Vyriausybė. Suprantama, kad tik Vyriausybė nustatys tokią normą, tačiau ar neatrodo įstatymo rengėjams, kad šitos normos nežinojimas dabar, priimant šį dokumentą, apsunkins mus kalbant kai kuriais klausimais, pavyzdžiui, ir dėl tų eilių. Vienokios bus tos eilės savivaldybėje, esant vienai normai, kitokios eilės — esant kitai normai. Visai kitokios eilės jau dabar, kada į eiles priimami mažiau kaip 5 kvadratinius metrus turintys žmonės, kurių Klaipėdoje dabar 15 tūkstančių. Beveik 15 tūkstančių šeimų! Todėl aš suprantu, kad tai Vyriausybės reikalas, tačiau štai toksai praktinis dalykas: nežinant, kokia ta norma apytikriai bus, suversti visas tas eiles tiktai savivaldybėms, matyt, irgi nebus lengva.

Dėl 11-ojo straipsnio, kur kalbama apie piliečius, turinčius teisę į valstybės paramą. Ar neatrodytų įstatymo rengėjams, kad dar reikėtų suteikti tokią teisę ir tiems žmonėms, kurie gyvena avariniuose namuose? Tai labai svarbu, tai labai aktualu. Šių 10 tūkstančių šeimų Respublikoje padėtis yra labai sunki, ten kvadratūra yra kartais (ne kartais, o dažnai) didesnė už normą. Tačiau ir ta kiekybė nieko nereiškia, nes butai yra avariniai, techniškai susidėvėję. Todėl reikėtų, kad tie žmonės, be jokios abejonės, nepaisant kvadratūros normos, turėtų teisę į valstybės paramą. Ir paskutinis pageidavimas arba pasiūlymas. Šito dokumento pavadinimas labai aiškus: ,,Gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymas". Tačiau kai kurie klausimai truputį per platūs. Pavyzdžiui, paskutinysis straipsnis ,,Gyvenamųjų patalpų nuomos sutarties sudarymo ir vykdymo tvarka". Galbūt nereikėtų šitame įstatyme nagrinėti tų klausimų, kurie tiesiogiai nesusiję su gyventojų apsirūpinimu gyvenamosiomis patalpomis. (...) Taip pat siūlau priimti po pirmojo svarstymo. Žinoma, labai blogai, kad daugelis vakar negalėjome dalyvauti tame seminare, nes vakar taip buvo suplanuota, kad vienu metu vyko komisijų posėdžiai ir kiti pasitarimai. Blogai, kad tokie dalykai nesuderinami iš anksto.

Ilgametė patirtis A. Žaliui padėjo kvalifikuotai dirbti Atkuriamojo Seimo Savivaldybių reikalų komisijoje, kurios pirmininko pavaduotoju jis netrukus buvo išrinktas. Premjerė K. Prunskienė net du kartus siūliusi A. Žaliui tapti jos pavaduotoju. Jis buvo besutinkąs, bet apsigalvojo. Kodėl? Vėliau vykusiuose pokalbiuose jis atvirai nepasakė, bet leido suprasti, kad ne visiems tuometinės Vyriausybės sprendimams jis pritarė, o ką jis galėtų pakeisti būdamas premjerės pavaduotojas?

Man prie širdies buvo ne įstatymų leidyba, o praktiniai reikalai, besisieją su Klaipėda. Kartu su kitais pavyko nuveikti du svarbius darbus: 1990 metų spalio 5 dieną buvo priimtas nutarimo projektas dėl Klaipėdos universiteto steigimo, vėliau – apginti Melnragės ir Girulių miškai nuo naftos terminalo statybos. Dėl šio reikalo pirmą ir paskutinį kartą pasakiau radikalią kelių sakinių kalbą: nutarimas statyti naftos terminalą tarp abiejų Melnragių – tai dalyvavimas ekologinėje ir ekonominėje avantiūroje ir nusikaltimas...

ILGAI LAUKTAS IR KURTAS KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Alfonso Žalio bendrapavardis, literatūrologas, pirmasis Klaipėdos universiteto senato pirmininkas doc. dr. Aleksandras Žalys Vykdomojo komiteto pirmininką prisimena nuo 1971 metų, kai rugsėjo pirmąją miesto vadovas tos šventės proga sveikino studentus: „Kalbėjo jis dalykiškai, suprasdamas ką šneka. Tuo jis skyrėsi nuo kitų funkcionierių, kurie čiurlendavo kaip upeliai apie komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės rūpestį. Sąjūdis atnešė ne tik gaivių visuomeninių ir politinių idėjų, bet ir švietimo bei mokslo planų, kurie siejosi su Alfonso Žalio ir jo bendraminčių jau nuveiktais darbais. Jau anksčiau buvo įsteigtas Kauno politechnikos instituto vakarinis, paskui ir dieninis skyrius, Šiaulių pedagoginio instituto filialas, Valstybinės konservatorijos fakultetai. Sklandė savarankiško universiteto idėja, tačiau tarybiniais laikais vargu ar jis galėjo būti įsteigtas, nes pagal Maskvos nurodymus Lietuvai priklausė turėti vieną universitetą.

Gaivūs laisvės vėjai įpūtė mums mintį surengti mokslinę konferenciją „Klaipėdos universitetas: idėjos, problemos, realijos“. Ją 1989 m. lapkričio 17 d. įžanginiu žodžiu atidarė Alfonsas Žalys. Jis pabrėžė universiteto Klaipėdoje būtinumą, priminė jau esančius pamatus ir optimistiškas perspektyvas. Iškart ir aš, ir prof. dr. Sigitas Kudarauskas susikirto su tuometiniu aukštojo mokslo ministru Henriku Zabuliu, pareiškusiu, kad tokio universiteto Maskva neleis! Kažkas metė repliką, kad Klaipėdos universitetas bus įkurtas prie naujo ministro. Antikinės graikų ir romėnų

literatūros bei kultūros specialistas H. Zabulis to neišlaikė, pakilo ir piktas išėjo iš salės...

Iš tiesų ne Maskva davė leidimą kurti Klaipėdos universitetą, o Vilnius. Išsipildė žodžiai, kad bus ir kitas ministras...

Pirmaisiais atkurtosios Nepriklausomybės metais, spalio 5 d., Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sesijoje, pirmininkaujant AT pirmininko pavaduotojui Č. V. Stankevičiui ir klaipėdiečiui deputatui J. Karveliui, priimtas nutarimas dėl Klaipėdos universiteto įsteigimo. Nuspręsta, kad universitetas pradės darbą nuo 1991 metų sausio pirmosios. Šio klausimo svarstymas sesijoje truko tik 22 minutes.

Klaipėdos universiteto įsteigimas – vienas svarbiausių jei ne visos, tai bent jau XX amžiaus Klaipėdos istorijos įvykių. Tai ir pabrėžė pranešime AT deputatas, vienas pagrindinių universiteto steigimo iniciatorių, Alfonsas Žalys, tądien šventęs savo 61-ąjį gimtadienį:

Gerbiamieji pirmininkaujantys, gerbiamieji deputatai! Kad būtų įkurtas Klaipėdos universitetas, nueitas ilgas ir gana nelengvas kelias, trukęs daugelį metų, sprendžiant svarbius Klaipėdos kultūros, švietimo ir mokslo klausimus. Taip darydami, mes visada prisimindavome ypatingą Klaipėdos likimą mūsų tautos gyvenime, šimtmečiais atlaikant germanizavimą ir kolonizavimą, o pokario metais – rusifikavimą. Kaip žinome, ilgus metus tarybinėje Klaipėdoje nebuvo aukštojo mokslo, nors nepriklausoma Lietuva suspėjo tuo reikalu nemažai nuveikti. Klaipėdai lyg ir buvo nulemta tapti tik pramoniniu miestu, žvejybos ir jūros prekybos centru, daugiausia atsiunčiant specialistus iš kitų respublikų. Nereikia aiškinti tokios vienpusiškos

miesto vystymosi visokeriopos žalos. Štai kodėl prieš 15–20 metų ir buvo įkurti mūsų mieste kai kurių respublikos aukštųjų mokyklų fakultetai, kurie, be jokios abejonės, dirbo ir dirba didelį darbą, reikalingą ne tik Klaipėdai. Bet jau ne šiandien mes aiškiai supratome, kad tolesnis kiekybine prasme aukštojo mokslo ugdymas Klaipėdoje vargu ar įmanomas atskirų fakultetų pavidalu. Čia ir atsirado universiteto idėja. Sujungiant jo struktūroje dabar esamas Kauno politechnikos instituto, Šiaulių pedagoginio instituto, Dailės akademijos katedras, Respublikos Mokslų Akademijos Ekologinį centrą, Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų kai kurias specialybes, turint taip pat Klaipėdos konservatorijos perspektyvą. Paminėtose mokymo ir mokslo įstaigose dabar dirba 7 mokslo daktarai, 102 mokslų kandidatai, visos tos mokslo įstaigos turi tinkamas, mums taip atrodo, patalpas ir kitas materialines sąlygas. Siūloma įsteigti mūsų krašte universitetą todėl, kad, jo steigėjų ir taip pat gausių rėmėjų nuomone, kaip tik universitetas užtikrins platesnio profilio įvairių specialybių rengimą vienoje aukštojoje mokykloje. Kaip tik universitetas turėtų atgaivinti ir pratęsti gilias buvusio Karaliaučiaus universiteto lituanistines tradicijas, praturtinti visos Lietuvos kultūrą Žemaitijos, Mažosios Lietuvos, visos Vakarų Lietuvos patirtimi. Manome, kad kaip tiktai Klaipėdos universitetas galėtų būti Lietuvos mokslo langu į Skandinavijos šalis, įgyvendinant mums taip naudingus praktinius ryšius su tomis šalimis. Manome, kad kaip tiktai universitetas padėtų išspręsti Lietuvos specialistų organizavimo problemas, plėstų tarptautinę prekybą ir tarptautinį turizmą, ugdytų nacionalinę prekybą ir žvejybos laivyną, ypač spręstų labai aktualias Baltijos ir Kuršių marių

ekologijos problemas. Pateiktame Aukščiausiosios Tarybos nutarimo projekte pirmu punktu pažymėta esminė nuostata, kad universitetas steigiamas nuo 1991 metų sausio 1 dienos jau esančių aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų padalinių pagrindu.

Numatoma steigti tris universiteto fakultetus. Technikos fakultete bus rengiami laivų statybos, laivų energetinių įrenginių eksploatacijos, mašinų gamybos ir kitokio profilio inžinieriai, taip pat laivavedžiai. Pedagogikos fakultete mokysis būsimieji lietuvių kalbos ir literatūros, režisūros, lietuvių literatūros ir etnologijos, dizaino, ikimokyklinio ugdymo pedagogikos ir psichologijos specialistai. Gamtos ir humanitariniame fakultete – informatikos, ekosistemos analizės bei kitos specialybės.

Reikėtų pasakyti, gerbiamieji deputatai, kad dėl Klaipėdos universiteto steigimo galimybės buvo nudirbtas nemažas parengiamasis darbas, kuris suaktyvėjo prasidėjus mūsų tautos atgimimui. Prieš metus mūsų mieste vyko mokslinė konferencija, kurios tema – „Klaipėdos universiteto idėjos, problemos, realijos“. Šiai idėjai pritaria Sąjūdžio Seimas, Lietuvos aukštųjų mokyklų Rektorių taryba, Mokslų Akademija, Lietuvos mokslininkų sąjunga, Lietuvos kultūros kongresas, Mokslo ir studijų departamentas bei sudaryta ekspertų komisija. Už Klaipėdos universitetą pasisakė Aukščiausiosios Tarybos Švietimo, mokslo ir kultūros komisijos posėdyje dalyvavę deputatai. Šiomis dienomis, matyt, šis klausimas buvo aptartas, kaip mes žinome, ir kitose mūsų Aukščiausiosios Tarybos nuolatinėse komisijose. Prieš kelias dienas tam pritarė ir Respublikos Vyriausybė. Mes suprantame, gerbiamieji deputatai, kad Klaipėdos universiteto įkūrimas

– tai tik didelio, labai nelengvo darbo pradžia. Tokia aukštoji mokykla mūsų mieste būtų mokslo, dvasingumo ir lietuvybės šventovė su šiuolaikine materialine technine baze, aukščiausios kvalifikacijos darbuotojais. Labai tikime, kad, siekdami tikslo, turėsime daug pagalbininkų iš visos Lietuvos, taip pat iš pasaulio lietuvių išeivijos. Be jokios abejonės, patį didžiausią dėmesį savo miesto universitetui skirs visi Klaipėdos darbo kolektyvai, visuomenė, nes tai bendras mūsų reikalas ir bendras mūsų visų rūpestis. Prašau priimti Aukščiausiosios Tarybos nutarimą.

Iš stenogramos matyti, kad deputatas V. Terleckas paklausęs, kodėl reikia steigti universitetą būtent nuo sausio 1 dienos, kai mokslo metai prasideda kitu laiku. A. Žalys atsakęs: *Be jokios abejonės, jeigu Aukščiausioji Taryba priims nutarimą įsteigti Klaipėdos universitetą nuo 1991 m. sausio 1 d., mokslo metai, žinoma, prasidės nuo 1991 m. rugsėjo l d. Žinia, reikėtų sukurti kai kurias universiteto administracines struktūras, o nuo sausio 1 d. būtų galima geriau padirbti tą parengiamąjį darbą, kuris reikalingas, kad universitetas funkcionuotų nuo kitų metų rugsėjo 1 d. Čia tokia logika.*

Deputatas S. Pirožkovas pasitikslino, ar numatoma steigti grupes su dėstomąja rusų kalba. Pranešėjas atsakęs: *Aš paminėjau specialybes, kurios numatomos naujo universiteto struktūroje. Ir dabar Klaipėdoje esančiuose fakultetuose kai kurioms specialybėms yra dėstoma rusų kalba. Aš manau, kad daliai tų specialybių, kurios bus universitete, galima bus dėstyti ir rusų kalba, tačiau čia jau ateities dalykai.*

Diskusijoms buvo užsirašę deputatai A. Sakalas ir S. Malkevičius.

A. Sakalo kalba paliudija, kad šio įstatymo priėmimui buvo kruopščiai pasiruošta: „Gerbiamieji deputatai, aš norėčiau lakoniškai kalbėti. Norėčiau aptarti formaliąją pusę. Yra Klaipėdos miesto tarybos nutarimas, Mokslo ir studijų departamento raštas, pritaria Kultūros ir švietimo, Finansų, Teisingumo ministerijos, taip pat ir mūsų Švietimo, mokslo ir kultūros komisija. Taigi formalioji dalis yra absoliučiai tvarkinga.

Mokslinis potencialas. Norėčiau pridurti, kad yra dešimt daktarų ir profesorių, per šimtą mokslo kandidatų, docentų. Taigi šitas mokslinis potencialas yra pakankamas tokiam nedideliam universitetui, kuris turi apie 4000–5000 studentų. Šiuo metu yra 3564 studentai.

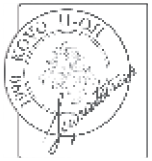
Todėl norėčiau aptarti universiteto politinį, kultūrinį, ekonominį aspektą. Tai pirmiausia yra humanistinių tradicijų stiprinimas uostamiestyje. Antra, tai būtų dabar Klaipėdoje esančių atskirų aukštųjų mokyklų sujungimas ir reikalavimų studentams suvienodinimas bei, be abejo, padidinimas. Trečia, lėšų taupymas, kuris bus sujungus įvairias mokyklų tarnybas. Prašyčiau atsižvelgti į Klaipėdos miesto visuomenės prašymą ir patvirtinti šį universiteto dokumentą, kurį pasiūlė gerbiamasis deputatas A. Žalys.“

Deputatas S. Malkevičius priminė: „Prieš karą Klaipėdoje buvo 40 000 gyventojų ir dvi aukštosios mokyklos, o šiandien yra per 200 000 gyventojų, bet nėra nė vienos aukštosios mokyklos. Yra daugybė fakultetų, kurie priklauso Vilniui, Kaunui ir Šiauliams. Taigi jau vien iš

tokios organizacinės pusės Klaipėdos aukštosios mokyklos įkūrimas yra pribrendęs reikalas. Aš noriu pasakyti, kad Klaipėdos universitetas – tai ne tik Klaipėdos, bet ir visos Lietuvos reikalas. Kodėl? Ogi todėl, kad šiandien aukštosios mokyklos yra sukoncentruotos arba Vidurio, arba Rytų Lietuvoje. Toks išdėstymas neskatina tolygaus mokslinio ir kūrybinio potencialo pasiskirstymo Lietuvoje, taip pat neskatina tolygaus vystymosi, progresavimo visoje Lietuvoje. Daug kam kilo klausimas, o kodėl universitetas, o ne aukštoji mokykla? Žinoma, universitetas yra šiek tiek aukštesnė pakopa negu institutas, o antra vertus, mes negalime Klaipėdoje įsteigti kelių institutų iš karto, nes yra fakultetų ir humanitarinio, ir technokratinio pobūdžio. Todėl universitetas, būdamas universalia mokymo įstaiga, jau savaime gali suvienyti turimą mokslinį pedagoginį potencialą Klaipėdoje. Kad tokių universitetų prototipų yra, mes įsitikinom, kai tokį klausimą kėlė dar buvęs ministras H.Zabulis. Mes specialiai važiavome į Rostoką, ten aš pats buvau, nes man buvo pavesta ten keliauti, susipažinau su Rostoko universitetu. Rostokas – miestas, kuris yra labai ekvivalentiškas Klaipėdai su savo gyventojų skaičiumi ir pramonės struktūra. Ten irgi vyksta laivų statyba, laivų remontas, laivų eksploatacija, žvejyba. Ir jie turi universitetą, kurio universitetinės tradicijos tęsiasi nuo 1419 metų. Tai yra seniausias universitetas Šiaurės Europoje. Ir mes būtent pasirinkome šito universiteto prototipą. Ten yra visos tos disciplinos, kurias mes irgi žadam turėti.

Reikšmingas dalykas tas, kad mes neprašom lėšų iš biudžeto, kadangi pradedam jau turimu gana dideliu moksliniu ir pedagoginiu potencialu, turim eksperimentinę ir mokymo bazę, todėl, manyčiau, pritarti šitam dalykui jūs turėtumėt. Dar vieną dalyką noriu pasakyt, kad mes labai daug praradom laiko, kad neatkreipėm dėmesio į jūros pramonę, jūros ūkį ir neruošėme pakankamo kiekio specialistų. Todėl štai šiandien yra tokia padėtis, kad Klaipėdą praktiškai monopolizavo iš Rusijos atvykę specialistai. Mūsų specialistų nėra. Taigi šis universitetas turi turėti tokį profilį, kad jisai būtų orientuotas į jūros pramonės specifiką ir į žemaičių krašto specifiką. Baigdamas aš noriu pasakyti, kad Valstybės atkūrimo komisija taip pat svarstė šitą klausimą ir buvo vieningai pritarta. Prašyčiau visų deputatų pritarti šitai mūsų iniciatyvai“.

Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas B. J. Kuzmickas: „Čia buvo išdėstyti labai įtikinantys argumentai, dėl ko Klaipėdoje reikia įkurti universitetą. Aš norėčiau pridėti dar vieną argumentą. Jeigu Lietuva orientuojasi į nedideles Vakarų Europos šalis (Skandinavijos, Beneliukso šalys), tai mes turėtume organizuoti ir panašią aukštojo mokslo sistemą. O tose šalyse yra maždaug tokia proporcija, kad šiek tiek mažiau negu vienam milijonui gyventojų yra vienas universitetas. Sakysime, Olandijoje yra 14 milijonų gyventojų. Yra 13 universitetų ir 13 instituto tipo aukštųjų mokyklų. Vadinasi, mes šiuo požiūriu atsiliekame. O Klaipėdoje, turint galvoje pamario regiono ir Žemaitijos specifiką, tą kultūrinį savitumą, universitetui jau seniau reikėjo būti. Aš manyčiau, kad mes turėtume ruoštis Lietuvoje kurti dar vieną universitetą, nes mes vis dėlto jau artėjame prie 4 milijonų. Aš manau, kad šitas reikalas ateityje bus sprendžiamas. Manau, kad čia yra visiškai aišku, jog Klaipėdoje reikia įkurti universitetą.“

Deputatas L. Šepetys, gavęs žodį replikai, pasakė: „Prieš kiek laiko esu gavęs mums visiems gerai pažįstamo didelio mecenato gerbiamojo Mykolo Žilinsko laišką. Jis rašo, kad svajoja apie tą laiką, kai Klaipėdoje bus įkurtas universitetas. Tiesa, jis net ir pavadinimą pasiūlė: Kristijono Donelaičio universitetas. Manau, kad dėl pavadinimo šiandien gal nekalbėkime, bet norėjau šią repliką pasakyti, nes to žmogaus nuomonė tikrai verta didelio dėmesio.“

Po kelių paraginimų greičiau balsuoti nutarimas buvo vienbalsiai priimtas. Po nuoširdžių plojimų žodis buvo suteiktas Klaipėdos miesto tarybos pirmininkui Vytautui Čepui: „Gerbiamasis pirmininke, gerbiamieji deputatai! Nuo Kovo 11-osios Akto jūs ir mes kartu žengėme ne vieną žingsnį Europos link. Tačiau šiandien, matyt, jūs žengėte patį didžiausią žingsnį. Už tai jums visų Klaipėdos miesto gyventojų vardu ir, matyt, visos Lietuvos gyventojų vardu tariu: labai ačiū. Klaipėdos tautodailininkai yra išaudę juostą, kurioje užrašyta Klaipėdos universitetas. Leiskit šitą juostą įteikti gerbiamajam Pirmininkui Vytautui Landsbergiui.“

Po plojimų Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis pasveikino: „Gerbiamieji kolegos, šiandien džiugi diena ne tiktai Klaipėdai, bet ir Lietuvai. Mes įsteigėm ne tiktai dar vieną aukštąją mokyklą, dar vieną universitetą, mes įsteigėme ypatingai svarbų universitetą ypatingos svarbos vietoje, kurioje Lietuvos Respublika tęsia nepriklausomos Lietuvos Respublikos, 1923 metais atgavusios Klaipėdą amžinam suverenumui, darbą. Turime tęsti to krašto išvystymą, integraciją,

Grupė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatų ir Klaipėdos miesto vadovų prie LR Aukščiausiosios Tarybos rūmų LR AT priėmus dokumentą dėl Klaipėdos universiteto įkūrimo. Iš kairės: LR Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatai Liudvikas Narcizas Rasimavičius, Stasys Malkevičius, Romualda Hofertienė, Zita Šličytė, Vytautas Landsbergis, Vytautas Petras Plečkaitis, Juozas Karvelis, Klaipėdos miesto Tarybos pirmininkas Vytautas Čepas, LR Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatai Alfonsas Žalys, Petras Giniotas, Eugenijus Gentvilas. Vilnius, 1990 m.

vienybę su visa Lietuva. Jau senesniais laikais, prieš keliolika metų, buvo pastangų humanitarizuoti Klaipėdą, pernelyg industrinį, pernelyg technišką miestą. Daug kas prisidėjo prie to, kad Klaipėdoje atsirastų įvairių aukštųjų mokyklų arba jų filialų. Vienoje iš jų ir man teko dirbti keletą metų. Ir džiaugiuosi dėl to, ką mes šiandien vieningai nutarėme. Sveikinu Klaipėdos miestą, sveikinu Lietuvos jaunimą, kuris, aš manau, ne vien iš Klaipėdos krašto ir iš Žemaitijos trauks į šį naują šviesos ir mokslo židinį. O dabar noriu pasirašyti tą aktą ir simboliškai įteikti jį Klaipėdos miesto vadovams!“

AKADEMINIS ĮDIRBIS ĮVERTINTAS KLAIPĖDOS UNIVERSITETO GARBĖS DAKTARO VARDU

Aukščiausiojoje Taryboje priėmus nutarimą dėl Klaipėdos universiteto įsteigimo, A. Žalys galėjo džiaugtis ramiai – universitetas kuriamas ne ant plyno lauko, o jau turi ir materialinę bazę, ir dėstytojų, ir studentų.

Metai po metų dygo fakultetų priestatai, naujos auditorijos ir laboratorijos, salės. Tada neužteko vien pinigų turėti: reikėjo surasti statybininkus, medžiagų fondus. Kviečiant profesūrą ir dėstytojus iš Vilniaus ir Kauno, reikėjo jiems suteikti geresnius butus, negu jie turėjo. Įteisinus universitetą baigėsi paruošiamieji darbai, trukę daugiau kaip du dešimtmečius. Prasidėjo kiti. Reorganizacijos, plėtojimo, sisteminimo. Paprasčiau buvo jau tvirtai ant kojų stovinčiam Kauno politechnikos instituto Klaipėdos vakariniam skyriui, tapusiam Klaipėdos universiteto Technikos, o dar vėliau Jūrų technikos fakultetu. Jis 2009 m. rugsėjį šventė 50 metų jubiliejų. A. Žalį turėtų džiuginti, kad jam toks nuo pirmųjų metų pažįstamas mokslo židinys šiandien turi 7 katedras, Mechatronikos institutą, Medžiagų ir konstrukcijų tyrimų centrą, turtingą biblioteką. Čia statybos inžinierių studijas 1965 m. baigė A. Žalio bendražygiai: Valentinas Greičiūnas, Povilas Rožanskas, Mykolas Pužauskas. Jaunų žmonių domėjimasis inžinerinėmis studijomis nemažėja, per metus bakalauro ir magistro diplomus gauna daugiau kaip du šimtai absolventų. Patiktų A. Žaliui ir Jūrinio slėnio vizija: siekiama įkurti integruotą mokslo, studijų ir verslo centrą

Lietuvos jūrinio sektoriaus plėtrai.

A. Žalys iki paskutinės gyvenimo akimirkos domėjosi jo namų kaimynystėje įsikūrusiu Menų fakultetu. Jo studentus jis matydavo kasdien, kai tik eidavo pasivaikščioti į Mažvydo skulptūrų parką. Jis buvo ne tik didelis krepšinio, futbolo, bet ir sportinių šokių sirgalius. Lotynų Amerikos šokių ansambliui *Žuvėdra* vis laimint Pasaulio ir Europos čempionatų aukso medalius, A. Žalys savo žmonai Genutei vis primindavo: *Kaip gerai, kad Vaitekūnas* (rektorius) *pasikvietė Idzelevičius* (ansamblio vadovus bei trenerius Skaistutę Idzelevičienę ir Romaldą Idzelevičių) *į universitetą! Gerai ir universitetui, gerai ir šokėjams, gerai ir treneriams!*

Šiandien Klaipėdos universitetas turi išplėtotą trijų pakopų studijų sistemą: 67 bakalauro studijų, 4 specialiųjų profesinių studijų, 48 magistrantūros studijų, 3 doktorantūros studijų programos. Klaipėdos universitete įsivyrauja mokslinių tyrimų, meninės ir akademinės veiklos kryptys, kurių neplėtoja kiti Lietuvos universitetai: jūrų aplinkotyra ir jūrų transporto inžinerija, hidrologija ir okeanografija, jūrų ūkio ekonomika, Mažosios Lietuvos ir Baltijos jūros regiono istorija ir kalbos, ekologinė inžinerija, kraštovaizdžio architektūra, povandeninė archeologija, uosto technologijų valdymas, uosto statinių inžinerija, rekreacija ir turizmas, slauga, socialinė geografija, džiazo muzika, sportiniai šokiai ir choreografija, vaikystės pedagogika.

A. Žalys labai džiaugėsi, kad antrajam universiteto rektoriui Stasiui Vaitekūnui pavyko įrodyti šalies Vyriausybei, kad būtent universitetui reikia atiduoti vaizdingą senųjų kareivinių miestelį. Jis apsilankydavo jame ir

Klaipėdos universiteto Garbės daktarą Alfonsą Žalį sveikina kauniečiai – kunigas Ričardas Mikutavičius ir profesorius Vladislovas Domarkas. Klaipėda, 1996 m.

domėdavosi restauravimo darbais. Vienas vizitas 1996 m. į neogotikinį universiteto miestelį buvo ypatingas: Alfonsui Žaliui, tiek nuveikusiam dėl universiteto atsiradimo, buvo iškilmingai suteiktas Klaipėdos universiteto Garbės daktaro vardas.

Pasak sūnaus Vytauto, tėvas mokytis troško nuo mažumės. Geriems pažymiams nesutrukdė ir šeimos skurdas. Iš vienuoliktos klasės paimtas į kariuomenę, vidurinę užbaigė tik grįžęs. Vėlgi dėl stipendijos ir bendrabučio sutiko eiti į aukštąją partinę mokyklą, kurią baigęs žmonai pasakė: *Aukštasis partinis mokslas, deja, nesuteikia specialybės, teks vėl mokytis*. Įstojęs į Vilniaus universiteto neakivaizdinį skyrių, jis 1964 m. baigė ekonomikos studijas.

„Tuo, kad jis pasirinko ekonomiką, aš visai nesistebiu: matyt, jis manė, kad šie konkretesni mokslai jam gali praversti ateityje. Ir neapsiriko“,– tvirtina Vytautas Žalys.

BŪKITE RAMŪS:
JŪSŲ TĖVAS IR SENELIS
NEATSIKLAUPS PRIEŠ OKUPANTĄ!

Nieko gera nežadėjo 1990-ųjų pabaiga ir 1991-ųjų pradžia. Su draugais ir kolegomis negalėjome atsistebėti ir apmaudo paslėpti: kokio velnio reikia kelti maisto produktų kainas, kai dar neturime savos valiutos, kai chaotiškai cirkuliuoja TSRS rubliai, kai dar nekontroliuojamos sienos, kai Lietuvoje tebestovi „tarybinė armija išvaduotoja“, o *jedinstvininkai* galandasi dantis? Ar laikas pradėti drakoniškai didinti kainas, dusinant blokados išvargintus piliečius, kai net naivuoliui aišku, kad iš to nieko gera neišeis, o imperialistams bus gera proga pradėti ginti darbo žmonių interesus? Pačių blogiausių įtarimų tada kėlė ir tebekelia niekuo nepateisinamas valdžios žingsnis. Jai turėjo būti aišku, kad žengia ne ekonomikos žingsnį. Jeigu jai atrodė kitaip – vadinasi, ji labai bloga ekonomistė.

Matydamas kylančius pavojus iš TSRS pusės, A. Žalys iškart po Naujųjų metų švenčių užėjo į redakciją ir įteikė straipsnį *Ar tikrai skriaudžiami kitataučiai?* Paprašė kuo greičiau išspausdinti, kuo atidžiau ir tiksliau išversti į rusų kalbą rusiškai laikraščio laidai.

Straipsnį paskatino parašyti ne tik smarkiai padidėjusi didžiarusiškojo šovinizmo juodoji banga, sustiprėjęs Maskvos melas, šmeižtas ir demagogija mūsų Respublikos atžvilgiu, jos siekimas klaidinti SSRS visuomenę, kiršinti mūsų žmones, pasėti nesantaikos grūdą. Norėjau pasidalinti kai kuriomis mintimis ir todėl, kad man, Aukščiausiosios Tarybos deputatui, teko

lankytis vienoje mūsų miesto mokykloje, kur įvyko ilgas ir gana nelengvas pokalbis apie Lietuvą, jos kelią, jos dabartinius siekius.

Nemažai ten buvusių pedagogų atvirai ir aršiai puolė Nepriklausomos Lietuvos idėją, gynė vieningą ir nedalomą SSRS, netgi SSKP.

Toje mokykloje, kur pažįstu daug gerų mokytojų ir gerų klaipėdiečių, deja, negalėjome suprasti vieni kitų, nors kalbėjomės rusų kalba. Kodėl? Paaiškinti, atsakyti į šį klausimą nėra paprasta...

Suprantama, ne visiems žmonėms lengva atsisakyti senų ideologinių dogmų, suprasti, kodėl socializmas kaip politinė, visuomeninė, ekonominė santvarka taip greitai žlunga, kodėl baigiasi SSKP viešpatavimo metas, ne visi nori susitaikyti su tautų atgimimu. Tokio dogmatiško supratimo šaknys gilios, o blogiausia – atspindi ir oficialią SSRS vadovybės politiką.

Straipsnyje, išspausdintame sausio 9 d., prieš pat „kruvinąjį sekmadienį“, A. Žalys polemizavo su TSRS prezidento M. Gorbačiovo teiginiais: respublikų referendumai – vienintelis tautų apsisprendimo teisės realizavimas; kiekvienas SSRS pilietis, kad ir kur jis būtų, turi jaustis kaip namie; ten, kur vyksta nacionaliniai judėjimai, visaip skriaudžiami rusakalbiai žmonės. Iš pirmo žvilgsnio, visi šie teiginiai lyg ir gintų demokratiją, piliečių teises, įtvirtintų teisinę valstybę, tačiau taip nėra.

Deputatas, pažindamas Klaipėdos rusakalbius ir gausybės čia dislokuotos tarybinės kariuomenės keliamus pavojus, labai mandagiai ir argumentuotai aiškino atkurtosios Lietuvos valstybės principus.

Patys kariškiai, jų šeimos čia niekuo dėti. Jų nedera užkabinėti, įžeidinėti, puoselėti jiems kokio nors priešiškumo. Būkime jiems draugiški ir mandagūs, tada ir išsiskirsime, neminėdami vieni kitų bloguoju.

Truputį ir pajuokauja: *Neveltui dabar girdime liūdną ir piktą humorą: kalinio, norinčio išeiti į laisvę, likimą sprendžia kalėjimo prižiūrėtojų susirinkimas dviejų trečdalių balsų dauguma... Po to kalinys dar turi apsigalvoti, ar ne geriau vis dėlto jam pasilikti tame kalėjime. Ir nors jis nutars išeiti į laisvę, galutinis žodis priklausys prižiūrėtojams.*

Nežinia, kiek atsirado rusakalbių, kuriems krito į širdis ir protus šis išsamus A. Žalio straipsnis. Skeptikai sakys, kad tai buvęs tuščias laiko gaišimas, entuziastai tikins, kad straipsnis labai padėjęs. Reikia pasakyti, kad tarybiniuose kariniuose daliniuose rusiškoji *Klaipėdos* laikraščio laida buvo aktyviai skaitoma. Informaciją jie labai vertino. Skilinėjant „neišardomai“ Tarybų Sąjungai, griuvus Berlyno sienai, karininkija buvo labai sunerimusi dėl savo ateities. Iš Rytų Vokietijos reikia trauktis, iš Lenkijos reikia trauktis, iš Čekoslovakijos reikia trauktis, pagaliau ir iš Lietuvos teks trauktis. Kas ten, Rusijoje, laukia? Šiltos vietos užimtos, laukia tik šaltas Sibiras. Lietuvoje niekas rusakalbių nepjauna, laiko savais piliečiais.

Per TSRS imperialistų ataką, prasidėjusią po kelių dienų Lietuvoje, gausūs kariškiai Klaipėdoje nepraliejo nė vieno kraujo lašo. Toks jų blaivumas ir santūrumas klostėsi per ilgą laiką. Karininkai Klaipėdą ir Baltijos pajūrį be galo mėgo, tad patekę čia tarnauti, visaip stengėsi pasilikti kuo ilgiau. Įsikūrę geruose butuose, galėdami apsipirkti

geresnėse nei kitur parduotuvėse, lankydami koncertus ir parodas, jie jautėsi gyvenąs Europoje, kuri taip skiriasi nuo Magadano. Kai kurie vyresnio amžiaus karininkai, pamatę yrančią imperiją, skubėjo formintis pensijas ir pasilikti tuose butuose, kuriuose gyvena, privatizuoti juos. *Materija nulemia sąmonę!* Patogaus ir jaukaus Klaipėdos miesto vadovas Alfonsas Žalys jiems buvo didelis autoritetas. Jeigu jau jis nori nepriklausomos Lietuvos, vadinasi, tai nėra lengvabūdiškas, ekstremistiškas reikalas. Tai ne koks piemuo šūkauja, o pats Žalys kalba! Įdomu tai, kad Klaipėdos divizijos vado pavaduotojas politiniams reikalams V. Jegorovas buvo A. Žalio kaimynas – susitikę kieme jie sveikindavosi, linkėdami vienas kitam geros dienos. Na, kaip dabar į kaimyną šaudysi! Daugelis Klaipėdoje ir jos apylinkėse įsikūrusių tarybinių kariškių visiškai nenorėjo teptis rankų lietuvių krauju. Buvo ir kitokių – griausmingų imperialistų. A. Žalio bendražygis Sąjūdyje Vytautas Čepas, tuo metu ėjęs Klaipėdos miesto tarybos pirmininko pareigas, pokalbiuose su aukštaisiais okupacinės kariuomenės vadais parodė aukštąjį diplomatijos pilotažą, galėjusį pakenkti kepenims. Ypač daug raminimų teko pažerti vėliau, kai Lietuvos prokuratūros pareigūnai 1992 m. balandį suėmė ir į Vilnių išsivežė divizijos vadą I. Černychą. Mirtinai įsižeidę dėl tokio akibrokšto kariškiai užvedė tankus ir išvažiavo į Herkaus Manto gatvę – grasino trauksią į Vilnių ir išvaduosią savo vadą. V. Čepas kantriai atkalbinėjo: ir kelias tolimas, ir tankai užsistovėję... Štai yra proga Vytautui Čepui viešai padėkoti, kad Klaipėda išvengė žmonių aukų, nes, regis, niekas ir nesusiprato to padaryti.

Tarybiniai kariškiai, kurstomi gausių Klaipėdos platformininkų ir *jedinstvininkų*, nepasekė Vilniaus garnizono

pavyzdžiu. Nežinia, kokius įsakymus „iš viršaus“ jie tada gavo. Matyt, tai buvo atsargūs įsakymai, laukiant, kuo baigsis Vilniaus įvykiai. Faktas toks: tarybiniai karininkai tragiškomis sausio dienomis, per rugpjūčio pučą Klaipėdoje neparodė entuziazmo ir iniciatyvos, kuri būtų atnešusi žmonių aukų. Buvęs politinis kalinys Vytautas Gabrėnas vėliau jiems už tai net viešai – laikraštyje – padėkojo, bet toli gražu ne visų lietuvių buvo suprastas. Net miesto prokuroras viešai – laikraštyje – jį suniekino: už ką čia okupantui dėkoti... Vis dėlto teisus buvo Vytautas Gabrėnas, kurio bute apsistodavo Vytautas Landsbergis, atvažiuodavęs skaityti paskaitų į Konservatorijos Klaipėdos fakultetus.

A. Žalio prisiminimų ir apmąstymų knyga *Prisikėlimas* pradedama mintimis iš 1991-ųjų sausio dienoraščio. Antrą nakties viešbutyje *Draugystė,* kuriame gyveno Aukščiausiosios Tarybos deputatai, pabūklų ir automatų šūvių prižadintas A. Žalys pamanė, kad puolami Aukščiausiosios Tarybos rūmai. Per radijo tašką išgirdęs balsą – „Mes išsilaikysime!“ – ir staiga stojusią tylą, deputatas išskubėjo į savo darbo vietą – į Aukščiausiąją Tarybą. Suprato, kad puolamas Televizijos ir radijo komiteto pastatas.

Aš beveik bėgau. L. Šepetys neiškentęs paklausė: „Kur tu bėgi? Nebijok, suspėsime“. Jis, be abejo, buvo teisus. Bet aš vis tiek galvojau: kad tik spėtume į Aukščiausiosios Tarybos rūmus, kad tik jų neužimtų, kad tik paskui niekas negalvotų, kad šią lemiamą valandą aš pabūgau pavojaus, išdaviau mūsų idėjas... Aš spėjau... Šią sunkią valandą esu ten, kur, manau, sunkiausia, svarbiausia ir gal pavojingiausia... Tačiau dabar – ne 1940 m. birželio 15-oji... Tada, 1940 metais, be visa

kita, Lietuvos žmonės buvo apgauti, jie daug ko nežinojo. Svarbiausia, ko jie nežinojo, yra tai, su kuo jie turi reikalą. Koks tas socializmas, kokia ta SSRS, kokios tos marksistinės lenininės idėjos, jų ideologija, koks bus tas šviesus komunizmo rytojus…

Per 50 metų mes visi pamatėme, kas yra kas.

Štai kodėl tada nebuvo nė vienos aukos, o dabar jau žuvo 13 mūsų žmonių, Lietuvos gynėjų.

Dar ir dabar diskutuojama: ar reikėjo gintis 1940 m.?

Manau, kad būtinai reikėjo gintis. Tai nereiškia – laimėti, bet tai būtų padėję Lietuvai po Antrojo pasaulinio karo ir dabar. O aukas Lietuva sudėjo didžiules jau 1941 metų sukilimo metu, dar didesnės aukos sudėtos ant Tėvynės aukuro per karą ir pokarį, kai žuvo keliasdešimt tūkstančių žmonių, nekalbant jau apie tuos, kurie pasitraukė į Vakarus ar buvo ištremti į Sibirą.

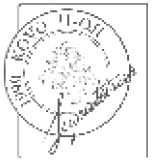
Laisvės nepasieksi be aukų.

Jos – Nepriklausomybės aukos, jos – ne veltui, ir mūsų padėtyje jos, deja, neišvengiamos. Žinoma, jeigu mes norime gyventi savo valstybėje. Kito kelio nėra: arba – arba. Arba laisvė ir aukos, arba nelaisvė ir nusižeminimas, mūsų tautos – taip, tautos žuvimas.

Patriotų apsuptoje Aukščiausiojoje Taryboje A. Žalys galvojo apie Klaipėdą, kur jo vyresnysis sūnus Vytautas gamino *Molotovo kokteilius,* ruošdamasis ginti buvusiąją savo tėvo darbovietę – Klaipėdos miesto savivaldybės pastatą. Visąlaik jo globota *Klaipėdos* laikraščio redakcija tąnakt taip pat dirbo – leido neeilinį numerį. Tai buvo vienintelis tą sekmadienį laikraščio numeris Lietuvoje, nes Vilniaus spaudos rūmai buvo okupuoti. Skubios Klaipėdos

laikraščio laidos lietuvių ir rusų kalbomis su šūkiais: *Tegyvuoja Lietuvos Respublika! Ginkime Tėvynės Laisvę ir Nepriklausomybę! Amžina šlovė žuvusiems Patriotams! Agresoriai okupantai gali užgrobti mūsų namus, nužudyti mus, bet jie negali užmušti mūsų sielų!* buvo sukurtos per naktį ir rytą. Apie kruvinuosius nakties įvykius Vilniuje ir apie budinčius patriotus prie Klaipėdos merijos, prie televizijos bokšto Giruliuose informavęs laikraštis dieną buvo dalijamas prie savivaldybės budėjusiems žmonėms ir gausybei protesto mitingo dalyvių Teatro aikštėje.

Sukrėstas žuvusiųjų patriotų, nežinodamas kuo baigsis TSRS agresija, A. Žalys parašė dienoraštinį laišką vaikams ir anūkams:

Labai norėčiau, kad to neužmirštų sūnūs Vytautas ir Artūras, anūkai Žygimantas, Urtė, Anikė ir Bartas.

Šią lemtingą, gal pačią lemtingiausią mūsų Tėvynei dieną, būdamas Aukščiausiosios Tarybos rūmuose, aplink kuriuos savo likimo laukia ir pasiruošė kovoti gal 70–80 tūkstančių žmonių, aš prisimenu savo tėvą, kuris buvo šaulys ir norėjo gyventi laisvoje Lietuvoje. Prisimenu 1945 m. saugumo komiteto Radviliškio skyriaus būstinę, kurios kieme gulėdavo nušauti miškiniai.

Mes ateidavome pažiūrėti, nebijodavome. Vienam jaunam, mažiukui stribui kartą pasirodžiau įtartinas. Įsivedė į būstinę, reikalavo, kad prisipažinčiau pažįstąs vieną iš trijų žuvusiųjų. Nesutikus smogė į veidą...

Po pusmečio prie Radviliškio gimnazijos komjaunuolis Čepaitis nesutiko su mano paaiškinimu dėl vieno atvejo, ir gavau „finkos“ smūgį tarp menčių. Mane pakvietė į saugumą ir pasakė, kad nebandyčiau skųstis.

1949 m. žiemą Šiluvoje, kur tuomet gyvenome, stovėjau turgaus aikštėje ir žiūrėjau į Žaiginio gatvės pusę, kur judėjo rogės, prisėstos vyrų, moterų, vaikų su ryšulėliais. Saugomi stribų, jie buvo vežami į Sibirą. Pajutau didžiulę neapykantą tiems, kurie atėjo į mūsų žemę, savo krašto parsidavėliams.

Po 2–3 mėnesių karinės tarnybos Slucke mane pasikvietė saugumo karininkas ir pasiūlė bendradarbiauti, papasakoti apie savo tarnybos draugus lietuvius. Tiesiai pasakiau, kad skundikas niekada nebuvau ir nebūsiu.

Taip, mano sūnūs ir anūkai, aš buvau komjaunime, partijoje. Čia ilga, sudėtinga kalba. Tik noriu pasakyti, kad Lietuvai, jos žmonėms nieko bloga niekada nepadariau, niekada neužmiršau, kad esu lietuvis, žinojau, supratau, kas yra mano Tėvynė. Gal ir todėl klaipėdiečiai išrinko mane tikrai demokratiškuose rinkimuose į Respublikos Aukščiausiąją Tarybą. Man didžiausia garbė, kad buvau Sąjūdžio kandidatas, kad tapau deputatu nuo Sąjūdžio.

Man Sąjūdis – tai ne atskiri žmonės su savo geromis ir blogomis savybėmis. Ne. Sąjūdis – tai lietuvių tautos sąžinė, jos didžiojo Atgimimo dvasia.

Man 1988 m. rudenį nereikėjo rinktis. Tai, kas tada prasidėjo, kas vyko, man buvo brangu ir labai artima. Karjeros nesiekiau.

Visada atsiminsiu 1991 m. sausio 11, 12, 13 dienas, kai sprendėsi Lietuvos likimas. Atsiminsiu iki paskutinės savo gyvenimo akimirkos.

Visas tas dienas, ypač 13-ąją, Nepriklausomybės aikštė buvo pilna žmonių su Trispalvėmis. Jie skandavo: Lie-tu-va! *V. Landsbergis 8 val. 40 min. prašė dalį žmonių pasitraukti nuo Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos, kad*

užleistų vietą „jedinstvininkams“, neprovokuotų kruvinų muštynių, kad nebūtų preteksto įsikišti desantininkams. Nepaisant to, kad visi šie žmonės jau žinojo apie 13 žuvusiųjų, per 150 sužeistųjų, nepaisant to, kad žinojo apie desantininkų žiaurumus, susidorojimus, kad prieš juos eis tankai, niekas iš aikštės nepasitraukė...

Prisiminsiu, kaip tada prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų ir dieną, ir naktį budėjo tūkstančiai žmonių. Jie dainavo, giedojo ilgesingai graudžią giesmę: „Marija, Marija, skaisčiausia lelija, išgelbėk nuo priešo baisaus...“

Žmonės šoko, šildėsi čia pat, prie sukurto Nepriklausomybės aikštėje laužo.

Turėjo įvykti ir „jedinstvininkų“ mitingas prie bibliotekos. Ten jie susirinko su raudonomis vėliavomis. Mitingas (apie 500–700 žmonių) beveik neįvyko, o jiems besiskirstant netyčia patekau į jų srautą. Mačiau neapykantos, pykčio iškreiptus žiaurius veidus, „jedinstvininkai“ net nueidami grūmojo... grūmojo mums.

Prisiminsiu mūsų žmonių veidus, įkvėptus kilnios idėjos, nes jie atėjo ginti savo ir savo vaikų Nepriklausomybės...

Tos trys dienos ir naktys buvo ypatingos ir Aukščiausiosios Tarybos rūmų viduje... Visą laiką buvo, matyt, 500–700 vyrų: krašto apsaugos savanoriai juodomis uniformomis, policijos pareigūnai, šauliai (jų gana daug) su naujomis uniformomis, tarp jų nemažai ir pagyvenusių, atvykusių iš visos Lietuvos.

Prie Aukščiausiosios Tarybos pirmininko priimamojo visą laiką budėjo automatiniais ginklais ginkluoti vyrai, kiti – su medžiokliniais šautuvais, bet dauguma – su metaliniais strypais.

Aukščiausiosios Tarybos rūmai priminė ne tik kareivines, bet ir pasiruošusią gintis tvirtovę. Padėti buteliai su padegamuoju skysčiu, suversti foteliai, įvairios dėžės į barikadas, parengtos vandens žarnos, smėlio dėžės. Naktį daug kur buvo išjungta šviesa, todėl reikėjo saugotis, kad koridoriuose neužliptum ant besiilsinčių ant grindų gynėjų.

Iki širdies gilumos sujaudino šių vyrų priesaika Lietuvai, pirmame aukšte laikomos Šv. Mišios, išpažintys. Suklaupusius vyrus palaimino kunigas. Jie buvo viskam pasiryžę...

Mus, deputatus, sausio 13 dienos rytą palaimino, atleido mūsų nuodėmes jaunas kunigas Robertas Grigas. Šito taip pat neužmiršiu...

Rašau šias eilutes, kai užimtas ne tik televizijos bokštas, bet ir kiti pastatai. Prieš valandą patvirtinome naująjį premjerą Gediminą Vagnorių, vicepremjeru – Zigmą Vaišvilą. Dvi dienas buvęs premjeru Albertas Šimėnas su šeima nežinia kur ir kaip dingę.

Aš nežinau (11 val. 45 min.), kaip viskas pasibaigs. Žinau tik viena: dešimt laisvos Lietuvos mėnesių paliks neišdildomą pėdsaką lietuvių širdyse, jiems nepavyks mūsų žmonių parklupdyti, pažeminti, užgožti laisvės siekimo.

Tikrai nepavyks, ir manau, kad Jūs, mano vaikai, būsite savo krašto, savo Tėvynės tikrieji patriotai, viskam pasiryžę.

Būkite ramūs: jūsų tėvas ir senelis neatsiklaups prieš okupantą!

Dienoraštyje, skirtame vaikams ir anūkams, rašytame pavojingosiomis dienomis, atsiskleidžia A. Žalio pasiryžimas laikytis iki galo, kad ir kas atsitiktų su juo pačiu. Sausio 15 d. jis parašė:

Vakar anksti pasibaigė sesija (apie 19.30), ir daugelis išėjome iš Aukščiausiosios Tarybos, kad pailsėtume, išsimiegotume. Išeinant kai kas patarė nenakvoti savo namuose, viešbučio numeriuose.

Grįžau į savo kambarį viešbutyje. Maniau, jeigu saugumiečiai planuoja mus dabar suimti, jie atras būdų. Viešbutyje nebuvo ramu, nes kas čia žino, iš jų visko galima sulaukti. Viešbutyje neveikė televizija, buvo tik kažkokia laida anglų kalba (matyt, per palydovą). Neveikė radijo taškas. Siekiama žmones palikti be teisingos informacijos. Dabar, matyt, ateis eilė Kauno televizijos centrui... Kada?

Bet sausio 15 d. rytas buvo ramus. Aplink Aukščiausiosios Tarybos pastatą mažai kas pasikeitė. Gal padaugėjo laužų, buvo uždarytas judėjimas gatve palei Nerį ir Aukščiausiąją Tarybą, nes ten buvo pastatyta barikada, pertverianti šią gatvę. Aikštėje nemaža žmonių. Tarp Trispalvių, šūkių, pamačiau ir užrašą: „Tytuvėnai. Mes – už laisvą Lietuvą!“

Per pertrauką norėjau prie to būrelio prieiti, nes Tytuvėnai – mano jaunystės miestas. Čia vedžiau savo Genutę, čia gimė mano pirmagimis sūnus Vytautas.

Aikštės prieigose pristatyta daug galingų buldozerių, ekskavatorių, priversta didelių gelžbetonio luitų, vamzdžių.

Prie M. Mažvydo bibliotekos veikia dvi lauko virtuvės, maitinami žmonės.

Aukščiausiosios Tarybos viduje – taip pat jau įprastas vaizdas: daug jaunų vyrų. Pirmame aukšte dega žvakutės, ant stalo padėti šventi paveikslėliai, keletą jų paėmiau ir aš. Viduje – čiužiniai, neštuvai, kurių gali prireikti sužeistiesiems.

Ir dieną ant čiužinių miega vyrai, budėję per naktį. Aikštėje ir pastate skamba gedulinga muzika.

Mes nutarėme, kad Nepriklausomybės aikštėje dieną būtų daug žmonių, o naktį – ne. Naktį ginsimės su viduje esančiais savanoriais.

Vyksta derybos su SSRS kariškiais.

Deputatų dabar – daugiau kaip 90.

Scenarijus Maskvoje sugalvotas seniai: išprovokuoti susirėmimus neva tarp dviejų politinių grupuočių, paskui įsikiš armija.

Skaudžių apmąstymų diena 1991 m. sausio 16-oji, į amžino poilsio vietą palydint Laisvės gynėjus. Geduliguose Sporto rūmuose, žvakučių ir gėlių bei vainikų jūroje, A.Žalys klausia: *Kiek tokių lietuvių motinų apraudojo savo sūnus per visą Lietuvos istoriją...*

Kadaise Lietuva gynėsi nuo kryžiuočių, XIX a. klūpojo prie žuvusių sukilėlių kūnų – tų, kurie pakilo prieš Rusijos imperijos galybę.

Kiek jų raudojo kovojant už Lietuvą 1918, 1919-aisiais?

1941-aisiais ir ypač pokario metais, kada ir vienoje, ir kitoje pusėje žuvo dešimtys tūkstančių žmonių. Taip pat gailiai raudojo ir partizanų motinos, ir vadinamųjų liaudies gynėjų motinos…

Mes, Aukščiausiosios Tarybos deputatai, praėjome pro karstus, padėjome gėlių, pasėdėjome salėje susikaupę, susimąstę.

Nors nuo Kovo 11-osios dar nebuvo prabėgę nė vieneri metai, A.Žaliui jau buvo akivaizdu, kad *nemaža deputatų grupė aiškiai demonstruoja savo lyg ir didesnę*

meilę Nepriklausomybės idėjoms. Jie pradėjo aršiai pulti tuos, kurie kiek kitaip galvoja, mato kitus kelius į tikrąją Nepriklausomybė. Gaila…

Greitai paaiškėjo, kad dalis Aukščiausiosios Tarybos deputatų neturi elementarios elgesio kultūros, kiti labai ambicingi, net pikti. Tokie pikti, lyg norėtų save išskirti dėl savo sunkios praeities…

Įdomiausia, kad tikrai nukentėjusieji, nusipelniusieji, didžiausios pagarbos verti žmonės, tokie kaip Balys Gajauskas, Lietuvos tremtinių sąjungos prezidentas, 25 metus kalėjęs sovietiniuose lageriuose, elgėsi kultūringai, neryškino savo nuopelnų.

Taip, tarp deputatų buvo tik keli, kurie galėjo pasakyti: mes tada ėjome į karą, mes tada kalėjome, mes tada šalome, kentėme badą Sibire. O kur jūs buvote?! Bet šitokios priešpriešos iš jų pusės nejautėme.

Aš be sąžinės graužimo galiu visiems kitiems pasakyti: dėl praeities, dėl mūsų veiklos mes esame visi vienodai kalti arba nekalti. Iki 1988 m. mes nežinojome tokių politikos prieš SSRS veikėjų – nei V. Landsbergio, nei K. Prunskienės, nei labai aršaus Z. Vaišvilos, nei didelio patrioto V. Čepaičio… Mes – Aukščiausioji Taryba – daug praradome, kad neieškojome vieni su kitais bendros kalbos, bendrų sprendimų. Lietuvai būtų buvę tik geriau…

Šaltą žuvusiųjų laidotuvių dieną Lietuvos radijo ir televizijos pastatas ir Karoliniškėse iškilęs televizijos bokštas buvo okupantų rankose. TSKP platformos komunistai ruošė savo žurnalistus savo laidoms.

M. Burokevičius, visa jo partija kalba apie socialistinę tarybų Lietuvą, jie kalba apie darbo žmonių interesų gynimą… Negi jis nemato, nesupranta: jeigu taip būtume

toliau gyvenę, po 10-15-20 metų, o gal ir anksčiau, Lietuvos vardas kažin ar būtų likęs SSRS žemėlapyje? Kiek mes būtume išsilaikę prieš šią Rusijos kolonizaciją?

Negi jis nemato, kas jau pasidarė su Estija ir Latvija?

Žinoma, viską jis ir jie mato.

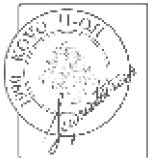
Viena aišku: Lietuva niekada, taip, niekada nei jam, nei jo parankiniams už visas šias tragiškas dienas, tas aukas neatleis!

Neatleis už tą baisų melą ir šmeižimą, kuriuos jie, padedami SSRS desantininkų, išvystė prieš Lietuvos žmones, prieš jų parlamentą. Aš nežinau, kada baigsis šios sunkios, lemtingos Lietuvai dienos. Tik viena žinau: Lietuva nebebus tokia kaip 1940 metais.

Lietuva negrįš net į 1987 metus! Lietuva nebe ta, ir jos ant kelių neparklupdys nei M. Burokevičius, nei jo samdyti desantininkai!

RYTOJ BUS LAISVĖ!

Rytoj bus laisvė! – tokį A. Žalio plunksnai nebūdingą pavadinimą pamačiau 1991-ųjų liepą, kuomet jis, beje, truputį paragintas, parašė *Klaipėdos* laikraščiui įspūdžius apie birželio 19–27 d. Prancūzijoje su oficialiu vizitu besilankiusią Lietuvos Respublikos delegaciją. Pavadinimo kilmė paaiškėjo rašinio pabaigoje: šiuos žodžius pasakė delegacijos vadovas Vytautas Landsbergis, kai jo viename susitikime prancūzai paklausė, kaip mes įsivaizduojame savo šalies ateitį. „Mes negalime žinoti, kas su mumis gali atsitikti rytoj, nes galimas TSRS smurtas, kraujas, žudynės, bet mes žinome, kas bus rytoj. Rytoj bus laisvė!“

Pranašiškai nuskambėjo tie žodžiai, nes jau po mėnesio, liepos 31-ąją, Medininkuose TSRS omononinkai iššudė Lietuvos pareigūnus, o nepraėjus dar trims savaitėms, Maskvos pučistai jau davė įsakymus savo generolams ir pulkininkams, kad skelbtųsi Lietuvos miestų karo komendantais. Pranašiška ir tai, kad *rytoj bus laisvė.* Tas rytojus nebuvo nebetoli. Po pučo teprabėgo dekada, o rugpjūčio 29 d. Lietuva ir Prancūzija atkūrė diplomatinius santykius, atkurtąją Lietuvos Respubliką greitai pripažino visas pasaulis.

Delegacijos vizito aprašyme atsispindi A. Žalio dalykiškumas ir tikslumas: akcentuota, kad Aukščiausiosios Tarybos pirmininką V. Landsbergį priėmė prezidentas F. Miteranas, vyriausybės vadovė E. Kreson, delegaciją priėmė Senato pirmininkas, aukšti Nacionalinės Asamblėjos pareigūnai, Paryžiaus meras Ž. Širakas, Liono, Marselio ir kitų regionų vadovai. Prancūzų visapusiškas – ir

Svetingieji prancūzai sveikina Lietuvos Respublikos delegacijos narį Alfonsą Žalį. 1991 m. birželis

dalykinis, ir moralinis – dėmesys bei palaikymas sunkiais nepriklausomybės įtvirtinimo mėnesiais deputatui A. Žaliui padarė didžiulį įspūdį. Jis pajuto nepriklausomos valstybės parlamentaro statusą, kurį galėjo palyginti su tarybinio žmogaus padėtimi Vakaruose lankantis turisto ar kokios gausios tarybinės delegacijos nario vaidmenyje. Žodžiu, A. Žalys po delegacijos vizito Prancūzijoje visas švytėjo, jis džiaugėsi, kad dirba Lietuvos valstybei, jis buvo pasiryžęs bet ką ištverti, bet nesitraukti iš pasirinktojo kelio.

REIKIA STIPRIŲ RANKŲ IR PROTO

Nerami ir skausminga buvo 1991-ųjų vasara. TSRS imperialistai vis nerimo. Kartu su juodąja propaganda ėmėsi ir kruvino teroro: iššudė Medininkų pasienio poste Lietuvos pareigūnus.

Pritvinkęs pūlinys trūko rugpjūčio puču. Jį A. Žalys žurnale *Vakarai* apibūdino taip:

Trys lemtingos rugpjūčio dienos tarsi žmogaus gyvenimas, kaleidoskopiškai sutalpinęs apgaulę, demagogiją, neviltį. Bet finale triumfavo teisybė ir tautos orumas. Istorikai dar ilgai studijuos žaibišką įvykių seką: valstybei grąžintas turtas, paleista LKP ir KGB, išvaikius OMON-ą, perimamos valstybinės sienos. Taip lauktas tarptautinis Lietuvos pripažinimas – jau realybė!

Taigi mes grįžtame į pasaulį, į jo atmintį ir politinį mentalitetą. Ateiname pasakyti, kas mes tokie esame. O pasaulis ir be to puikiai mato, kad per pusšimtį utopinio socializmo metų beviltiškai atsilikome. Mūsų ekonomika, nors ir nesuniokota taip, kaip karo metais, visiškai neatitinka pasaulinio lygmens. Nebemokame pagaminti paprasčiausių prekių, o ir jos skirstomos pagal talonus.

Į Europos namus pareiname moraliai paliegę ir gerokai pavargę. Lengviau bus atstatyti sugriautus paminklus, bažnyčias, bet kur kas sunkiau atgaunamos prarastos tikėjimo ir dorovės vertybės.

Toliau neilgame straipsnyje A. Žalys primena, kad sukurti Lietuvos ekonomiką bus nelengva. Perėjimas nuo komandinio biurokratinio valdymo prie laisvos rinkos, neįmanomos be privatizavimo. *Privatizacija – tai pagrin-*

das, nuo kurio atsispyrę gaminsime reikiamas ir geros kokybės prekes. AT deputatas pastebi neigiamą tendenciją, kad atsiranda vis daugiau norinčių ne gaminti, o tik perpardavinėti.

Kalbėdamas apie ekonomikos strategiją, A. Žalys pastebi: *Yra ir pas mus geros naftos, terminių vandenų, iššvalgyti geležies rūdos, anhidritų telkiniai. Protingai, pasitelkdami pažangiausias technologijas, naudosime savus išteklius. Ir nemanykime, jog savas problemas pavyks išspręsti kitų sąskaita!*

Kalbėdamas apie Klaipėdos reikalus, A. Žalys svarsto, kokius laivynus tikslinga turėti, o vienos iš trijų laivų remonto įmonėje regi galbūt atstatytą pilį, kuri prikviestų daug turistų. Paminėjęs butų, įsteigtojo Klaipėdos universiteto įtvirtinimo, naujos bibliotekos būtinumo problemas, autorius nerimauja dėl veržte besiveržiančių į svetimus kraštus. *Lietuvai, kaip niekada, reikia stiprių rankų ir proto.*

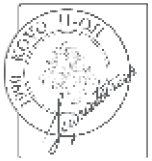
Liūdnas sutapimas tas, kad jaunesnysis Žalių sūnus Artūras išvyko uždarbiauti į JAV, ten ir pasiliko. Penkerius metus dvi jo dukteris Klaipėdoje augino seneliai – Genutė ir Alfonsas Žaliai. Dabar anūkės – irgi Amerikoje, viena jau ištekėjusi. Jei šiemet A. Žalys būtų šventęs savo 80-metį, tai būtų jau prosenelio jubiliejus. JAV dirbo ir vyresniojo sūnaus Vytauto sūnus Žygimantas. Visiškai netikėtai, vos sulaukęs 31-erių, jis mirė nuo kasos vėžio.

Moralizavimui bei mokymui ir laikas buvęs nepalankus: aktyvioji miesto tarybos deputatų dalis buvo pasiruošusi ginti savivaldybės pastatus sausio 13-ąją, po miestą tebevažinėjo tarybinės kariuomenės sunkvežimiai ir net tankai, o Lenino paminklą ir pergalės paminklą *Patranką* saugojo kareiviai su šarvuočiais.

BLOKADOS IR NAFTOS TERMINALO STATYBOS EPOPĖJA

„Jūs be mūsų neišgyvensit!“ – taip ar panašiai lietuvius gąsdino TSRS prezidentas, TSKP CK generalinis sekretorius M. Gorbačiovas.

Energetinė blokada vertė galvoti apie alternatyvų naftos kelią iš Vakarų, o jis galėjo būti tik jūra. Klaipėda turėjo Naftos eksporto įmonę, dabartinę AB *Klaipėdos nafta.* Nežinia, kodėl iš pat pradžių nebuvo nuspręsta plėsti ir rekonstruoti ją, kad galėtų priimti tąją *Mažeikių naftai* reikalingą žaliavą. Vyriausybė nusprendė naują naftos terminalą statyti tarp Pirmosios ir Antrosios Melnragių, pajūrio girioje. A. Žalys 1992-ųjų kovą kreipėsi tiesiai į Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininką Vytautą Landsbergį, kurio autoritetas tuomet galėjo pakeisti pragaištingus G. Vagnoriaus vadovaujamos Vyriausybės sprendimus. Prieš terminalo statymą toje vietoje prieštaravo ne tik visuomeniniai judėjimai, bet ir Klaipėdos miesto taryba. Į Vyriausybės posėdį, svarstant šį sudėtingą reikalą, nebuvo pakviestas nei miesto tarybos pirmininkas, nei meras.

Visada norėjau tikėti sveiku protu. Daugiau kaip pusantrų metų vyko audringos diskusijos dėl naftos terminalo statybos vietos. Respublikos Vyriausybė visą šį laiką demonstravo gana abejotiną kompetenciją, kelis kartus keitė nuomonę, priimdama vienas kitą paneigiančius nutarimus. O galutinis sprendimas statyti terminalą tarp Pirmosios ir Antrosios Melnragių bei Girulių tie-

siog pritrenkė! Tokia statyba būtų pirmas atvejis, kai nedideliame Lietuvos pajūrio ruože yra įkuriama didesnio užterštumo pramoninė zona. Nors numatoma pačią įmonę, jos įrenginius kiek atitraukti nuo jūros, tačiau jau dabar aišku, jog neteksime 1,2–1,5 km pajūrio. Gal net gerokai daugiau – apie 3 km, nes Melnragės gyvenvietė iš abiejų pusių apsupama pramonės įmonių, jos pajūrio ruožas nebetenka ligšiolinės prasmės ir paskirties. Melnragė (1600 gyventojų), Melnragė 2 (7 sodybos), Giruliai (400 gyventojų), be visa kita, yra senos istorinės žvejų gyvenvietės, dar iki karo žmonių pamėgtos poilsiavietės, kurių paslaugomis naudojasi ne tik vietiniai gyventojai (kai kuriems iš jų tai pragyvenimo šaltinis), bet ir daugelis Klaipėdos miesto, ypač jo šiaurinės dalies, žmonių.

Melnragėje taip pat yra 4 įvairių organizacijų poilsio namai, Giruliuose – 2 poilsio namai (400 vietų), vaikų tuberkuliozės sanatorija, 8 poilsiavietės, kuriose vienu metu poilsiauja 3000 šalies vaikų.

Suprantama, kad pastačius naftos terminalą Vyriausybės siūlomoje vietoje, visos minėtos gyvenvietės, jų žmonės atsidurtų labai nepalankioje ekologinėje aplinkoje, jų gyventojus (visus ar dalį) reikėtų iškelti kitur, o Klaipėda netektų savo poilsiaviečių.

Absurdiškų idėjų autoriams ir jų rėmėjams taip pat nevertėtų užmiršti, kad netoli šių vietovių yra ir didžiulis, per 25 metus sunkiai, už milžiniškas lėšas pastatytas Klaipėdos miesto ligoninės kompleksas, kurio ligoniai, beveik visada vyraujant vakarų vėjams, greitai pajustų naftininkų kaimynystę.

Statant naftos terminalą Girulių girioje, jos tektų iškirsti ne mažiau kaip 40–50 ha (!) pačioje statybos vietoje.

Spręsti didžiulį ir platų konfliktą dėl naftos terminalo statybos vietos buvo pakviestas Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis. Deputatas Alfonsas Žalys aiškino, kad naujo terminalo statyti tarp Pirmosios ir Antrosios Melnragės jokiu būdu negalima. Klaipėda, plentas į Girulius, 1992 m.

Dar reikėtų nutiesti geležinkelio atšaką, naftotiekį, kanalizacijos, dujų, vandentiekio, šilumos ir kitus inžinerinius tinklus, privažiavimo kelius. Tai įmanoma padaryti vėl tik kertant mišką.

Negi pakils kieno pikta ranka šiam juodam darbui?! Labai tikiu, kad mūsų Klaipėdoje tokių tikrai neatsiras! – argumentavo ir piktinosi A. Žalys. Jis 1992 m. liepos 7 dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sesijos posėdyje pateikė protestą dėl ministro pirmininko pozicijos naftos terminalo statybos klausimu. Kiti klaipėdiečiai deputatai – N. Rasimavičius, S. Malkevičius, J. Karvelis – apkaltino A. Žalį tarnavimu svetimiems dievams…

Nervinga kova vyko tol, kol buvo nuspręsta naftos terminalą statyti Būtingėje, kur jis pakankamai sėkmingai veikia ir šiandien. Gerai dirba ir išplėsta *Klaipėdos nafta* – taip gerai, kad jos nori ir *Mažeikių naftą* nupirkę lenkai…

„RYŽTINGAI PRIE MIKROFONO EIDAVO TADA, KAI NEGALĖJO NEKALBĖTI!“

Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pavaduotojas Česlovas Juršėnas prisiminė Alfonso Žalio darbą pirmojoje Nepriklausomos Lietuvos Aukščiausiojoje Taryboje:

„Jis nebuvo itin šnekus būreliuose ir koridoriuose, nepuldinėdavo prie šoninių mikrofonų, nesiverždavo į tribūną, bet jau ryžtingai prie mikrofono eidavo tada, kai negalėjo nekalbėti!

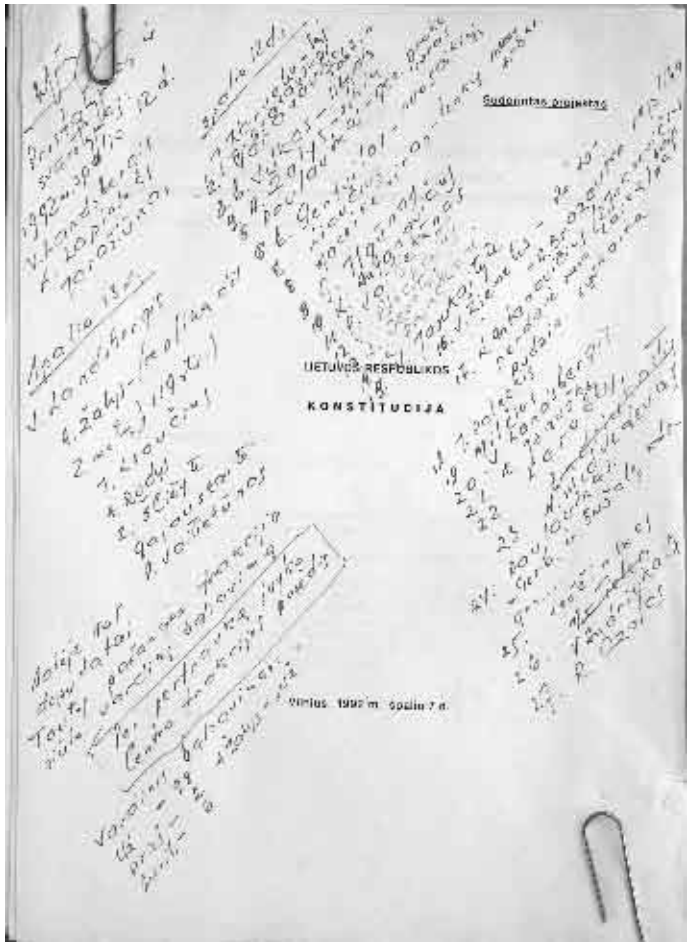
Kelios jo kalbos buvo itin svarbios ir įsimintinos: viena – džiugi – dėl Klaipėdos universiteto įkūrimo, kita – skausminga – dėl neleistinos naftos terminalo statybos Girulių girioje. Šiuo klausimu A. Žaliui teko kariauti ir su apodiktišku premjeru, ir su saviškiais, Klaipėdoje Sąjūdžio iškeltais deputatais. Atkakliai gynęs Klaipėdos pajūrį, A. Žalys laimėjo: terminalas pastatytas Būtingėje. Dar viena tema, kurią svarstant A. Žalys negalėjo tylėti – tai savivaldos reikalai. Gindamas ją nuo vykdomosios valdžios apribojimų, ilgametis Klaipėdos vadovas gynė ir demokratiją plačiąja prasme. Tuo metu Aukščiausiojoje Taryboje tvyrodavo „filosofinis“ klausimas, kas svarbiau – nepriklausoma valstybė ar demokratija? Būdamas pagrindinis savivaldos gynėjas, A. Žalys mus įkalbėjo nepalaikyti Vyriausybės siūlymo paleisti kai kurias savivaldybes, apriboti savivaldybių teises.

Prisimenu, pirmosiomis Aukščiausiosios Tarybos darbo savaitėmis buvo kalbama apie deputatų darbo sąlygas. Sužinojus, kad deputatai galės nemokamai naudotis transportu, nemokamai gyventi viešbutyje, A. Žalys neišlaikė: *tada siūlau trečiame punkte numatytas išlaidas sumažinti bent penkiasdešimčia rublių!* Tokia ne asmeninio, o visuomeninio intereso pirmenybė brendo visą A. Žalio gyvenimą. Jis priklausomos, okupuotos ir aneksuotos valstybės sąlygomis padarė daugiau negu jam buvo leidžiama, turėdamas galvoje naudą Lietuvai, jos ateičiai, lietuvybei. Jis rizikavo, mokėjo apeiti povandeninius rifus tada, kai daugelis inteligentų, bijodami prarasti gerą darbą, apsiribodavo siauromis ribomis. O A. Žalys, grumdamasis alkūnėmis, praplėtė tas įgaliojimų ribas; pasirodo, jos gali būti didesnės! Gerai, kad jis nebuvo vienišas, kad jį daug kas palaikė ir dirbo kartu. Daugiašakis ąžuolas – toks palyginimas pirmiausia ateina į galvą, kai prisimename atkaklųjį patriotą klaipėdietį“.

Padaryti daugiau negu leidžiama, įveikti, regis, neįveikiamas kliūtis. Šį Alfonso Žalio bruožą įsidėmėjo Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius dr. Jonas Genys. Nusprendęs istorinį Klaipėdos miesto centrą – piliavietę – išvaduoti iš pramonės ir atiduoti miestiečiams bei turistams, buriuotojams, A. Žalys susidūrė su didelėmis jėgomis. Laivų remonto įmonės senbuviai ir naujieji šeimininkai, įkalbėję ministerijos klerkus, turėdami savo finansinių interesų, įnirtingai laikėsi savo pozicijų: įmonė turi tęsti darbus, pramonė – tai visų svarbiausia, o ta pilis, tas senamiestis, ta istorija – kada nors, kai sustiprės ekonomika...

Jau prieš kelis dešimtmečius matydamas, kad gamybinę veiklą galima perkelti kitur, nebūtinai jai užimti svarbiausią miesto dalį ir archeologinį sluoksnį, A. Žalys kovėsi tol, kol šalies Vyriausybė 1994 m. sausį priėmė nutarimą „Dėl Klaipėdos pilies komplekso regeneravimo“. Jame nurodyta, kad įmonė palaipsniui mažins gamybą, o ją nutrauks iki 2009 metų. Piliavietės teritorija gali būti naudojama tik kultūros, turizmo reikmėms. Visus dokumentus, nutarimo projektą parašė pats A. Žalys. Be to, įtikino tuometinės Vyriausybės narius, kad turi būti taip, o ne kitaip!

Alfonso Žalio rašytos pastabos ant Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto, kurio kūrime jis aktyviai dalyvavo. 1992 m. spalis

NEEILINIAME, A. ŽALIUI PASKUTINIAME, PARLAMENTO POSĖDYJE

1992 m. lapkričio 19 d. pirmininkaujantis Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos seniūnas A. Taurantas pasisveikino: „Labas rytas, gerbiamieji deputatai! Kviečiu visus sėstis į savo vietas. Aš tikiuosi, kad dar savo vietų neužmiršote, kur sėdite… Taigi neeilinį Aukščiausiosios Tarybos lapkričio 19 dienos posėdį pradėsime. Gerbiamieji deputatai, šis posėdis neeilinis dėl to, kad sukvietė Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas, ir, be abejo, dėl to, kad tikriausiai jis mūsų darbe yra paskutinis. Jis vyksta jau po Seimo rinkimų. Dar turbūt ne visų Seimo narių mandatai patvirtinti, bet Prezidiumas matė, kad yra keletas klausimų, kuriuos būtina greitai išspręsti. Aš tikiuosi, kad neturės dėl to prieštaravimų ir būsimojo Seimo nariai“.

Alfonso Žalio nebuvo tarp būsimojo Seimo narių. Jis rinkimuose nebedalyvavo. Tačiau, kaip jam būdinga, ir per jam paskutinį parlamento posėdį buvo aktyvus. Kiekvieną pradėtą darbą reikia atlikti sąžiningai, iki galo. Tarp deputatų kilo nesutarimų, kokius klausimus svarstyti, o kokius palikti išrinktajam Seimui.

Deputatas K. Antanavičius piktinosi, kad siūlomi klausimai, kuriuos galima atidėti. „Tada pasiūlykim dar ekonominius klausimus, kurie yra tikrai neatidedami. Imkim aukcionų, kuriuose vyrauja mafija, atšaukimą, sustabdymą šiuo momentu, šią dieną. Tai yra tikrai neatidedamas klausimas, pateikti sprendimai. Imkim teismų dėl butų grąžinimo, tai yra superreikalingas.“

Alfonsui Žaliui, grįžtančiam į Klaipėdą ir pajūrį, pri-

kimštą okupacinės kariuomenės, buvo svarbus Krašto apsaugos ministro A. Butkevičiaus pristatomas Lietuvos Respublikos kariuomenės atkūrimo aktas, ypač jau nuveikti praktiniai darbai: „Per dvejus su puse metų pradėję darbą praktiškai nuo nulio, šiandien Lietuvoje mes turime 16 tūkst. 508 žmones ir profesionalus, ir prievolininkus, dirbančius krašto apsaugos sistemoje. Taip pat turime ir pačias pagrindines krašto apsaugos sistemos struktūrines dalis: tai sienos apsaugos tarnyba, karinės administracijos dalis, kurios kartu yra ir pagrindinių, svarbiausių valstybinių objektų apsaugos dalys, lauko kariuomenės brigadą, kuri yra iš tikrųjų vienintelis ir pirmasis Lietuvos Respublikos kariuomenės vienetas, karinio jūrų laivyno pradžią, t. y. karinio jūrų laivyno flotilę, aviacijos tarnybų ir priešlėktuvinės gynybos tarnybų pradžią, taip pat karo mokyklą. Taigi šiandieną mes turime viską, kad gynybos sistema funkcionuotų...

Kaip vienas iš svarbiausių darbų, kuriuos mums teko daryti,– tai kontroliuoti Sovietų Sąjungos, o toliau Rusijos kariuomenės išvedimą iš Lietuvos. Ir kaip žinote, šių metų rugsėjo 8 buvo pasirašytas dokumentas: sutartis tarp Lietuvos ir Rusijos, kuri numatė Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos Respublikos terminus ir tvarką. Ir aš dabar galiu drąsiai jums teigti, jog, remiantis šios dienos duomenimis, iki kitų metų rugpjūčio 31 d. Rusijos kariuomenė turės būti išvesta iš Lietuvos Respublikos.“

Priėmus Lietuvos Respublikos kariuomenės atkūrimo aktą, Savivaldybių komisijos pirmininkas S. Kropas spėjo pristatyti Vietos savivaldos pagrindų, Biudžetinės sandaros ir Vyriausybės įstatymų pakeitimus, kurių jau buvo įvykę trys svarstymai ir likęs balsavimas dėl šitų dokumentų.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas susitiko su Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo nariais, 1990 m. kovo 11 d. Nepriklausomybės Akto signatarais. A. Žalys – ketvirtoje eilėje antras iš kairės. Vilnius, 1998 m. vasario 6 d.

Kalbėjo deputatas A. Žalys:

Šis klausimas kelis kartus buvo įtrauktas į mūsų darbotvarkę, tačiau vis pritrūkdavo laiko dėl jo balsuoti... Savivaldybių komisija prašytų priimti šiandien šį nutarimą, nes nereikėtų čia delsti, kol naujas Seimas prieis prie savivaldybių darbo klausimų ir Savivaldos pagrindų įstatymo pakeitimo ir papildymo. Tai, matyt, praeis nemaža laiko. Tuo tarpu šiandieną jums pateikti Savivaldos pagrindų įstatymo papildymo klausimai yra tam, kad padėtų savivaldybėms jų praktinėje veikloje. O svarbiausia, dėl ko mes balsuosime, yra tai, kad kaip galima griežčiau atskirtume vietinės valdžios ir vykdomųjų organų funkcijas, suteikdami didesnes teises vykdymo organams, būtent savivaldybių valdyboms. Čia svarbiausias dalykas.

DIDŽIAUSI DEMOKRATIJOS SUKELTI NETIKĖTUMAI

Aukščiausiosios Tarybos deputatas, grįžęs į Klaipėdą, dažnai užsukdavo į savo buvusiąją darbovietę – Klaipėdos miesto savivaldybę. Jis, nė vieną dieną neatitrūkdamas nuo Klaipėdos reikalų, norėdavo suderinti veiksmus dėl Klaipėdos miesto aktualijų savivaldybėje ir Aukščiausiojoje Taryboje. Daugelis itin svarbių ir lemtingų Klaipėdos žmonėms reikalų buvo sprendžiama būtent Aukščiausiojoje Taryboje. Džiugus ir malonus – dėl Klaipėdos universiteto įkūrimo, niūrus ir pavojingas – dėl naftos terminalo statybos Girulių girioje. Vilniuje A. Žalys neretai būdavo šokiruojamas, nes kai kurie atkurtosios valstybės parlamento deputatai nerimtai žiūrėjo į šalies problemas, savo, kaip parlamentarų, pareigas ir visiškai nesuvokdami Klaipėdos reikšmės šalies ekonomikai, siūlydavo lengvabūdiškus sprendimus. Vien žvejybos laivyno priskyrimas Žemės ūkio ministerijai viską pasako...

Dar blogesnis vaizdas buvo Klaipėdos miesto taryboje. Buvusį bemaž vienvaldį miesto vadovą, atidavusį visas jėgas jo gerovei, kultūrinimui ir lietuvinimui, tiesiog šiurpino kai kurių miesto tarybos deputatų nedalykiškos, nekvalifikuotos diskusijos, dažnai pavirstančios į turgaus bobų rietenas. Ir tai nepriklausomoje Lietuvoje, ir tai tokiu atsakingu valstybės kūrimo metu! Anksčiau, būdamas Vykdomojo komiteto pirmininkas, jis patikimai laikė visas vadovavimo miestui vadžias, visus jo sumanymus ir planus deputatai palaikydavo. Jei jis dabar būtų miesto tarybos pirmininkas ar miesto meras – jį kai kurie deputatai tiesiog užėstų savo intrigomis, savanaudiškais interesais, baisia

nekompetencija ir nedalykiškumu. A. Žalys man yra leidęs suprasti, kad dirbti su tokia taryba nepajėgtų. Būdamas taktiškas žmogus, nemokė nei miesto tarybos deputatų, nei tarybos pirmininko, nei miesto mero, tik baisėjosi naujomis tendencijomis, kurių, galvodamas apie laisvą Lietuvą, jis tikrai nelaukė. Tai iš esmės buvo didžiausias demokratijos sukeltas netikėtumas. Ir neišsprendžiamas, nes laisvuose rinkimuose išrinktų deputatų – kaip neišmanančių ir neišsilavinusių, ir neturinčių patirties – nenustumsi.

Matyt, A. Žaliui teko susitaikyti su populiaria fraze: „Demokratija – labai bloga santvarka, bet geresnės kol kas pasaulyje nėra!“

Nutaręs nebedalyvauti rinkimuose į Seimą, A. Žalys dar kelerius metus buvo Klaipėdos miesto tarybos narys. Pats svarbiausias jo noras – užsiimti tais darbais Klaipėdai, kurių be jo niekas kitas nepadarys.

„Kodėl tėvas nebėjo į Seimo rinkimus? – pakartojęs klausimą Vytautas Žalys aiškina: – Tėvas labai asmeniškai ir giliai išgyveno visas Lietuvos politikos nesėkmes, visus tuometinius barnius ir Lietuvos politikoje dominuojančią „antklodės traukimo“ savo pusėn praktiką. Gal jis paprasčiausiai pavargo, jau nebeturėjo tiek jėgų, kad maksimaliai atsakingai atliktų darbus. Ėmė reikštis ir ligos simptomai, tad nutarė eiti į pensiją. Bet tai buvo trumpiausias kelias į kapines – nustojęs aktyviai dirbti, jis tiesiog greitai sunyko. Kol dirbo, tol gyveno...“

Žmona Genutė teigia, kad dar kartą veržtis į Seimo rinkimus A. Žalį pristabdė bepuolanti Parkinsono liga, kurią jis ilgai slėpęs ir nenorėjęs net sau jos prisipažinti.

Kadangi mes miesto Tėvą matėme stotingą, žvalų ir darbštų, mums jo pasitraukimas iš valdžios buvo netikėtas.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarus priima Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus. Antras iš dešinės – Alfonsas Žalys. 2001-01-13

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai Zigmas Vaišvila ir Egidijus Klumbys sveikina Alfonsą Žalį su 70-mečiu. 1999 m. spalis

Grįžusį iš Vilniaus A. Žalį Klaipėdos miesto meras Benediktas Petrauskas pakvietė dirbti į savivaldybę vyriausiuoju specialistu. Darbo sritis ta, prie kurios labiausiai linko Klaipėdos senbuvio širdis – senamiesčio gaivinimas.

Yra dabartinių istorikų ir architektų, dailininkų, kurie nuožmiai kritikuoja pokarinę ir vėlesniąją Klaipėdos valdžią, kad ji suniokojusi senamiestį, neišsaugojusi reikšmingiausių architektūros paminklų. Vaizdumo dėlei rodomos ikikarinės Klaipėdos nuotraukos – štai kokio gražaus miesto būta!

Norėdamas būti objektyviu, pridėčiau 1945-ųjų sausio nuotraukas, iš kurių matyti, kokiais griuvėsiais pavirto smailiabokštis miestas. Jei po karo nebūtų buvę buldozerinio ateizmo, tikintieji, aišku, būtų prikėlę apgriautas savo bažnyčias, tačiau jos atsikėlėlių buvo pribaigtos. Rinkdami plytas iš subombarduotų pastatų Danės krantinėje, pokario naujakuriai iš jų sumūrijo naujus namus, o atstatyti biržą ir kitus vaizdingus rūmus jiems nė į galvą neatėjo. Buvo skurdas ir vargas, buvo ir proletarinis supratimas, kad tarybiniam žmogui visas tas vokiškųjų fašistų palikimas yra kenksmingas, jį visą reikią nutrinti nuo žemės paviršiaus.

Verta įsidėmėti, kad 1969 m., tik pradėjęs dirbti Vykdomojo komiteto pirmininku, A. Žalys, stovėdamas ant Jono kalnelio, jau svarstė:

Ar mes sutvarkysime tą nepaprastai apleistą senamiestį? Vaizdas tada ten išties buvo daugiau negu liūdnas, tiesiog pasibaisėtinas. Dešimtys aplūžusių pašiūrių motorinėms valtims laikyti riogsojo kanalo vandenyje,

plaukiojo lentgaliai, popieriai, skardinės dėžutės ir daug kitokio šlamšto. Panašiai „šeimininkauta“ ir saloje, ten, kur matėsi Irklavimo bazė. Na, o nuo juodo vandens skliido smarvė, gerokai juntama ir aplinkiniams gyventojams. Kanalas nuo neatmenamų laikų nebuvo valomas, savo užterštais vandenimis jį nuolat papildydavo Tabako fabrikas, kitos netoli esančios įmonės. Teršė ir patys gyventojai. Trumpiau tariant, pačiame senamiesčio centre, kur buvo istoriniai XV–XVIII amžių gynybiniai įtvirtinimai, plėtėsi didžiulis sąvartynas, dvokianti bala... Buvo šios teritorijos valymo, tvarkymo pesimistų. Jie teigė, jog mieste neva yra svarbesnių tvarkytinų vietų, kad tam neturime lėšų ir panašiai. Reiškėsi kitokio rango prieštarautojai, primygtinai ragino: užpilkime kanalą, sulyginkime pylimus, nereikia jokios restauracijos, nes tuos įtvirtinimus pastatė... vokiečiai.

„Pagal Kultūros skyriaus užsakymą Restauravimo dirbtuvių darbuotojai, prikeldami visą senųjų pastatų kvartalą, įrengė Parodų rūmus, dabartinį Džiazo klubą Kurpių gatvėje, kuris tuomet buvo skirtas Mažajam teatrui. Visos lėšos buvo iš gyvenamojo fondo, nes kitokių skirti nebuvo galima,– mena Nijolė Navogreckienė.– Vasaros koncertų estrada pastatyta kaip 11 objektų – šitaip buvo suieškomos lėšos visuomenės kultūros objektui. Daug kas manęs klausinėjo, kiek kainavo Jūrų muziejus. Aš vis aiškinau, kad tai didelis objektas, ir buhalterija dar nespėjusi visko tiksliai suskaičiuoti. *Taip sakyk dar trejus metus!* – mokė mane A. Žalys. Įrengiant miesto Kultūros rūmus (dabartinis Muzikinis teatras), grindims gavome tuomet deficitinių plytelių, tačiau įvairių spalvų. Statybininkai turėjo sukurti atitinkamus raštus, kad plytelės būtų panaudotos ir jų pakaktų. Kiekvieną darbo dienos pabaigą A. Žalys vesdavosi mane apžiūrėti, kaip klojikai sudėliojo plyteles. Jas jie būdavo apibėrę pjuvenomis. Taigi braukdavom rankom pjuvenas ir žiūrėdavom, o rytais atėjusi aš turėdavau nurodyti, kur reikia nuardyti, kaip reikia perkloti pagal pirmininko paliepimą. Greitai statybininkai susiprato tik sudėlioti, o klijuoti tik gavę palaiminimą… Vienas toks tikrinimas baigėsi vėlai vakare, o iš pat ryto girdžiu pirmininko skambutį: *O kokios bus salėj rankenos?* Vadinasi, aš išėjau namo, o jis dar vaikščiojo po rūmus ir vis galvojo apie viską – iki detalių.

Tik vieną kartą jis tepasakė: *Tiek jau to*... Tai buvo per Jūrų muziejaus atidarymo iškilmes. Scenarijaus autoriai sumanė, kad atidarymo juosta bus sumegzta jūreiviškų mazgu: patraukti pirmininkas turės šį galą, tada sklandžiai atsiriš, o jei šį – tada užsiverš… „Pirmininke, nepamirškite, reikės patraukti šį galą!“ – su rūpesčių išūžta galva kelintą kartą priminiau. *Tiek jau to – kurį galą patrauksiu – ar tą, ar aną, svarbu, kad mes muziejų pastatėme!* – nusijuokė A. Žalys.

Daugiau *tiek jau to* iš pirmininko nesu girdėjusi. Viskas jam buvo svarbu. Jis mokėjo pareikalauti. Dažniausi jo žodžiai buvo tokie: *Reikia padaryti!.. Vis vien reikia padaryti!* Kartą vienas kolega padejavo: „Na, kaip mes dirbame čia, Vykdomajame komitete,– kaip tikri kumečiai!“ „Taip, čia kumetynas, tačiau jame nėra nei pono, nei prievaizdo; visi vienodi!“ – apraminau tada kolegą“,– prisimena Nijolė Navogreckienė, dirbusi A. Žalio komandoje daugiau kaip šešiolika metų.

Taigi Nepriklausomybės metais ėmęsis senamiesčio

globojimo darbų, A. Žalys stengėsi, kad pagaliau būtų deramai sutvarkytas Jono kalnelis. Tai ir buvo padaryta.

Žinodamas kiekvieną senamiesčio namą, A. Žalys matė, kad jie kaip buvo apleisti, taip ir liko, nors pasikeitė santvarka, atsirado tų pastatų šeimininkai. Klaipėdos tvarkytojas ne vien žodžiu galėjo pamokyti, kaip reikia remontuoti.

Sūnus Vytautas prisimena: „Tėvas, staliaus amato pamokytas savojo tėvo, nuo pat jaunystės buvo gana nagingas ir mėgo meistrauti. Štai močiutei Šančiuose pats vienas pastatė priestatą prie namo. Dar vieną namą su savo tėvu pastatė Šiluvoje. Jo meninis skonis taip pat buvo ne vien žodinis: draugų susiėjimuose piešdavo taiklius draugų šaržus, o iki persikėlimo gyventi į Klaipėdą Šančiuose nulipdė skulptūrą, kuri visiems patiko."

Pati didžiausia senamiesčio problema, kurios A. Žalys neįstengė išspręsti net per 40 metų,– tai piliavietės išvadavimas iš pramonės, istorinio miesto centro grąžinimas miestiečiams ir turistams.

Po karo piliavietė atsidūrė laivų remonto įmonės teritorijoje. Apie 1970-uosius Vyriausybė po ilgų svarstymų priėmė lemtingą sprendimą – suteikti piliavietei respublikinės reikšmės architektūros, archeologijos bei istorijos paminklo statusą.

Kaip iškelti laivų remonto įmonę, kurioje tuo metu dirbo daugiau kaip 2000 žmonių? Be to, ji buvo pavaldi Maskvai, kuri į tokius niekus nekreipė dėmesio. Laivų remontininkai taip pat gynė savo darbovietę, net bardami už pagarbą Lietuvą niokojusiems kryžiuočiams…

Tarybiniais laikais miestas iš įmonės atsikariavo tik

nedidelį lopinėlį, kuriame buvo viena iš dviejų poternų, trys nedideli sandėliai, vandens kanalas, dalis gynybos pylimo.

Nepriklausomybės metais laivų remonto įmonė pateko į Susisiekimo ministerijos pavaldumą, o jos valdininkai greitai susigiedojo su laivų remontininkais ir taip pat nesiruošė kraustytis iš istorinio miesto centro.

A. Žalys su miesto savivaldybės vadovais pasirūpino, kad Vyriausybė 1994 m. priimtų nutarimą „Dėl Klaipėdos pilies komplekso regeneravimo".

Beveik po 30 metų trukusios dvikovos buvo nutarta, kad įmonė palaipsniui mažins savo veiklos apimtis ir veiklą nutrauks iki 2009 metų. Buvo aiškiai pasakyta, jog piliavietės teritorija gali būti naudojama tik kultūros, turizmo ir jo infrastruktūros reikmėms.

Piliavietė – paskutinė mano meilė. Bet ji kur kas sunkesnė už meilę Jūrų muziejui ir delfinariumui. Po tiek rūpesčių džiaugiuosi, kad pilies požemiai tvarkomi, kad čia veikia įspūdingas muziejus, kad Kuršių marios, pusę amžiaus atitvertos tvora nuo miesto, tapo prieinamos gyventojams. Šalia vis daugiau kruizinių laivų sulaukiantis terminalas piliavietę atvers ir plačiajam pasauliui,– rašė A. Žalys.

Nors šiandien laivų remonto įmonėje gamyba dar vyksta, tačiau akivaizdžiai matyti, kad žodžiai tapo kūnu. Pilies požemiuose veikia ir plečiamas muziejus, pilį supa jachtų uostas, kuris taip pasitarnavo Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimui, sutinkant pasaulį apiplaukusią jachtą *Ambersail* ir Didžiųjų burlaivių regatai. Gaila, kad per šias milžiniškas šventes, pavertusias Klaipėdą pasaulio buriuotojų sostine, piliavietės atkovojimo pradininko A. Žalio nebesutikome…

Klaipėdos senamiesčio globos komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys supažindina Lietuvos Respublikos Prezidentą Valdą Adamkų su Klaipėdos piliavietės perspektyvomis. 2000 m.

Ilgametė A. Žalio bendražygė Klaipėdos miesto Vykdomojo komiteto Kultūros skyriaus vedėja, Paveikslų galerijos direktorė Nijolė Navogreckienė, Klaipėdos senamiesčio globos komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys ir išeivijos dailininkas Juozas Bagdonas, atidarius jo kūrybos parodą. Klaipėda, 1993 m.

Švenčiant Klaipėdos 750 metų jubiliejų buvo atidaryta išsami Pilies muziejaus ekspozicija. Simbolinį raktą neša Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius dr. Jonas Genys, pavymui Vokiečių ordino magistras Abt. Dr. Bruno Platter, Klaipėdos senamiesčio globos komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys ir Klaipėdos miesto meras Rimantas Taraškevičius. 2002 m.

Alfonsas Žalys ir jo pakviestasis į Klaipėdą gyventi ir kurti nacionalinės premijos laureatas skulptorius Arūnas Sakalauskas. 2003 m.

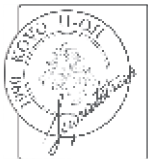
MARTYNO MAŽVYDO ATĖJIMAS

Dar būdamas Aukščiausiosios Tarybos deputatas, A. Žalys 1992 m. spalio 23 d. Dailininkų sąjungos Klaipėdos skyriuje sukvietė pasitarimą. Skulptoriai, už miesto architektūrą atsakingi pareigūnai, teisininkai pritarė A. Žalio idėjai – sukurti ir pastatyti Klaipėdoje deramą paminklą pirmosios lietuviškos knygos autoriui Martynui Mažvydui minint 450-ąsias *Katekizmo* metines. Tuoj pat idėją palaikė ir miesto tarybos pirmininkas V. Čepas, meras B. Petrauskas. Prasidėjo penkerių metų maratonas, kad Klaipėdoje į mus žvelgtų didis, gal net pats didžiausias, lietuvių kultūros kūrėjas. Organizacinio komiteto pirmajai lietuviškai knygai įamžinti pirmininku buvo be jokių dvejonių išrinktas Alfonsas Žalys. Kadangi buvau šio komiteto narys, galiu paliudyti, kad tai buvo ne forsuotas, ne nervingas, o pamatuotas, tikslingai apskaičiuotas maratonas.

Periodiškai rinkomės į posėdžius, jų buvo 25, trukę po keletą valandų. Gal kitu atveju nerastum laiko, bet kai į posėdį kviečia pats A. Žalys... Apskritai, paminklo M. Mažvydui kūrimas – labai geros vadybos pavyzdys. Iš pradžių su idėja supažindinama visuomenė, suburiamas platus ir įvairus savo narių sudėtimi organizacinis komitetas, įsteigiamas paramos fondas, sudaroma autoritetingiausia paminklo konkurso vertinimo komisija, vadovaujama architekto A. Nasvyčio, skelbiamas pats konkursas, išrenkamas nugalėtojas.

Konkursą laimėjo skulptorius Regimantas Midvikis, sukūręs dar vieną paminklo M. Mažvydui variantą: modernistinį, bronzinį. Besiruošiant jį gaminti, šalyje tvyrojo krizė. Atsivėrusi finansinė praraja bylojo: nepatempsime bronzinio paminklo! A. Žalys įkalbėjo R. Midvikį galvoti apie pigesnės medžiagos – granito – paminklo variantą. Taip atsirado tas, kurį šiandien matome. Galutinį to projekto variantą organizacinio komiteto posėdyje 1993 m. gruodžio 17 d. pateikė skulptorius Regimantas Midvikis ir architektas Vytenis Mazurkevičius.

Toliau buvo renkamos aukos, derinami aikštės sutvarkymo darbai, paminklo gamyba, įrašų tekstai. Daug diskutuota dėl pagrindinio įrašo: *Pirmosios lietuviškos knygos autoriui Martynui Mažvydui.* Vieni žinovai teigė, kad M. Mažvydas buvęs tik knygos sudarytojas, kiti siūlė patikslinti: spausdintos knygos, nes manuskriptų jau buvo daug... Posėdžiuose organizacinio komiteto pirmininkas po kelis kartus perklausdavo kiekvieno nario nuomonę. Diskutuojama būdavo tol, kol nebekildavo jokių neaiškumų. A. Žalys taktiškai paskirstydavo darbus, kurių vis rasdavosi ir rasdavosi. Kad ir kreipimųsi kūrimas, graviruotų padėkų gamyba ir kvietimų į atidarymo iškilmes spausdinimas. Laikydami, kad ne aukos dydis yra svarbu, o pats prisidėjimas prie kilnaus paminklo, organizacinio komiteto nariai gavo aukų rinkimo lapus ir turėjo kruopščiai juose surašyti aukotojus – nesvarbu, ar jis paskyrė vieną litą, ar dešimt, ar šimtą, ar kelis šimtus. Buvo svarstoma, kaip padėkoti kiekvienam prisidėjusiajam, kaip pagerbti didžiuosius rėmėjus. Didžiųjų rėmėjų medžioklė atiteko pačiam A. Žaliui. Regis, jam nesunku buvo susitarti su ilgamečiu bendražygiu Valentinu Greičiūnu, kuris ėjo Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijos vadovo pareigas. A. Žaliui atsakyti neigiamai negalėjo *Švyturio* alaus

daryklos vadovas A. Stanaitis. Iš viso akcinė bendrovė paaukojo 40 tūkst. litų, o 214 darbuotojų asmeniškai paaukojo 3115 litų. Šias tikslias sumas nurodau kaip pavyzdį, kad visiems rėmėjams buvo nuoširdžiai padėkota, gerbiant kiekvieno indėlį. *Klaipėdos jūrų krovinių kompanija,* vadovaujama buvusio miesto mero, organizacinio komiteto nario Benedikto Petrausko, paskyrė 42 tūkst. Lt, o asmeniškai aukojo 861 šios kompanijos darbuotojas. Užsienio lietuviai taip pat rinko aukas, gražiai prisidėjo Čikagos lietuvių evangelikų liuteronų *Tėviškės* bažnyčia su vyskupu Hansu Dumpiu priešaky ir Mažosios Lietuvos draugijos išeivijoje pirmininkas Vilius Trumpjonas, kuriuos A. Žalys 1993-aisiais buvo pakvietęs į organizacinį komitetą.

Su paminklo kūrimu buvo supažindintas poetas Justinas Marcinkevičius, Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Vytautas Landsbergis.

Rinkti aukas Lietuvos ambasadoje Vašingtone A. Žalys buvo įsukęs ir savo sūnų Vytautą, kuris ten dirbo. 1996 m. rėmėjų sąraše matome ambasadoriaus Alfonso Eidinto, Vytauto Žalio, Dalios Grybauskaitės, Artūro Žalio, Virgilijos Žalienės, Anikės Žalytės, Urtės Žalytės, Gintarės Jautakaitės pavardes.

Per penkerius metus organizacinis komitetas surinko apie 500 tūkst. litų. Skulptūra, pjedestalas, mokyklėlė pastatyta iš 47 kolektyvų ir tūkstančių žmonių aukų. Lietuviškos knygos jubiliejui 1993 m. lėšas rinko dvylika vidurinių mokyklų.

Visiems kolektyviniams ir pavieniams rėmėjams buvo iškilmingai padėkota, įteikiant stilingas padėkų graviūras,

liudijimus, suvenyrus, laiškus. Visi kruopščiai suminėti specialiame Organizacinio komiteto pirmajai lietuviškai knygai įamžinti leidinyje *Martyno Mažvydo paminklas Klaipėdoje.* Dokumentai, kalbos, skaičiai, faktai, rėmėjai, nuotraukos.

Iš viso apie dešimt metų su paminklo M. Mažvydui idėja gyvenęs ir jos įgyvendinimui paskyręs tiek jėgų, A. Žalys negalėjo nesidžiaugti didingu paminklu:

1997-ųjų rugsėjo pirmąją, Lietuvininkų aikštėje nuo granitinio pjedestalo gal kiek nustebęs į mus pažvelgė Martynas Mažvydas. Ramios ir išmintingos jo akys ilgėliau sustojo prie gražioje aikštėje įrengtos mokyklėlės, kuri simbolizuoja šiemet paminėtą Lietuvos mokyklos 600 metų sukaktį.

Na, o mes, stebėdami didįjį Mokytoją su knyga rankoje, kalbėjome apie pirmosios lietuviškos knygos reikšmę, dar kartą nusilenkėme savo protėviams, jų garbingiems darbams ir žygiams.

Koks nors klaipėdiškis, atėjęs į paminklo atidengimo iškilmes, savęs ir kitų paklausė: kas mums Mažvydas? Atsakymą jam pateikė jo širdis ir gausiai susirinkę žmonės, gerai išmanantys tautos, jos kultūros istoriją.

M. Mažvydo knyga, nors ir kukliai atrodanti, yra vienas pačių didžiausių, pačių brangiausių mūsų dvasios turtų, nes nuo jos prasidėjo kita Lietuva.

Lietuvių kalba, kuri iki tol buvo tik liaudies šnekamoji kalba ir vartojama privačiame gyvenime, pakilo į rašytinės literatūrinės kalbos aukštumas, išėjo į plačią kultūrinę erdvę. Beraštei tautai atsivėrė vaisingos švietimo veiklos galimybės. Ir ne tik jos.

Žvelgdami į 450 metų laiko gelmes įsitikiname, jog raštas, kaip tautos dvasingumo idealas, yra svarbiausia sąlyga jos istorinei amžinybei tęsti, valstybės sampratai gerinti.

Valstybingumo minties daigas, atsiradęs su pirmuoju elementoriumi, šimtmečiais augintas „Katekizmu“, „Aušra“, „Varpu“, „Pavasario balsais“, ilgainiui išsiskleidė nepriklausomos valstybės atkūrimo žiedu.

Lemtingais Lietuvai metais kova už raštą, lietuvių kalbą visada buvo neatsiejama nuo valstybingumo išsaugojimo ir atkūrimo. Tai jau išryškėjo Martyno Mažvydo ir Mikalojaus Daukšos bei jų bendraminčių darbuose.

Taip atsitiko XIX amžiuje, kai atrodė, jog visai nedaug tos lietuvybės teliko, siaučiant neregėtai krašto lenkinimo ir rusinimo epidemijai. Juk po 1863-ųjų metų sukilimo Rusijos caras uždraudė ne tik lietuviškas mokyklas, bet ir lotyniškomis raidėmis spausdintus lietuviškus žodžius. Kažin ar yra pasaulyje kita tauta, kurioje knygnešiai buvo žiauriai persekiojami ir tremiami į katorgą.

Rusinimas, tik gudriai dangstytas, vyko ir sovietmečiu. Demagogiškai skelbiant tarybinių tautų ir nacionalinių kalbų neva lygiateisiškumą, praktiškai tik rusų kalba buvo išskirtinėje, privilegijuotoje padėtyje. Visoms kitoms kalboms labai sunkiai sekėsi apginti savo teises, grynumą, išlikimą.

1990 metai. Atgimimas priminė pasauliui, kad yra Lietuva, daug kentėjusi ir nualinta, kartais visų pamiršta, bet kupina tikėjimo, ryžtingo apsisprendimo savarankiškai tvarkyti savo likimą.

Tas apsisprendimas išliko ir sustiprėjo todėl, kad buvo

lietuviška knyga, išliko sena lietuvių kalba, kuriai dabar nebegresia dideli pavojai.

Norėčiau tikėti, kad Martyną Mažvydą mes susigrąžinome ne tik paminklu, kad jis yra mūsų širdyse, dvasioje, mūsų darbuose. Todėl pirmoji knyga nėra labai nutolusi nuo dabartinių dienų, o Mažvydas kviečia, ragina mus plačiau, giliau pastebėti dabartinę knygos reikšmę, ryžtingiau šalinti kai kurias lietuvių kalbos problemas.

Paminklas Martynui Mažvydui – tai ne tik praeities nuopelnų įamžinimas. Tai daugiau priminimas, jog be knygos, be mokslo nesusikursime sveikesnio ir padoresnio gyvenimo, geresnės ateities.

Ilgą laiką teigėme, kad visos mūsų bėdos ėjo iš Maskvos. To niekas nepaneigs. Tačiau jau kelerius metus esame nepriklausomi. Įsitikinome, kad pats laikas nustoti kaltinti kitus, verkšlenti dėl praeities vargų. Taip trokštama geresnė ateitis priklauso nuo mūsų pačių doro darbo, o jo nebūna be mokslo, išsilavinimo, be pažinimo medžio, kurį pasodino garbusis Martynas Mažvydas.

Išsilavinimas pirmiausia reikalingas šalies ekonomikai, chroniškai sirgusiai ir dar vis labai negaluojančiai. Įsitikinome, jog esminiams pertvarkymams būtinas visiškai naujas ekonominis mąstymas, kiti inžineriniai ir technologiniai sprendimai. Be abejo, pasikeitimai vyksta, tai akivaizdu, bet ne taip sparčiai ir sėkmingai, kaip anksčiau galvota, kaip norėta. Nepaprastai daug žalos padarė daugelio bankų griūtis dėl bankininkų menko išprusimo, lengvabūdiškumo, noro pagrobti svetimą turtą. Ne dėl nežinojimo, atsakomybės stokos, bet jau dėl politinių partijų ekonominių programų realizavimo vyksta neretai tiesiog sunkiai paaiškinami dalykai. Išties

daug abejonių sukelia Vyriausybės siekimas greitai grąžinti anksčiau prarastus indėlius, privatizuoti kai kurias strategines, pelningai dirbančias įmones, sukomplikuoti piliečių nuosavybės teises į išlikusį turtą.

Suprantu, kad tokiais klausimais sunku tikėtis visiško sutarimo Seime, visuomenėje. Tačiau minėtų sprendimų principai vis dėlto turėtų būti aiškūs: rūpintis grupės reikalais negalima visų žmonių sąskaita. Nepriklausomybės metai išryškino dalies žmonių, ypač jaunų, politinį vangumą ir nihilizmą. Kartais klausiame: kur dingo tas idealizmas, kurio pilna buvo Lietuva Atgimimo metais, kur dingo meile ir santarve liepsnojusios akys, kodėl jose įsižiebia pyktis, godumas, pavydas? O visa tai reiškia, jog iki Martyno Mažvydo pasėtos ir aušrininkų puoselėtos pilietinės valstybės dar gana toli.

Paminklas lietuviškai knygai ir jos autoriui – tai lyg priminimas mums visiems, kad tos knygos dėka išlikome kaip Tauta, per sunkiausius sukrėtimus vėl atėjusi į Atgimimą.

Paminklas knygai – tai įprasminimas teiginio, jog ir šiandien be knygos, be mokslo nebus tikrosios Nepriklausomybės, taip visų geidžiamos turtingesnės ateities, padoresnio gyvenimo.

Šis paminklas skelbia dar vieną tiesą: kad ir koks nelengvas būtų laikas, mes negalime nesirūpinti kultūros, švietimo reikalais. Priešingu atveju, susitvarkius ekonomikai, o tai įvyks, turėsime dar didesnių nei dabar moralinių, dorovinių problemų.

Besibaigiantis XX amžius sudėtingoje Klaipėdos krašto istorijoje palieka du nepaprastai svarbius ir lemtingus įvykius. Tai 1923 metų sukilėlių žygdarbis, be kurio kažin ar mūsų kraštas dabar būtų lietuviškas, ir 1990 m.

Organizacinio komiteto pirmajai lietuviškai knygai įamžinti pirmininkas Alfonsas Žalys sako kalbą paminklo Martynui Mažvydui atidengimo ceremonijoje. Klaipėda, 1997-09-01.

spalio 5 dienos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo nutarimas „Dėl Klaipėdos universiteto“.

Teigdami, jog nuo Mažvydo „Katekizmo“ prasidėjo kita Lietuva, galime sakyti, kad nuo universiteto įsteigimo skaičiuojamas naujas laikas mūsų miesto istorijoje.

Kiek vėliau, rudenį Lietuvininkų aikštėje dar pasodinome ąžuoliuką. Taip čia atsirado paminklas, mokyklėlė ir ąžuolas. Martynas Mažvydas turbūt pasakytų: tai didieji Išminties, Stiprybės ir Vilties simboliai.

Tai, ko labiausiai ir reikia Lietuvai.

Organizacinio komiteto pirmajai lietuviškai knygai įamžinti pirmininkas Alfonsas Žalys, komiteto narys „Klaipėdos jūrų krovinių kompanijos“ generalinis direktorius Benediktas Petrauskas, poetas Justinas Marcinkevičius ir verslininkas Gintautas Plaušinis, apžiūrėję paminklo M. Mažvydui maketą. Klaipėda, 1996 m.

Organizacinio komiteto pirmajai lietuviškai knygai įamžinti nariai: „Klaipėdos“ laikraščio vyriausiasis redaktorius Antanas Stanevičius, dailininkas Algis Kliševičius, komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys, Klaipėdos miesto meras Benediktas Petrauskas ir Klaipėdos miesto tarybos pirmininkas Vytautas Čepas aptaria paminklo Martynui Mažvydui kūrimo reikalus. Klaipėda, 1994 m.

Paminklo Martynui Mažvydui autorius skulptorius Regimantas Midvikis ir Organizacinio komiteto pirmajai lietuviškai knygai įamžinti pirmininkas Alfonsas Žalys, 1971-aisiais pakvietęs šį Vilniaus dailės instituto absolventą įsikurti Klaipėdoje. 1997 m.

Dvidešimt vienerius metus dirbusiam Klaipėdos miesto Vykdomojo komiteto pirmininku, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarui Alfonsui Žaliui buvo suteiktas Klaipėdos miesto Garbės piliečio vardas. Regalijas įteikia Klaipėdos miesto meras Eugenijus Gentvilas ir mero pavaduotoja Audra Daujotienė. Antras iš dešinės – A. Žalio bendražygis Klaipėdos miesto Garbės pilietis Vytautas Jakelaitis. Klaipėda, 1998 m.

1997 m. atidengus paminklą Martynui Mažvydui, buvo surengta trumpa poilsinė išvyka į Baltijos jūrą. Iš kairės: „Klaipėdos jūrų krovinių kompanijos“ generalinis direktorius Benediktas Petrauskas, Organizacinio komiteto pirmajai lietuviškai knygai įamžinti pirmininkas Alfonsas Žalys, Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas, Klaipėdos miesto meras Eugenijus Gentvilas, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto generalinis direktorius Valentinas Greičiūnas.

NEI SODO, NEI SIGNATARO SKLYPO, NEI NAMO, NEI AUTOMOBILIO

Viena galingiausių lietuvio stichijų – žemė. Ji yra genuose, ji visada gyva ir bet kada, bet kur ji gali prasiveržti.

Tarybų valdžiai nacionalizavus visas žemes, didelei daliai lietuvių susikrausčius į blokinių namų miestus, į žemės šauksmą atsiliepė galimybė gauti kolektyvinį sodą. Daugeliui naujųjų miestiečių tai buvo ir sugrįžimas prie žemės dvasios, ir romantika, ir atsiribojimas nuo privalomų susirinkimų, demonstracijų, tai ir intymesnis pabuvimas su savo šeima, vaikų pratinimas prie darbo, taurelės išlenkimas su kaimynu. Visiškai svarus indėlis į šeimos ekonomiką – ir savi obuoliai, daržovės, uogienės. Laikais, kai parduotuvėse apelsinų, citrinų ir bananų būdavo gal kartą per metus ir kurie ištirpdavo nuo ilgiausios eilės, savos sodo ir daržo gėrybių atsargos turėjo teigiamos įtakos sveikatai.

Tačiau kolektyviniai sodai kėlė ir pavojų. Negalėdami pasistatyti gyvenamojo namo, kai kurie sodininkai surėsdavo tokias pilaites, kad oho! Joms reikėjo statybos medžiagų, kurių imdavo ir susikombinuodavo. Tai, žinoma, vagystė, nusikaltimas. Žinodama visas tas pagundas ir pavojus, motinėlė partija nerekomendavo savo komunistams imti tų kolektyvinių sodų, kad įvairios pagundos būtų kuo toliau. A. Žalys buvo vienas iš tų, kuris ne tik pats neėmė kolektyvinio sodo, bet ir kovojo su tais bendražygiais, kurie norėjo juos gauti ir juose triūsti bei ilsėtis. Kai kas bandė A. Žalį įtikinti, kad nereikia kovoti su sodininkais – nepavyko!

Kad nepasirodytų, jog jis piktnaudžiauja tarnybine padėtimi, A. Žalys neėmė ir sklypo namui statytis, neėmė paskyros automobiliui įsigyti. Kitiems davė, o pats – neėmė, nors tu ką! Neėmė jis ir Nepriklausomybės Akto signataramas įstatymiškai priklausančio sklypo. *Aš ne dėl to buvau už Lietuvos laisvę, kad man būtų sumokėta!* – sakė jis. Draugai bandė jam patarti, kad sklypas praverstų jo vaikams, bet šis signataras vėl buvo neperkalbamas.

Kol A. Žalys vadovavo miestui, niekas daugiabučiuose namuose negalėjo įsistiklinti balkonų. Jei kas savivaliaudavo, turėdavo tuos rėmus nuardyti. *Taip namas suprojektuotas, taip ir turi būti! Į ką panašus jis darosi nuo tų stiklinimų – kaip vapsvų lizdas!* – tokia buvo A. Žalio nuomonė. Kai tik jis išvažiavo į Aukščiausiąją Tarybą, beveik visuose Klaipėdos daugiabučiuose namuose balkonai apraibo. Turėję šiokio tokio grakštumo ir bent aiškios geometrijos, andai tvarkingosios Klaipėdos namai nupuško įvairiausiais rėmais stiklintais balkonais, gyventojai ėmė jaustis kaip stiklainiuose ir dusti dėl gryno oro stokos. Kas susiprotėjo, tas grįžo prie A. Žalio reikalautos tvarkos, bet tokių – ne tiek jau daug.

Tikslus, punktualus ir net preciziškas, visiškai nesavanaudiškas. Gal net per daug. Tokių apibūdinimų pažeria ne vienas A. Žalio bendražygis.

„MUS SUVEDĖ MEILĖ,
IR MES MYLĖJOME VIENAS KITĄ
VISĄ GYVENIMĄ“

„Net nežinau, ką apie mūsų šeimos gyvenimą ir pasakyti,– pripažįsta Alfonso Žalio našlė Eugenija-Genutė.– Kasdien grįždavo vėlai, šeštadieniais ir sekmadieniais eidavo žiūrėti, kiek kas pastatė. Galva visada buvo užimta darbo rūpesčiais, net negirdėdavo, ką vaikai sako. Nors vaikus labai mylėjo ir rūpinosi dėl jų ateities, bet įstoti į universitetą nepadėjo. Vytautas į Istorijos fakultetą įstojo pats, be tėvo skambučio, kuris galėjo palengvinti tą įstojimą. Artūrui jis taip pat nereguliavo sporto specialybės pasirinkimo, greičiau entuziastingai palaikė, nes po pergalių prieš Centrinį armijos sporto klubą mūsų krepšininkai buvo visos tautos numylėtiniai.

Asmeninio gyvenimo jis beveik neturėjo. Tik senatvėj, jam sergant, mudu labai gražiai gyvenome, pasišnekėdavome, anūkėles auginome. Jis jas nepaprastai mylėjo, anksti keldavosi, į mokyklą lydėdavo. O savo vaikams laiko neturėjo. Kelerius metus mes gyvenom atskirti: kai Alfonsas mokėsi Vilniaus aukštojoje partinėje mokykloje, bendrabutį gavo tik jis vienas, o aš su sūneliu gyvenau pas tėvus Kaune. Susitikdavome tik savaitgaliais. Pradėjęs dirbti Klaipėdoje, Alfonsas įstojo į Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto neakivaizdinį skyrių. Stropiai važiuodavo į sesijas, dar stropiau vakarais mokėsi. Kai 1990-aisiais buvo išrinktas į Aukščiausiąją Tarybą, vėl išvažiavo vienas, gyveno viešbutyje. Kiti deputatai Vilniuje gavo butus, kūrėsi, o jis paliko mane sergančią astma; dar tuo metu mirė mano mama...

Žodžiu, per savo principus nesinaudoti tarnybine padėtimi jis nebuvo dosnus šeimos buičiai. Prisimenu, dar tarybiniais laikais visi kaimynai prie jūros važiuodavo nuosavomis automašinomis, o mes niekad nuosavo automobilio neturėjome; kad patektume į Smiltynę, iki kelto su vaikais ir lauknešėliais kulniuodavome pėsti. Nedarbo dienomis šeimos reikalams pasikviesti savo vairuotoją su *Volga* jis vengdavo. Niekada nenorėjo būti ponas – nei tarybiniais laikais, nei laisvoje Lietuvoje.

Tiesa, kelialapių į Krymą jis neatsisakydavo, bet ten mes nervindavomės, kad štai gulime ir šildomės puikioje saulėje, maudomės Juodojoje jūroje, o mūsų vaikai turi būti palikti pas močiutę. Per atostogas, kai būdavo vieninteli metas pabūti drauge su vaikais, į sanatoriją priimdavo tik be vaikų, o kartais ir aš turėjau gyventi išsinuomojusi kambarį už sanatorijos tvoros... Keista, komunistų partija tiek daug kalbėdavo apie šeimos ir dorovės reikšmę, o nesudarydavo sąlygų atostogauti su žmona, su vaikais!

Alfonsas mokėjo daug ką diplomatiškai nutylėti. Štai atsikėlus gyventi į Klaipėdą, aš, kaip prekybininkė, gavau darbą Prekybos valdyboje. Per vieną susirinkimą Žvejų kooperatyvo pirmininkas Baltaragis pradėjo ataskaitą skaityti lietuviškai. Auditorija ėmė trypti kojom ir rėkti: „My nie ponimajem! (Mes nesuprantam!)“. Aš sudraudžiau: „Jei nesuprantate, tai bent patylėkit!“ Kažkoks *stukačius* pranešė saugumui. Iš ten skambino Alfonsui, partijos miesto komiteto sekretoriui, atsakingam už ideologiją, kad auklėtų savo žmoną. Jis neauklėjo, ir tik daug vėliau sužinojau, kad išvis saugumietis dėl to skambino.

Prie Alfonso kažkaip nelipo pinigai. Jokių kyšių jis, sergėk, Dieve, neimdavo. Ir visi tai žinojo. Neimdavo brangesnių dovanų, jas net grąžindavo. Baigęs darbą Aukščiausiojoje Taryboje 1992 m., jis, kaip ir kiti deputatai, gavo kompensaciją už pusę metų. Grįžęs iškilmingai padavė man gerą pundą „vagnorėlių“. Aš, kaip prekybininkė, nepatingėjau juos suskaičiuoti ir pamačiau, kad vieno ketvirtadalio dokumente nurodytos sumos trūksta. „Važiuok į Vilnių, uždarykite ir patikrinkite kasą!“ – mokiau aš. Alfonsas muistėsi, nevažiavo, tik paskambino kasininkei. Po pusvalandžio jam atsakė: „Kasoje viskas gerai, jūsų pinigų nėra. Jūs pats, matyt, išleidote arba pametėte!“ Alfonsas gerai žino, kad grįždamas jis nė iš automobilio nebuvo išlipęs. Kai dabar girdžiu per televiziją, kad Seimo kasininkė pavogė pusę milijono, aš vis pagalvoju, ar tai ne ta pati kasininkė…

Išeidama į pensiją aš irgi gavau kompensaciją už pusę metų. Sakau Alfonsui: „Nusipirkime gerus paltus, kitų drabužių – esame labai jau išsimušę!“

Jis atsako: *Ne. Sudėkime visus pinigus į krūvą ir investuokime į akcinę bendrovę* (dabar jos pavadinimo nesakysiu). *Gausim procentus, dividendus, ir iš jų gyvensim. Reikia žiūrėti į ateitį!* Sudėjome. Viskas prapuolė, viskas dingo. *Tu jau man neprimink!* – prašydavo Alfonsas, kai aš apgailėdavau vieninteles gyvenimo santaupas.

Švenčiant paskutinį Alfonso gimtadienį, jis sūnaus Vytauto paprašė, kad užsegtų jam Lietuvos apdovanojimus. Mes nustebome, nes niekados jokia proga nesisegdavo tarybinių ordinų, o jų buvo gavęs net kelis.

Aš niekad nepykau ant Alfonso, kad jis yra toks, kad elgiasi taip, o ne kitaip. Jis visada elgėsi dorai. Mus suvedė meilė, ir mes mylėjome vienas kitą visą gyvenimą“,– sako Genutė Žalienė, žvelgdama į vyro nuotrauką.

Alfonsui Žaliui – 75-asis gimtadienis. Jubiliatas su žmona Eugenija-Genute ir sūnumi Vytautu. 2004 m.

Paskutinė Alfonso Žalio nuotrauka. Šalia – žmona Genutė, sūnus Vytautas ir anūkas Bartas. 2005 m.

ATGARSIAI

Atsiliepimai apie Alfonso Žalio veiklą ateina pačiais netikėčiausiais keliais. Štai šių metų pavasarį britų ambasadorius padovanojo Vytautui Žaliui naujausią Londone išleistą knygą apie Baltijos valstybes – Neil Taylor. *Baltic Cities. The Bradt Travel Guide.* First Edition October 2008, England.

Didžiausiam sūnaus nustebimui, Lietuvai skirtoje dalyje labai netikėtu rakursu rašoma apie tėvą, jo taktiką ir strategiją. V. Žalio nuomone, matyti, kad britą autorių konsultavo rusai, bet iš kur jie gavo tokią informaciją apie A. Žalį – tikrai nesuprantama:

„Klaipėdai pasisekė, kad Alfonsas Žalys buvo miesto meru 1965–1990 metais (turėtų būti 1969–1990 m. – aut. past.). Jis įsavino tuometinio komunistų lyderio Antano Sniečkaus metodiką: tyliai ištverti visokiausius Maskvos reikalavimus, bet atkakliai priešintis jiems. Judviejų darbai lėmė, kad lietuviai sudarytų didžiąją dalį miesto gyventojų, netgi jei tai reiškė ne tokią spėrią, kaip galėjo būti, uosto plėtrą. Nenuostabu, kad Alfonsas Žalys buvo aktyvus Dionyzo Varkalio, žinomo savo darbais Kalvystės muziejuje, šalininkas. 1968 metais Alfonsas Žalys pradėjo senojo, kartu ir vokiškojo, miesto centro atkūrimą. Jis negalėjo užkirsti kelio senųjų kapinių naikinimui, tačiau pasiekė, kad jos taptų vietomis, kur nebūtų draudžiama padėti gėlių. Be to, jis pasirūpino, kad dauguma ornamentų, paimtų iš kapinių, būtų perkelti į Kalvystės muziejų.

Tai jo dėka 1984 metais pradėjo veikti Laikrodžių muziejus. Tačiau didžiausias Alfonso Žalio laimėjimas –

Klaipėdos universitetas, įkurtas 1990 metais, prieš pat jo pasitraukimą iš pareigų.

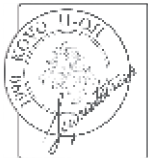
Jis daug nuveikė, kad uostas įgytų tarptautinį pripažinimą. Jam tai pavyko, nes 1989 metais (turėtų būti 1986 m. – aut. past.) pradėjo plaukioti keltas į Rytų Vokietijos miestą Mukraną. Dėl šių priežasčių miestas, kurį A. Žalys perdavė nepriklausomai Lietuvai, buvo daug atviresnis negailestingai rinkos ekonomikai, lyginant su kitais miestais, įskaitant ir Kauną.“

Ši citata atspindi savitą vakariečių supratimą. Štai kad ir paskutinis teiginys apie A. Žalio pastangas dėl jūrų perkėlos. Ją pagal TSRS gynybos ministerijos poreikius pastatė visiškai neklausdami vietos valdžios nuomonės. Keltai buvo skirti tankams ir kitiems kariniams kroviniams į Rytų Vokietiją gabenti. Paradoksalu tai, kad jie išgabeno iš Vokietijos Demokratinės Respublikos visą karinę amuniciją tuomet, kai Vokietija vienijosi.

Žinoma, tai didelė ekonominė dovana Lietuvai, kuri dabar turi didžiulį tarptautinės jūrų perkėlos terminalą, aptarnaujantį milžiniškus keltus, plaukiančius į Vokietijos, Danijos, Švedijos ir kitų šalių uostus.

VISĄ GYVENIMĄ GARBINGAI DIRBO

Klaipėdos universitetinės ligoninės vyriausiasis gydytojas, profesorius, habilituotas daktaras Vinsas Janušonis, artimai pažinojęs A. Žalį nuo 1980 metų, taip apibendrina jo asmenybę: „Šiltas, korektiškas, žodžio žmogus. Ką pasakė, tą padarė! Nežadėdavo to, kas jam tuomet kėlė abejonių. O juk kaip svarbu iš viršininko iškart gauti atsakymą, kad ir neigiamą – tada bent negaišti laiko su nepagrįstomis viltimis. Jis buvo savo vidumi atsakingas žmogus. Jo vidus neleido pasielgti blogai, nors kartais tai ir naudinga galėtų būti. Principingas. Jo principingumą liudija ir gydymasis tik mūsų ligoninėje, kurios statyba jis rūpinosi. Tai moralinė logika: jis, Vykdomojo komiteto pirmininkas, įkūręs ligoninę savo piliečiams, turėjo ir pats ja naudotis, o ne ieškoti autoritetų kitur, kai eiliniai gyventojai tokių galimybių neturėtų. Paskutiniaisiais gyvenimo metais didžiumą laiko praleido mūsų ligoninėje sirgdamas sunkia Parkinsono liga. Buvo akimirkų, kai jis pasitikslindavo: „Kur aš esu? Ar pas Janušonį?“ Gavęs teigiamą atsakymą ar pamatęs mane, jis nusiramindavo, pasijusdavo saugus. Kaip ligonis jis buvo tvarkingas, klusnus, nekaprizingas.

Jis buvo labai tinkamas žmogus savo darbo vietai. Mes matėme jo meilę kultūrai, dažnai norėdami didesnės meilės sveikatos apsaugai. A. Žalys jautriai juto teigiamas iniciatyvas ir laiku jas paremdavo. Pavyzdžiui, apie Klaipėdos universiteto įkūrimą kiti jau anksčiau šnekėjo, bet būtent A. Žaliui pavyko šią idėją iki galo įgyvendinti.

Alfonsas Žalys 1997 m.

Jam veikla visuomenei rūpėjo labiau už asmeninę gerovę. Jokių medžiaginių turtų jis neužgyveno, nors niekas už juos nebūtų pasmerkęs. Jis įsiamžino kaip Klaipėdos kultūrintojas, lietuvintojas, kaip Lietuvos valstybės atkūrimo ugdytojas ir morališkai teisėtas Nepriklausomybės Akto signataras. Jis visą gyvenimą garbingai dirbo ir garbingai užbaigė savo veiklą“,– teigia daktaras Vinsas Janušonis.

SODINO IR SODINO ĄŽUOLUS

Vytautas Žalys nuo pat mažumės yra pripratintas darbuotis kastuvu ir kibirais nešioti žemę – tėvas vis kviesdavosi kartu sodinti medžių. Labiausiai mėgo ąžuolus. Būdamas jaunas pasodino jų Tytuvėnuose, brandaus amžiaus – Klaipėdos skulptūrų parke ir kituose. Auga 1997 m. su bendražygiais sodintas ąžuolas prie Martyno Mažvydo paminklo Lietuvininkų aikštėje, auga 1998 m. jo pasodintas ąžuolas Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų giraitėje Tautinio atgimimo ąžuolyne.

Pasak Vytauto, tėvo kruopščiai pasodinti medžiai gerai prigyja ir vešliai auga. Esama ir mistikos: štai prie Vytauto šeimos namo Vilniuje auga obelų eilė. Obuoliai pirmiausia ėmė derėti ant tos obels, kurią pasodino tėvas, ant kitų vaisių teks laukti, nors sodintos tuo pačiu metu. „Šioje obelyje tarsi jo dvasia reiškiasi ir džiugina mus!“ – kviečia obuolį nusiskinti Vytautas, tačiau aš noriu, kad ypatingieji vaisiai liktų Alfonso Žalio anūkui Bartui.

Alfonsas Žalys įsikūnijo Klaipėdos mieste ir visoje Lietuvoje. Po sėklelę iš jo dosnios širdies išsiveža net kiekvienas turistas, apsilankęs Jūrų muziejuje ir delfinariume, Klaipėdos senamiestyje, piliavietėje, pastovėjęs prie paminklų ir skulptūrų.

„Baigiasi Žalio era“,– liūdnai per Klaipėdos Tėvo laidotuves pasakė vienas jo bendražygių, buvęs Klaipėdos miesto meras Benediktas Petrauskas. Jis, matyt, atsisveikinimo valandą labiau juto ne materialiąją A. Žalio veiklos pusę, kuri išliks dar ilgai. Žalio eros pabaiga nusakytina paprastai: nebesusitiksim jo gatvėje, nebepaspaus jis rankos, nebepažvelgs išskirtiniu žmogiškuoju žvilgsniu, kuriame tiek dėmesio tau ir tiek atsakomybės Tėvynei.

Derlingoji Alfonso Žalio 2005 m. pasodinta obelaitė prie sūnaus Vytauto namų Vilniuje. Fotografuota 2009 m.

Alfonsas Žalys su anūku Žygimantu 1993 m. Klaipėdos skulptūrų parke pasodino ąžuoliuką.

Alfonsas Žalys, padedamas Gražutės girininkijos miškininko, sodina Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų giraitėje vardinį ąžuolą Lietuvos tautinio atgimimo ąžuolyne 1998 m. balandžio 25 d.

Alfonsas Žalys su anūkėmis Urte ir Anike 1999 m.

*Alfonso Žalio, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro,
Klaipėdos miesto Garbės piliečio laidotuvės.
Klaipėda, 2006 m. gruodžio 15 d.*

*Antkapinis paminklas Alfonsui Žaliui Klaipėdos Lėbartų kapinėse.
Paminklo autorius – Nacionalinės premijos laureatas
Arūnas Sakalauskas, kurį 1982 m. į Klaipėdą gyventi ir kurti buvo
pakvietęs A. Žalys.*

ALFONSO ŽALIO 80-MEČIO MINĖJIMAI

Prabėgo treji metai nuo tos dienos, kai Alfonsas Žalys atgulė amžino poilsio Lėbartų kapinėse. Artimieji ir draugai vis prisimena nepalaužtą A. Žalio dvasią paskutiniosiomis jo žemiškojo gyvenimo dienomis. Klaipėdos miesto meras Rimantas Taraškevičius mena, kad jam atėjus aplankyti priešmirtinio ligonio, palata virsdavusi gamybinio pasitarimo kabinetu: Klaipėdos Tėvas vis teiraudavosi apie darbus senamiestyje, ypač piliavietėje, trokšdamas, kad pastaroji taptų tikruoju, humanistiniu, miesto centru. Šeimos draugas Algirdas Vaitiekūnas sako, kad, galynėdamasis su mirtimi, A. Žalys, paraginęs pritarti, ėmė ir užtraukė: *Žemėj Lietuvos ąžuolai žaliuos!..*

Žmona Genutė, budėjusi prie merdinčio vyro, išgirsdavo iš jo lūpų raginimus: *Stokit gint Lietuvos!.. Greitai, tankai jau važiuoja!..* Iki paskutinio atodūsio jis gyveno Lietuva, rūpinosi Lietuva.

Per Alfonso Žalio 80-ąjį gimtadienį 2009 m. spalio 5 d. Klaipėdos universiteto miestelyje buvo atidengtas atminimo akmuo ir surengtas iškilmingas minėjimas auloje. Su gausiai susirinkusiais dalyviais prisiminimais dalijosi bendražygiai; buvo pademonstruotas režisieriaus Romo Pletkausko dokumentinis filmas apie A. Žalį „Gyvenimas Klaipėdai“.

Po savaitės, spalio 13 d., A. Žalio atminimas buvo pagerbtas Lietuvos Respublikos Seime. Jo galerijoje atidaryta fotografijos paroda, atspindinti Signataro gyvenimą.

Plenariniame posėdyje Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Irena Degutienė pranešė:

„Gerbiamieji kolegos, šiandien mes minime Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputato, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Alfonso Žalio 80-ąsias gimimo metines. Prieš trejetą metų Alfonsas Žalys išėjo amžinojo poilsio, todėl jo šviesų atminimą prašyčiau pagerbti tylos minute… Kviečiu kalbėti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatą, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą Eugenijų Gentvilą“.

„Šiandien minime įžymaus visoje Lietuvoje, o Klaipėdoje – nepamainomos atminties žmogaus Alfonso Žalio aštuoniasdešimtmetį… Didžiuojuosi, kad ir man teko tapti lietuvių inteligentų atvykėlių į Klaipėdą kartos dalimi A. Žalio vadovavimo miestui metu,– pabrėžė E. Gentvilas.– Atvykau gyventi į Klaipėdą prieš pat Sąjūdžio gimimą. Mums, pirmiesiems sąjūdininkams, teko rūpintis renginiais, leidimais šitiems renginiams, mitingams, eitynėms, piketams, koncertams gauti. Kilo klausimas – į ką kreiptis vykdomajame komitete? Nusprendėme, kad einame tiesiai pas A. Žalį. Pabandykime. Ir vien tai, kad jis mus priėmė, jau buvo ženklas, labai aiškus ir stiprus ženklas. Leidimus gaudavome greitai, bet būdavo ir tokių klausimų: *Vaikinai, esate jauni, su vaikais, su ateitimi, ar nebijote?* Tiesa, A. Žalys niekada nepasakė, kad užstos mus. Aš šiandien galvoju: turbūt jis bijojo paskatinti kokį nors galimą radikalumą. Bet ir be tokio pasakymo buvo aišku, kas jis yra ir kur jis stovi.

1990 m. sausio mėnesį Klaipėdos sąjūdininkai iškėlė

jį, komunistinio miesto vadovą, savo Sąjūdžio kandidatu rinkimuose į Aukščiausiąją Tarybą. A. Žalys buvo ne LKP, bet Sąjūdžio kandidatas į Aukščiausiąją Tarybą. Ir štai tada Alfonsas Žalys pasakė: *Aš už nepriklausomybę, aš jūsų nenuvilsiu!*

Pasakė ir nenuvylė, taip, kaip ir visada, ne tik Kovo 11-ąją, bet ir iki pat gyvenimo pabaigos. Aukščiausiojoje Taryboje – Atkuriamajame Seime padarė viską, kad būtų galutinai įgyvendinta dar viena jo gyvenimo svajonė – įkurtas Klaipėdos universitetas. Tiesiog pasiekė tai, ką buvo pažadėjęs sau ir kitiems, ko siekė keletą dešimtmečių… Klaipėdos universiteto Garbės daktaro vardas ar miesto Garbės piliečio titulas buvo toks menkas ir neadekvatus mūsų atlygis už titaniškus A. Žalio darbus…

Bendrauti A. Žalys mokėjo. Argumentų įtaigą kaitaliodavo su lengvu humoru, griežtumą – su ironija, tėvišką pamokymą keisdavo sugebėjimu įsiklausyti. Visada buvo aišku tik viena – jei A. Žalys ėmėsi, jis padarys. Tą pasakoja, pasakodavo ir turbūt pasakos tarybinių laikų A. Žalio bendražygiai, tą patį matėme ir mes, jaunesnieji. Labai aiškiai mokėjo atskirti pelus nuo grūdų, pataikavimą – nuo nuoširdumo, smulkmenas – nuo esminių dalykų. Šiandien išliko tai, ką žmogus sukūrė stambaus, esminio. O vizijų ir idėjų Alfonsas niekada nestokojo. Greta jo nedirbti, laukti, atidėlioti būdavo neįmanoma.

Esu sutikęs daug darbščių, atsakingų, padorių žmonių. Tikrai džiaugiuosi, kad daug tokių žmonių sutikau ir tarp politikų. Ir ne dėl to, kad šiandien minime šio Signataro jubiliejų, bet visai nuoširdžiai privalau pasakyti: Alfonsas Žalys buvo ir tebėra darbštumo, atsakomybės ir padorumo pavyzdys“.

Seimo plenariniame posėdyje prisiminimo žodį tarė Lietuvos Nepriklausomybės Signatarų klubo prezidentė Birutė Valionytė:

„Alfonsas Žalys buvo neeilinė asmenybė, valstybininkas, labai darbštus, doras ir sąžiningas žmogus. Kad ir toks faktas: įkūrus Klaipėdoje skulptūrų parką, prie kurio jis gyveno, stengėsi pats jame pasodinti kuo daugiau medelių. Kaip prisimena sūnus Vytautas, būdamas 10 metų, kiekvieną sekmadienį jis turėjo kibiru nešti vandenį iš buto ir laistyti medelius todėl, kad šitas parkas turi būtinai augti ir būti žalias! Atrodo, smulkmena, bet turint minty, kad šitas sūnus, kibiru nešantis iš kažkelinto aukšto vandenį medeliams laistyti, yra vykdomojo komiteto pirmininko sūnus, sako labai daug apie patį pirmininką.

Dar vienas jo bruožas: ir eidamas Vykdomojo komiteto pirmininko pareigas, ir Nepriklausomybės Akto signataro statusą turėdamas, jis suvokė vieną paprastą dalyką – jis nėra aukščiau už eilinius Lietuvos piliečius! Jis valstybės turtu naudojosi tik tiek, kiek jam būtinai reikėjo valstybinėms pareigoms atlikti. Jis nieko nereikalavo iš valstybės. Net kolektyvinio sodo neėmė, nes įžvelgė jį kaip privilegiją.

Kai kartą susitikome su našle Eugenija, klausiu: „Kaip jūs laikotės?“ Atsako, kad labai sunkiai: „Reikia butą remontuoti, dešimtis metų neremontuotas, nes A. Žalys sakydavęs: *Kiti gyvena dar prasčiau*...

Taigi aš linkiu visiems čia susirinkusiems semtis iš šito žmogaus dorybės, kuklumo ir suvokimo, kad aukštas statusas nesuteikia teisės turėti daugiau. Tai buvo žmogus, iš kurio mes visi turime ko pasimokyti!“

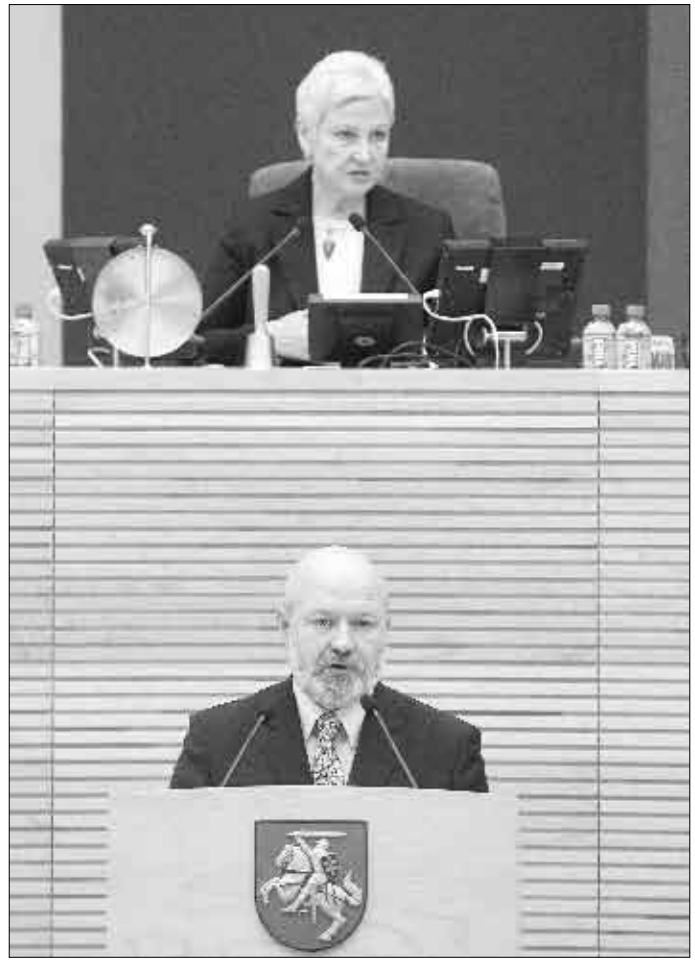

Pagerbiant Alfonso Žalio 80-ąsias gimimo metines 2009 m. spalio 5 d. Klaipėdos universiteto miestelyje našlė Eugenija Genutė Žalienė ir rektorius prof. hab. dr. Vladas Žulkus atidengė atminimo akmenį, kuriame įrašyta, kad šioje vietoje bus pastatytas portretinis biustas A. Žaliui.

Parlamento galerijoje atidaroma Lietuvos Nepriklausomybės signatarų klubo surengta fotografijos paroda apie Alfonso Žalio gyvenimą. Iš dešinės: Lietuvos Respublikos Seimo Parlamentarizmo istorijos ir atminimo įamžinimo skyriaus vedėja Angonita Rupšytė, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Irena Degutienė, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai Algirdas Patackas, Birutė Valionytė, Lionginas Šepetys, Eugenijus Petrovas, A. Žalio sūnus Vytautas Žalys, našlė Eugenija Genutė Žalienė ir šeimos draugas Algirdas Vaitiekūnas. 2009 spalio 13 d.

Lietuvos Respublikos Seimo plenariniame posėdyje 2009 m. spalio 13 d. minimos Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputato, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Alfonso Žalio 80-osios gimimo metinės. Posėdžiui pirmininkauja Seimo Pirmininkė Irena Degutienė, kalbą sako Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijos generalinis direktorius Eugenijus Gentvilas.

Lietuvos Respublikos Seimo plenariniame posėdyje 2009 m. spalio 13 d. minimos Alfonso Žalio 80-osios gimimo metinės.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo prezidentė Birutė Valionytė ir klubo kancleris Stasys Kašauskas įteikia Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo atminimo plaketę Eugenijai Genutei Žalienei, 51-erius metus ėjusiai su Alfonsu Žaliu bendru gyvenimo keliu. Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių salė, 2009 m. spalio 13 d.

Atidarius fotografijos parodą apie Alfonsą Žalį atminčiai fotografuojasi klaipėdiečiai: šios knygos autorius Antanas Stanevičius, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Algimantas Ulba, Seimo narys Evaldas Jurkevičius, pedagogas Ričardas Malkevičius, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai Romualda Hofertienė, Stasys Malkevičius, Zita Šličytė, Petras Giniotas, Narcizas Rasimavičius, Seimo narys Vytautas Grubliauskas, Klaipėdos miesto meras Rimantas Taraškevičius, A. Žalio šeimos draugas Algirdas Vaitiekūnas, A. Žalio našlė Eugenija Genutė Žalienė, sūnus Vytautas Žalys ir Klaipėdos miesto garbės pilietis Valentinas Greičiūnas. Seimo rūmai, Parlamento galerija, 2009 spalio 13 d.

SVARBIAUSIOS GYVENIMO IR VEIKLOS DATOS

ALFONSAS ŽALYS (1929-10-5 – 2006-12-12)

1929 m. spalio 5 d. gimė Raizgiuose, Padubysio valsčiuje, Šiaulių apskrityje.

1950–1953 m. tarnavo tarybinėje kariuomenėje Baltarusijoje.

1953 m. – Tytuvėnų rajono laikraščio *Komunistiniu keliu* literatūrinis darbuotojas.

1954–1957 m. – Lietuvos Lenino komunistinio jaunimo sąjungos Tytuvėnų rajono komiteto pirmasis sekretorius.

1955 m. įstojo į komunistų partiją.

1955 m. vedė Eugeniją (Genutę).

1956 m. gimė sūnus Vytautas.

1961 m. baigė Vilniaus aukštąją partinę mokyklą. Pradėjo dirbti LKP Klaipėdos miesto komiteto sekretoriumi.

1963 m. gimė sūnus Artūras.

1964 m. baigė Vilniaus universitetą, ekonomikos specialybę.

1969–1990 m. – Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininkas.

1971 m. išrinktas kandidatu į LKP CK narius, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu; apdovanotas TSRS Darbo raudonosios vėliavos ordinu.

1974 m. apdovanotas TSRS Garbės ženklo ordinu.

1979 m. suteiktas Lietuvos TSR nusipelniusio ekonomisto vardas.

1981 m. antrą kartą apdovanotas TSRS Darbo raudonosios vėliavos ordinu.

1982 m. paskirta Lietuvos TSR valstybinė premija.

1985 m. išrinktas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo nariu.

1989 m. – išrinktas LKP CK nariu.

1990 m. kovo 11 d. – pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą.

1990–1992 m. – Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatas, Savivaldybių reikalų komisijos pirmininko pavaduotojas.

1990–1995 m. – Klaipėdos miesto tarybos deputatas, **1995–1997 m., 1998–2000 m.** ir **2001–2003 m.** – Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos narys.

1994 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu (Karininko kryžiumi).

1992 m. išrinktas Organizacinio komiteto pirmajai lietuviškai knygai įamžinti pirmininku.

1996 m. suteiktas Klaipėdos universiteto Garbės daktaro vardas.

1997 m. jo vadovaujamas Organizacinis komitetas pirmajai lietuviškai knygai įamžinti atidengė Klaipėdoje paminklą Martynui Mažvydui.

1998 m. suteiktas Klaipėdos miesto Garbės piliečio vardas.

2000 m. apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.

2005 m. išleido prisiminimų ir apmąstymų knygą *Prisikėlimas*.

2006 m. gruodžio 12 d. mirė Klaipėdoje.

2006 m. gruodžio 15 d. – palaidotas Klaipėdoje, Lėbartų kapinėse.

2009 m. rugsėjis – Klaipėdos miesto savivaldybės taryba nutarė atidengti Alfonso Žalio atminimo lentą prie namo Mažvydo alėja, nr. 13, kuriame miesto Garbės pilietis ilgą laiką gyveno. Universiteto miestelyje pastatytas atminimo akmuo, nurodantis, kad šioje vietoje bus atidengtas universiteto Garbės daktaro Alfonso Žalio biustas.

Alfonsas Žalys ir apybraižos apie jį autorius Antanas Stanevičius 1999 m.

APIE DOKUMENTINĖS APYBRAIŽOS *ALFONSAS ŽALYS* AUTORIŲ ANTANĄ STANEVIČIŲ

Antanas Stanevičius gimė 1953-ųjų liepos 26-ąją Užunevėžių kaime, Panevėžio rajone. 1970 m. baigė Raguvos vidurinę mokyklą, 1975 m. – Vilniaus universiteto žurnalistikos specialybę.

1972–1974 m. dirbo universiteto savaitraščio *Tarybinis studentas* korespondentu, 1974–1983 – šalies dienraščio *Tiesa* korespondentu, 1983–1986 – šalies savaitraščio *Literatūra ir menas* korespondentu, atsakinguoju sekretoriumi, 1986–2002 – dienraščio *Tarybinė Klaipėda* ir *Klaipėda* vyriausiuoju redaktoriumi. Nuo 2002 m. iki šiol yra UAB *EGLĖS LEIDYKLA* direktorius.

Eilėraščių knygų *Viešbutis* (1989), *Namai* (2000), publicistikos knygos vokiečių kalba *Rätselraten um Ännchen von Tharau (Taravos Anikės mįslė)* (1992, antras papildytas leidimas – 2006, lietuviška papildyta laida – 2009), fotoalbumų *Romantiškoji Klaipėda* (2002), *Auksinė Žuvėdra* (2005), *Klaipėda at a Glance* (2007), dokumentinės apybraižos *Valentinas Greičiūnas: gerus darbus daryti niekada nevėlu!* (2004) autorius, dešimčių knygų, fotoalbumų bendraautoris, sudarytojas ir redaktorius.

Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys, Meno kūrėjo statusas suteiktas 2005 m. Sukūrė 15 personalinių fotografijos parodų, kurios buvo eksponuotos Lietuvos ir Latvijos miestuose.

El. paštas: editor@egles-leidykla.lt
Svetainė internete: www.egles-leidykla.lt
Mob.tel. +370 698 21991

LITERATŪRA

Sąjūdis Klaipėdoje. Dokumentinė knyga. Sudarė ir redagavo Kostas Kaukas. Klaipėdos universiteto leidykla. 1998 m.

Alfonsas Žalys. *Prisikėlimas. Prisiminimai ir apmąstymai.* Eglė, Klaipėda, 2005 m.

Kostas Kaukas**.** *Vėtrų ugdytas.* Apybraiža apie Dionyzą Varkalį. Klaipėda, 2005 m.

Česlovas Laurinavičius, Vladas Sirutavičius. *Lietuvos istorija. Sąjūdis: nuo „Persitvarkymo“ iki Kovo 11-osios.* XII tomas I dalis. Baltos lankos. 2008 m.

Aloyzas Každailis. *Smagios sunkios dienos.* Lietuvos jūrų muziejaus sukūrimo istorija, autoriaus surašyta laiškais iš praeities į dabartį ir atbulai. Lietuvos jūrų muziejus. Klaipėda. 2009 m.

Vytautas Žalys. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. I tomas**.** Versus Aureus**.** 2007 m**.**

Albertas Latužis. *Po Jo sparnais. Baptistų istorija Lietuvoje 1841–1990.* Eglė. Klaipėda. 2009 m.

Vakarai. Iliustruotas žurnalas Klaipėdai, Žemaitijai ir visai Lietuvai. 1991 m. Nr. 5, lapkričio mėn.

Martyno Mažvydo paminklas Klaipėdoje. Dokumentai, kalbos, skaičiai, faktai, rėmėjai, nuotraukos. Organizacinis komitetas pirmajai lietuviškai knygai įamžinti. Klaipėda, 1998 m.

Neil Taylor**.** *Baltic Cities. The Bradt Travel Guide.* First edition October 2008, England (published in the USA by The Globe Pequot Press Inc).

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Adamkus Valdas 105, 109, 110, 112, 184, 190
Aleknavičius Bernardas 118
Antanavičius K. 179
Arsentjevas M. 95
Ašmonas Kęstutis 115
Astrauskas V. 114
Atamukas Salamonas 15

B

Babravičius Jonas 20
Bagdonas Juozas 190
Bajoras Vytautas 120
Baltaragis 206
Baltušis Juozas 114, 123
Baublys Viktoras 75, 76, 91
Beinortas Julius 6
Beriozovas Vladimiras 122, 126
Bielinis Jonas 75
Borgas Darius 109
Brazaitis A. 114
Brazauskas Algirdas 60, 61, 79, 85, 112, 122, 126, 132, 133, 181, 194, 202
Brežnevas Leonidas 44,73
Bronislovas Genzelis 6
Budrys Romualdas 42
Burneikis Bronislovas 96, 97
Burokevičius M. 167, 168
Butkevičius A. 77, 180

C

Chruščiovas Nikita 96
Cirtautas Petras 127

Č

Čepaitis 161
Čepaitis V. 167
Čepaitis Virgilijus Juozas 6
Čepas Vytautas 76, 77, 115, 150, 151, 158, 192, 200
Černychas Ivanas 77, 158

D

Dachas Simonas 116, 118, 120
Darius Steponas 106, 110
Daudžvardis Petras 109
Daujotienė Audra 202
Daukantas Simonas 101
Daukša Mikalojus 196
Degutienė Irena 219, 222, 223
Dirkis Vytenis 109
Dogelis J. 11
Domarkas Vladislovas 154
Donelaitis Kristijonas 56, 101, 116, 150
Dringelis Juozas 131
Drobnys A. 56, 59
Dumbauskas Narsutis 36
Dumpys Hansas 194
Dybenka N. 21

E

Eidintas Alfonsas 194
Elbertas Davydas 70
Erenburgas Ilja 119

F

Filipova 44

G

Gabrėnas Vytautas 159
Galentas Sigitas 127
Gazarianas Artašesas 126, 127
Gentvilas Eugenijus 126, 128, 131, 151, 202, 219, 223
Genys Jonas 177, 191
Germanavičius Vytautas 45
Giniotas Petras 78, 126, 128, 151, 225

Girėnas Stasys 106, 110
Gorbačiovas Michailas 73, 89, 93, 111, 124, 156, 173
Greičiūnas Valentinas 34, 35, 53, 60, 104, 107, 112, 122, 123, 124, 152, 193, 202, 225, 228
Grigas Robertas 164
Griškevičius Petras 48, 115
Grubliauskas Vytautas 225
Grublys Algirdas 124, 125, 126
Grybauskaitė Dalia 194
Gudaitis Romas 6
Gureckas Jonas 20, 24, 27, 31, 32, 78, 102, 114
Gusiatinas Martinas 36
Gvildys Pranas 109

H

Hitleris A. 32,116
Hofertienė Romualda 126,128,151,225

I

Idzelevičienė Skaistutė 153
Idzelevičius Romaldas 153

J

Jakelaitis Vytautas 42, 56, 202
Janonis Julius 101
Janušonis Vinsas 211, 212
Jautakaitė Gintarė 194
Jegorovas V. 158
Jokūbonis Gediminas 42, 101
Jurkevičius Evaldas 225
Juršėnas Česlovas 176

K

Karaitis Gintaras 109
Karvelis Juozas 78, 112, 126, 128, 143, 151, 175
Kašauskas Stasys 137, 138, 224
Kaukas Kostas 62, 85, 229
Každailis Aloyzas 67, 68, 69, 229
Kazlas Raimundas 109
Kekys Jonas 27, 28
Kliševičius Algis 200

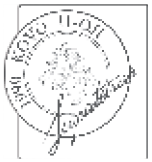
Klumbys Egidijus 184
Kmieliauskas Antanas 96
Kolesnikovas Vytautas 131
Kolumbas 63
Kosyginas A. 40
Kreson E. 169
Kropas Stasys 139,180
Kudarauskas Sigitas 142
Kudarauskas Vytautas 115
Kudirka V. 55,85
Kupliauskienė J. 85
Kuzmickas B. J. 149

L

Landsbergis Vytautas 85, 124, 132, 133, 150, 151, 159, 162, 167, 169, 173, 175, 194
Landsbergis-Žemkalnis Vytautas 32
Lapė Petras 67, 68
Latužis Albertas 97, 229
Laurinavičius Česlovas 229
Laurinčiukas Albertas 70
Leninas 77, 101, 172
Levanas Antanas 109
Lichtinšainas Arkadijus 24, 56
Lopata Raimundas 46
Lubys Bronislovas 126

M

Mackevičius K. 95
Mačys Jonas 131
Malinauskas Edvardas 107
Mališauskas R. 65
Malkevičius Ričardas 225
Malkevičius Stasys 126, 128, 147, 151, 175, 225
Maniušis Juozas 58
Mantas Herkus 56, 101
Marcinkevičius Justinas 85,194,200
Mazurkevičius Vytenis 193
Mažvydas Martynas 7, 117, 118, 162, 165, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 213, 227, 229

Meilus A. 85
Midvikis Regimantas 25, 26, 55, 117, 118, 192, 193, 201
Mikutavičius Ričardas 154
Milčius Leonas 6
Mindaugas karalius 55
Mitalienė Ona 115
Miteranas F. 169
Mitkinas Nikolajus 48, 114,119
Motieka K. 85,103
Mugevičius Jonas 127
Muravjovas-Korikas 48

N

Navogreckienė Nijolė 63,186,187,190
Neander Ana 116
Nėris Salomėja 101

P

Paleckis J. 65
Palubinskas Aidas 109, 110
Partacijus Frydrichas 116
Partacijus Johanas 116
Patackas Algirdas 222
Paulionis Gintaras 45
Paulius Linas 109
Paulius Vytautas 109
Petrauskas Benediktas 185, 192, 194, 200, 202, 213
Petrovas Eugenijus 222
Petružis Giedrius 132, 133
Pilaitis Gediminas 112
Pirožkovas S. 146
Platter Bruno 191
Plaušinis Gintautas 200
Plečkaitis Vytautas 120, 126, 128, 129, 130, 131, 151
Pletkauskas Romas 218
Povilionis Vidmantas 6
Povilonis Liudvikas 96
Prunskienė Kazimiera 141, 167
Putinas V. 89
Pužauskas Mykolas 152

R

Radzivilas Haincas 117, 118, 119, 120
Rasimavičius Narcizas 6, 78, 79, 125, 126, 132, 133, 151, 175, 225
Riuitelis A. 79
Romanovas Valentinas 20
Rožanskas Povilas 152
Ruginis Ignas 36
Rupšytė Angonita 79, 80, 84, 222

S

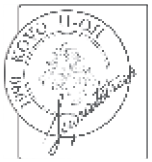
Sakalas A. 147
Sakalauskas Arūnas 55, 191, 217
Sikorskis Romualdas 43, 56, 60, 77
Simonaitytė Ieva 33
Sinkevičius Jonas 127
Sirutavičius Vladas 229
Skurvydas Audrius 45
Sniečkus Antanas 20, 32, 95, 96, 209
Songaila Ringaudas 48
Stalinas 13, 114
Stanaitis A. 194
Stanevičius Antanas 6, 200, 225, 228
Stankevičius Č. V. 143

Š

Šepetys Lionginas 150, 159, 222
Šešplaukis Bronislovas 115
Šimėnas Albertas 164
Širakas Ž. 169
Šličytė Zita 79, 115, 151, 225
Šliogeriai Vytautas ir Laima 68
Šlyžius Česlovas 21, 30, 31, 48, 49

T

Taraškevičius Rimantas 57, 58, 191, 218, 225
Taurantas A. 179
Taylor Neil 209, 229
Terleckas V. 146
Tomkus Gintaras 125

Tomskis N. 101
Trockis 114
Trumpjonas Vilius 194

U

Ulba Algimantas 225
Urbonavičius E. 21

V

Vagnorius Gediminas 164, 173
Vaišvila Zigmas 164, 167, 184
Vaitekūnas Stasys 153
Vaitiekūnas Algirdas 14, 21, 36, 40, 53, 54, 99, 107, 218, 222, 225
Valantinaitė-Jokūbonienė Bronė 42
Valionytė Birutė 221, 222
Varkalis Dionyzas 42, 62, 229
Vileikis Algirdas 112
Voldemaras A. 9

Z

Zabulis Henrikas 142, 143, 148
Zaunius D. 9

Ž

Žalys Alfonsas 7-10, 14, 16-31, 33-37, 39-45, 47-64, 66-84, 86, 90-99, 101-105, 107, 108, 111, 112, 114, 115, 117-136, 138, 139, 141-143, 146, 147, 151-161, 164, 166, 169-173, 175-179, 181-195, 199-204, 208-229
Žaliai Genutė ir Alfonsas 172
Žalienė Eugenija 12, 99, 133, 207, 222, 224, 225
Žalienė Ona 9
Žalienė Virgilija 194
Žalys Aleksandras 125, 142
Žalys Antanas 10
Žalys Artūras 194
Žalys Jonas 9
Žalys Kajetonas 10, 19
Žalys Vytautas 9, 44, 45, 46, 47, 154, 183, 194, 209, 213, 222, 225, 229

Žalytė Anikė 194
Žalytė Regina 10
Žalytė Urtė 194
Žilinskas Mykolas 150
Žulkus Vladas 222

BIBLIOGRAFIJOS RODYKLĖ

PRATARMĖ

Bibliografijos rodyklė apie Alfonsą Žalį parengta 80-osioms gimimo metinėms paminėti. Joje suregistruota 1949-2009 m. skelbti A. Žalio pranešimai, kalbos, publikacijos, pokalbiai, pasisakymai bei literatūra apie jį. Renkant medžiagą naudotasi Klaipėdos apskrities viešosios I. Simonaitytės bibliotekos kraštotyros kartoteka, valstybinės bibliografijos leidiniais „Bibliografijos žinios“ (iki 1992 m. – „Spaudos metraštis“), elektroninėmis duomenų bazėmis, internetu. Dauguma šaltinių peržiūrėta de visu.

Rodyklę sudaro šeši skyriai:

- Knygos ir straipsniai;
- A. Žalio kalbos, pranešimai;
- Alfonso Žalio pasisakymai;
- Pokalbiai su A. Žaliu;
- Literatūra apie Alfonsą Žalį;
- Alfonsas Žalys internete.

Rodyklės skyriuose bibliografiniai įrašai išdėstyti atvirkštine chronologine tvarka, metų ribose – abėcėlės seka. Įrašai kitomis kalbomis išdėstyti skyrių pabaigoje. Žvaigždutės prie įrašų reiškia, kad medžiaga išspausdinta tapačiuose leidiniuose rusų (*) kalbomis.

Klaipėdos apskrities viešosios I. Simonaitytės bibliotekos
Vyr. bibliografė Rasa Merkevičiūtė

KNYGOS IR STRAIPSNIAI

Prisikėlimas : prisiminimai ir apmąstymai. – Klaipėda : Eglė, 2005. – 371, [1] p. : iliustr.

*****

Klaipėdietiškas atgimimas : [prisiminimai apie R. Sikorskį] // Romualdas Sikorskis : jis ir apie jį. – Vilnius, 2001, p. 263-266.

*CENTRAS ir yra CENTRAS : [kandidato į Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos narius požiūris]. – Iliustr. // Klaipėda. – 2000, kovo 15, p. 8.

Svarbiausia [Klaipėdos] senamiesčio problema. – Iliustr. // Mokslas ir gyvenimas. – 2000, nr. 1, p. 18-19.

*Dėl Lietuvos nacionalinio jūrų laivyno išsaugojimo : viešas laiškas [Prezidentui V. Adamkui, Seimo pirmininkui V. Landsbergiui ir Ministrui Pirmininkui] / A. Žalys, V. Smailys, A. Anilionis ir kt. // Klaipėda. – 1999, gegužės 21, p. 4, 6.

*Sėkmę lėmė klaipėdiškių nusiteikimas : Jūrų muziejui ir akvariumui – dvidešimt metų [Klaipėda]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1999, kovo 23, p. 1-2.

*Kovos dėl Klaipėdos piliavietės išlikimo. – Iliustr. // Klaipėda. – 1998, spalio 12, p. 3, 6.

Martyno Mažvydo paminklas Klaipėdoje : dokumentai, kalbos, skaičiai, faktai, rėmėjai, nuotraukos / sud. A. Žalys, B. Aleknavičius, A. Kliševičius ir kt. – Klaipėda, 1998. – 63, [2] p. : iliustr.
Taip pat kn.: A. Žalio pasisakymas, nuotraukos, straipsnis.

*Prisikėlimas : Sąjūdžio dešimtmečiui // Klaipėda. – 1998, birželio 23, p. 1, 7.

*Ar pasimokyta iš savo klaidų? : [dėl AB „Būtingės terminalas“ statybos] // Klaipėda. – 1997, kovo 19, p. 1, 4.

*Kad laimėtų Lietuva... : [apie kandidatą į Prezidento postą A. Adamkų] // Klaipėda. – 1997, gruodžio 16, p. 5.

*Martynas Mažvydas mus ragina : [pirmosios lietuviškos knygos 450-osioms metinėms] // Klaipėda. – 1997, rugsėjo 1, p. 1, 3.

*Pasistenkime gerai finišuoti : [apie lėšų kaupimą paminklui, skirtam pirmosios lietuviškos knygos „Katekizmas“ autoriui M. Mažvydui]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1997, birželio 10, p. 6.

*Tarnavimas Klaipėdai : [apie miesto tvarkymo problemas] // Klaipėda. – 1997, liepos 3, p. 4.

*Gerbti ir remti tautos kultūrą – mūsų visų reikalas : [apie AB „Švyturys“, remiančią paminklo pirmosios lietuviškos knygos autoriui M. Mažvydui sukūrimą ir pastatymą] // Klaipėda. – 1996, lapkričio 8, p. 23.

*Paminklas Martynui Mažvydui : lemiamas bendro darbo etapas // Klaipėda. – 1996, gegužės 23, p. 3.

Paminklas pirmosios lietuviškos knygos autoriui Martynui Mažvydui bus atidengtas 1997-ųjų rugsėjo 1-ąją // Klaipėda. – 1996, spalio 28.

*Dar kartą apie [Klaipėdos] senamiesčio reikalus // Klaipėda. – 1995, balandžio 21, p. 3.

*Juridiniai klausimai, lemiantys Klaipėdos pilies komplekso regeneravimą // Klaipėda. – 1995, kovo 7, p. 1.

*Klaipėdos senamiesčio išsaugojimas. Kai kurios praeities ir dabarties problemos : [apie tarptautinį seminarą Travemiundėje, Vokietija]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1995, gruodžio 28, p. 5.

*Laiko liko tik dveji metai : [dėl paminklo lietuviškos knygos 450-mečiui sukūrimo] // Klaipėda. – 1995, gegužės 18, p. 4.

*Nepateisinamas abejingumas dėl Vitės [kvartalo Klaipėdoje]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1995, rugsėjo 11, p. 3.

Padeda ir Kanados lietuviai : [apie paramą pirmos lietuviškos knygos – M. Mažvydo „Katekizmo“ atminimui įamžinti]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1995, rugpjūčio 18, p. 3.

*Uosto plėtros strategija labai svarbi, tačiau... – Iliustr. // Klaipėda. – 1995, vasario 17, p. 5.

*Užsienio lietuvių parama : [apie paramą pirmos lietuviškos knygos – M. Mažvydo „Katekizmo“ atminimui įamžinti]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1995, rugpjūčio 10.

*Aiškėja Klaipėdos pilies komplekso regeneravimas : [apie Klaipėdos valstybinio jūrų uosto plėtojimo tarybos posėdį]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1994, spalio 25, p. 3.

*Ateis tas laikas // Klaipėda. – 1994, kovo 23, p. 17.

Problema, kuriai išspręsti neužteko 30 metų : [apie Klaipėdos piliavietės regeneravimo perspektyvas]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1994, sausio 4, p. 2.

Ryškėja bendrų pastangų rezultatas – paminklas pirmajai lietuviškai knygai // Klaipėda. – 1994, lapkričio 30.

Senamiestis : dabartis ir perspektyva [Klaipėda]. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 1994, gegužės 21, p. 19.

*Įamžinkime pirmąją lietuvišką knygą – Martyno Mažvydo „Katekizmą“ / A. Žalys, B. Petrauskas // Klaipėda. – 1993, sausio 7, p. 11.

Senamiestis ir jo bėdos. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 1993, gegužės 25, p. 3.

Keturių A kombinacija : [dėl vietos parinkimo Klaipėdos naftos terminalo statybai] // Vakarų ekspresas. – 1992, balandžio 9, p. 1, 3.

Nejaugi sugriausime dar silpną vietos savivaldą? – Portr. // Lietuvos aidas. – 1991, gegužės 14, p. 3.

Reikia stiprių rankų ir proto : [apie padėtį Klaipėdoje]. – Portr. // Vakarai. – 1991, nr. 5, p. 1-3.

*Rytoj bus laisvė! : [apie LR delegacijos viešnagę Prancūzijoje]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1991, liepos 11, p. 3-4.

*Trys neteisybės nacionaliniu klausimu // Klaipėda. – 1991, sausio 9, p. 1-2.

Būsiu ištikimas savo miestui... // Mažoji Lietuva. – 1990, balandžio 28, p. 2.

*Mandato kaina. – Portr. // Laikas ir įvykiai. – 1990, nr. 4, p. 5-7.

Valdžia – Taryboms // Liaudies ūkis. – 1988, nr. 11, p. 7-8.

Uostamiesčio darbo žmonių planai [Klaipėda]. – Iliustr. // Liaudies ūkis. – 1987, nr. 1, p. 10-12.

Dalykiškumas ir profesionalumas : [apie Klaipėdos Tarybos VK veiklą] // Tarybų darbas. – 1986, nr. 9, p. 2-4.

Deputato žinynas. – Vilnius, 1985. – 192 p.
Tarp autorių A. Žalys.

*Mūsų bendras ir nuolatinis rūpestis : [apie miesto tvarkymą] // Tarybinė Klaipėda. – 1985, rugpjūčio 24, p. 2.

Pilietinio sąmoningumo ir miesto gyventojų aktyvumo ištakos // Tarybų darbas. – 1984, nr. 1, p. 29-30.

Dideli pasiekimai, platūs užmojai : [apie Klaipėdą X ir XI penkmetyje] // Liaudies ūkis. – 1981, nr. 6, p. 6-8.

Keleivis laukia autobuso : [apie Kapsuko keleivinių automobilių transporto darbą] // Tarybų darbas. – 1981, nr. 2, p. 10-11.

Gyvenimui pakilęs miestas : [Klaipėdos ekonomikos ir kultūros laimėjimai] // Komjaunimo tiesa. – 1980, sausio 23.

*Miesto taryba – partijos forumui. – Iliustr. // Tarybinė Klaipėda. – 1980, gruodžio 5.

Socialistinio gyvenimo keliu // Tiesa. – 1980, sausio 26.

*Viskas žmogui, jo gerovei : [Klaipėdos suklestėjimas per 35-erius Tarybų valdžios metus] // Tarybinė Klaipėda. – 1980, sausio 19.

*Auklėjimo mokykla : [apie Klaipėdos statybos tresto part. org-jas] // Tarybinė Klaipėda. – 1979, gegužės 4.

*Ir organizatorius, ir auklėtojas : [apie Klaipėdos statybos tresto pirm. part. org-ją] // Tarybinė Klaipėda. – 1979, lapkričio 1.

Jaunystė poilsio dienų neturi : [A. Žalio pasakojimas apie savo komjaunuolišką vaikystę]. – Portr. // Jaunimo gretos. – 1979, nr. 1, p. 6.

*Su Naujaisiais metais, brangūs klaipėdiečiai! // Tarybinė Klaipėda. – 1979, sausio 1.

Fizkultūrinio sąjūdžio pagrindas : [dėl sporto ugdymo Klaipėdoje] // Tiesa. – 1977, sausio 18.

Kas pradėta – baigta laiku : [apie Klaipėdos statybos tresto kolektyvo darbą] / A. Žalys, V. Kinderis // Tiesa. – 1977, liepos 15.

Lietuvos jūrų vartų ateitis // Komjaunimo tiesa. – 1977, liepos 6.

*Tai mūsų visų laimėjimas : [Klaipėda – 1976 m. socialistinio lenktyniavimo nugalėtoja] // Tarybinė Klaipėda. – 1977, balandžio 21.

*Kūrybinės olimpiados rezultatai : [apie sąjungos olimpiados „Studentas ir mokslo bei technikos pažanga" rezultatus]. – Portr. // Tarybinė Klaipėda. – 1976, gegužės 18.

*Didi tautų draugystės jėga // Komunistas. – 1975, nr. 1, p. 9-14.

Laimėjimai skatins, patirtis padės // Tarybinis mokytojas. – 1975, gruodžio 31.

*Didelių permainų metai uostamiestyje // Tarybinė Klaipėda. – 1974, birželio 12.

Ištikimi vaduotojų priesakai : [Klaipėdos išvadavimo 29-osioms metinėms]. – Iliustr. // Tiesa. – 1974, sausio 27.

*Pradedant penkmečio ketvirtuosius // Tarybinė Klaipėda. – 1974, sausio 3.

*Kelyje į gyvenimą : [apie Šiaulių K. Preikšo pedagoginio instituto Klaipėdos muzikos fakultetą] // Tarybinė Klaipėda. – 1973, birželio 24.

Rajonų ir miestų Tarybų veikla : [straipsnių ir normatyvinės medžiagos rinkinys]. – Vilnius, 1973. – 448 p.
Tarp autorių A. Žalys.

Valdymo mokykla : [apie deputatų veiklą] // Tiesa. – 1972, kovo 28.

Veltėdžiams vietos neturi būti : [apie Klaipėdos tarybos sesiją „Dėl miesto vidaus reikalų valdybos darbo, kovojant su girtavimu ir veltėdžiavimu“] // Tarybų darbas. – 1972, nr. 1, p. 30-31.

Mieste prie jūros // Tiesa. – 1971, rugpjūčio 12.

Plačios Tarybų teisės // Tarybinė Klaipėda. – 1971, birželio 10.

*Klaipėda – mūsų uostamiestis // Komunistas. – 1970, nr. 1, p. 51-55.

Mūsų uostamiestis. – Iliustr. // Tiesa. – 1970, sausio 28.

*Deputato mandatas įpareigoja // Tarybinė Klaipėda. – 1969, gegužės 15.

Gyvenam prie jūros : [apie Klaipėdos kultūrinį gyvenimą] // Tiesa. – 1969, gegužės 31.

*Rinkimus pasitinkant // Tarybinė Klaipėda. – 1969, sausio 30.

Didįjį jubiliejų pasitinkant : [apie Klaipėdos partijų organizacijų veiklą, ruošiantis V. Lenino 100-osioms metinėms] // Tiesa. – 1968, rugsėjo 21.

*Partinės propagandos sėkmės laidas // Tarybinė Klaipėda. – 1968, rugsėjo 4.

Didžiąją šventę pasitinkant // Tarybinė Klaipėda. – 1967, gegužės 18.

*Jubiliejinių metų patirtis – politinio darbo pagrindan // Tarybinė Klaipėda. – 1967, gruodžio 19.

Mūsų jėga draugystėje // Tiesa. – 1967, rugpjūčio 2.

*Idėjinis įsitikinimas – komunisto jėga // Tarybinė Klaipėda. – 1966, balandžio 22.

Mokosi darbininkas : [iš Lietuvos KP Klaipėdos k-to veiklos, keliant miesto dirbančiųjų bendro išsilavinimo lygį] // Tiesa. – 1966, rugpjūčio 2.

Klaipėda – Tarybinė. – Iliustr. // Klaipėda : [straipsnių rinkinys]. – Vilnius, 1965, p. 87-118.

*Mieste prie Baltijos // Komjaunimo tiesa. – 1965, liepos 16.

Šviečia švyturiai. Klaipėdos išvadavimo 20-metį pasitinkant // Tiesa. – 1965, sausio 15.

Bendras visų reikalas : [apie Klaipėdos įmonių visuomeninių organizacijų ir mokyklų bendradarbiavimą] // Tiesa. – 1963, gruodžio 28.

Galinga politinio auklėjimo priemonė : [apie Klaipėdos politinių švietimo ratelių darbą] // Tarybinė Klaipėda. – 1963, kovo 22.

Mokėkime sudominti žmones : [apie politinį – masinį darbą Klaipėdoje] // Tiesa. – 1963, spalio 4.

Svarbiausia – veiksmingumas : [apie Klaipėdos miesto ideologinio fronto darbuotojų uždavinius] // Tarybinė Klaipėda. – 1963, birželio 18.

Tai – įmonės ir mokyklos reikalas : [apie moksleivių gamybinio mokymo organizavimą Klaipėdoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1963, balandžio 23.

Mokytojas – komjaunuolis visur turi būti pirmas : [apie mokytojų komjaunimo organizacijų darbą Tytuvėnų raj.] // Tarybinis mokytojas. – 1957, balandžio 4.

Vykdome konferencijos delegatų priesakus : [Lietuvos LKJS Tytuvėnų raj. k-to patyrimas] // Komjaunimo tiesa. – 1957, sausio 22.

*****

Z ruin do życia odbudowane // Czerwony Sztandar. – 1985, 27 stycz.

Droga dynamicznego rozwoju // Czerwony Sztandar. – 1980, 27 stycz.

Miasto odrodzone przyjaźnią // Czerwony Sztandar. – 1975, 25 stycz.

Прочная связь между городским Советом и предприятиями –

гарантия успехов в осуществлении планов социально-культурного строительства : [Клайпеда] // Советская Литва. – 1978, 23 мая.

Улучшать подготовку к выборам // Советская Клайпеда. – 1966, 28 мая.

A. ŽALIO KALBOS, PRANEŠIMAI

Žmogus ir žodis : [A. Žalio kalba M. Mažvydo paminklo atidarymo šventėje]. – Portr. // Klaipėda. – 1997, lapkričio 14, p. 3.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) penkioliktoji sesija. – Vilnius, 1990. – 545, [2] p.
A. Žalio kalba, p. 217-220.

Diskusijos dėl informacijos apie 1939 metų Vokietijos-TSRS sutarčių ir jų pasekmių tyrimo komisijos darbą : [A. Žalio ir kitų kalbos] // Tiesa. – 1989, rugsėjo 27; Czerwony Sztandar. – 1989, 27 wrzes.; Sovetskaja Litva. – 1989, 27 sent.

Diskusijos dėl pranešimo apie Lietuvos TSR Konstitucijos 11, 31, 37 ir 70 straipsnių pataisų projektus : [A. Žalio ir kitų kalbos] // Tiesa. – 1989, gegužės 20; Czerwony Sztandar. – 1989, 20 maja; Sovetskaja Litva. – 1989, 20 maja.

*Lietuvos KP [Klaipėdos] miesto komiteto ketvirtajame plenume : [A. Žalio ir kitų kalbos] // Tarybinė Klaipėda. – 1989, liepos 20, 21.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) dešimtoji sesija. – Vilnius, 1989. – 210, [1] p.
A. Žalio kalba, p. 157-159.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) keturioliktoji sesija. – Vilnius, 1989. – 197, [2] p.
A. Žalio kalba, p. 102-103.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) tryliktoji sesija. – Vilnius, 1989. – 472, [2] p.
A. Žalio kalba, p. 108-109.

*Butai : problemos, viltys ir tikrovė : [A. Žalio pranešimas miesto Tarybos sesijoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1988, birželio 1, p. 1-3.

Diskusijos dėl Lietuvos TSR Konstitucijos : [A. Žalio ir kitų kalbos] // Tiesa. – 1988, lapkričio 27; Czerwony Sztandar. – 1988, 27 list.; Sovetskaja Litva. – 1988, 27 nojabria.

Diskusijos dėl pranešimo apie respublikos liaudies ūkio valdymo pertvarkymą : [A. Žalio ir kitų deputatų kalbos] // Tiesa. – 1988, balandžio 12; Czerwony Sztandar. – 1988, 12 kwietnia; Sovetskaja Litva. – 1988, 12 apr.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) devintoji sesija. – Vilnius, 1988. – 77, [2] p.
A. Žalio kalba, p. 26-29.

*Metai praeina – darbai tęsiasi : [A. Žalio pranešimas miesto Tarybos sesijoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1988, gruodžio 27, p. 1-2.

*Klaipėdos šiandienai ir rytdienai : [A. Žalio pranešimas Klaipėdos 19-ojo šaukimo LDT 1-ojoje sesijoje]. – Portr. // Tarybinė Klaipėda. – 1987, liepos 2, p. 1-3.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) penktoji sesija : stenogramos. – Vilnius, 1987. – 110 p.
A. Žalio kalba.

Darbai ir siekiai : LKP XIX : Kalba komunistai : [straipsnių rinkinys]. – Vilnius, 1986. – 169, [2] p.
A. Žalio kalba.

*Dirbti našiai, tvarkytis šeimininkiškai : [A. Žalio pranešimas miesto Tarybos 18-ojo šaukimo 5-ojoje sesijoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1986, balandžio 3, p. 1-2.

Laiku atliktas remontas – pigiausias : [A. Žalio pranešimas TSKP XXVII suvažiavime] // Tiesa. – 1986, vasario 6.

Mūsų darbo gairės : [A. Žalio pranešimas Klaipėdos 18-ojo šaukimo LDT 8-ojoje sesijoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1986, gruodžio 23, p. 1-2.

*Tvarkingas, gražus miestas – našus darbas, geras poilsis : (Iš Vykdomojo komiteto pirmininko A. Žalio pranešimo). – Iliustr. // Tarybinė Klaipėda. – 1985, spalio 3, p. 4-5.

*Problemos, kurios laukia sprendimo : [sutrumpinta A. Žalio kalba] // Tarybinė Klaipėda. – 1984, birželio 12, p. 2.

*Ženklūs pasiekimai skatina naujiems užmojams : [A. Žalio ir kitų pranešimai 17-ojo šaukimo Liaudies deputatų tarybos 8-ojoje sesijoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1984, sausio 25, p. 1-3.

*Šlovingas istorinis kelias : [A. Žalio pranešimas LKP Klaipėdos k-to ir miesto Liaudies deputatų tarybos iškilmingame posėdyje, skirtame TSRS įkūrimo 60-mečiui] // Tarybinė Klaipėda. – 1982, gruodžio 14, p. 2.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (dešimtojo šaukimo) antroji sesija : 1988 m. lapkričio 25-26 d. : stenogramos. – Vilnius, 1981. – 144 p.
A. Žalio kalba, p. 50-54.

*Partijos planai – mūsų planai : [A. Žalio pranešimas miesto 16-ojo šaukimo Liaudies deputatų tarybos 5-ojoje sesijoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1981, balandžio 1.

*Viską lems mūsų atkaklus, našus darbas : [A. Žalio pranešimas 16-ojo šaukimo Liaudies deputatų tarybos 8-ojoje sesijoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1981, gruodžio 24.

Diskusijos dėl pranešimų apie Lietuvos TSR 1981 metų valstybinį ekonominio ir socialinio vystymo planą ir 1980 metų valstybinio ekonominio ir socialinio vystymo plano vykdymą bei apie Lietuvos TSR 1981 metų valstybinį biudžetą ir Lietuvos TSR 1979 metų valstybinio biudžeto vykdymą : [A. Žalio ir kitų kalbos] // Tiesa. – 1980, lapkričio 27; Czerwony Sztandar. – 1980, 27 list; Sovetskaja Litva. – 1980, 27 nojabria.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (devintojo šaukimo) tryliktoji sesija : 1979 m. gruodžio 13-14 d. : stenogramos. – Vilnius, 1980. – 208 p.
A. Žalio kalba, p. 58-61.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (devintojo šaukimo) aštuntoji sesija : 1977 m. gruodžio 21, 22 d. : stenogramos. – Vilnius, 1978. – 160 p.
A. Žalio kalba, p.46-50.

Palydint liaudies rašytoją : [A. Žalio ir kitų kalbos prie I. Simonaitytės kapo]. – Iliustr. // Literatūra ir menas. – 1978, rugsėjo 2, p. 4-5.

*Didelės teisės, svarbios pareigos : [A. Žalio pranešimas Klaipėdos XV šaukimo Liaudies deputatų tarybos ketvirtojoje neeilinėje sesijoje] // Tarybinė Klaipėda. – 1977, lapkričio 24, p. 3.

Diskusijos dėl pranešimų apie 1978 metų Lietuvos TSR valstybinį ekonominio ir socialinio vystymo planą ir apie Lietuvos TSR 1978 metų valstybinį biudžetą ir Lietuvos TSR 1976 metų valstybinio biudžeto įvykdymą : [A. Žalio ir kitų kalbos] // Tiesa. – 1977, gruodžio 23; Czerwony Sztandar. – 1977, 23 grud.; Sovetskaja Litva. – 1977, 23 dek.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (devintojo šaukimo) ketvirtoji sesija : 1976 m. lapkričio 18-19 d. : stenogramos. – Vilnius, 1977. – 158 p.
A. Žalio kalba.

Diskusijos dėl pranešimų apie Lietuvos TSR 1976-1980 metų valstybinį liaudies ūkio vystymo penkmečio planą, Lietuvos TSR 1977 metų valstybinį liaudies ūkio vystymo planą, apie Lietuvos TSR 1977 metų valstybinį biudžetą ir Lietuvos TSR 1975 metų Valstybinio biudžeto įvykdymą : [A. Žalio ir kitų kalbos] // Tiesa. – 1976, lapkričio 20; Czerwony Sztandar. – 1976, 20 list; Sovetskaja Litva. – 1976, 20 nojabria.

*Atsiskaito vykdomasis komitetas : [pranešimas] // Tarybinė Klaipėda. – 1975, kovo 7.

*Ryškūs laiko pėdsakai : [miesto vykdomojo komiteto pirmininko A. Žalio kalba savo rinkėjams apie pasikeitimus mieste] // Tarybinė Klaipėda. – 1975, gegužės 28.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (aštuntojo šaukimo) penktoji sesija, 1973 m. birželio 6 d. : stenogramos. – Vilnius, 1973. – 95 p.
A. Žalio kalba, p. 37-41.

Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos (aštuntojo šaukimo) pirmoji sesija, 1971 m. liepos 14, 15 d. : stenogramos. – Vilnius, 1971. – 175 p.
A. Žalio kalba, p. 104-107.

*****

Все силы на выполнение намеченных задач : [доклад А. Жалиса и

прения по докладу] // Советская Клайпеда. – 1984, 27 июня.

Общее дело // Советская Клайпеда. – 1974, 5 декабря.

ALFONSO ŽALIO PASISAKYMAI

*Lietuva šiurpina Kovo 11-osios signatarus : [su A. Žalio ir kitų pasisakymais] / J. Girdvainis. – Portr. // Respublika. – 2006, kovo 10, p. 2.

*Klaipėdiečiai apie „Klaipėdą“ : [A. Žalio pasisakymas apie laikraštį „Klaipėda“]. – Portr. // Klaipėda. – 2005, spalio 19, p. 3.

Klaipėdos miesto ligoninei – 25 metai : [A. Žalio ir kitų pasisakymai] / užrašė Z. Glaveckas. – Portr. // Sveikata. – 2001, nr. 3, p. 4-7.

Šuolis į ateitį : [apie verslo ir mokslo bendradarbiavimo plėtros planą : [A. Žalio ir kitų pasisakymai / užrašė] K. Petrauskis, J. Kučinskaitė. – Iliustr. // Veidas. – 2001, nr. 17, p. 38-40.

Turime svarbiausia – laisvę : [su A. Žalio ir kitų pasisakymais] / V. Šilinienė. – Portr., iliustr. // Vakarų ekspresas. – 2000, kovo 11, p. 1, 3.

Stabtelėjimas ties praeinančiu laiku : [A. Žalio ir kitų signatarų pasisakymai] // Lietuvos žinios. – 1999, kovo, p. 3.

Kas padaryta, o kas dar ne : [A. Žalio ir kitų Klaipėdos miesto tarybos narių pasisakymai]. – Portr. // Vakarų ekspresas. – 1998, balandžio 20, p. 6.

Trispalvė plevėsuoja jau dešimt metų : [su A. Žalio ir kitų vėliavos iškėlimo ceremonijos organizatorių pasisakymais] / A. Auruškevičius. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 1998, gruodžio 28, p. 4.

Aikštė, kurioje susitiks Viltis, Išmintis ir Stiprybė : [apie paminklą M. Mažvydui : A. Žalio ir kitų pasisakymai / užrašė] R. Bočiulytė. – Iliustr. // Klaipėda. – 1997, rugpjūčio 27, p. 13, 16-17.

Kalbėjo apie pagalbą [Klaipėdos miesto futbolo komandai] „Atlantui“ : apskritasis stalas : [A. Žalio ir kitų pasisakymai] / užrašė A. Auruškevičius. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 1997, gegužės 10, p. 25.

Kalvystės muziejus Klaipėdoje : [A. Žalio ir kitų pasisakymai / užrašė] V. Jakelaitis. – Iliustr. // Santara. – 1996, nr. 24, p. 35-43.

*Kokia bus Lietuvininkų aikštė? [Klaipėda] : [A. Žalio ir kitų pasisakymai / užrašė] R. Bočiulytė. – Iliustr. // Klaipėda. – 1996, sausio 26, p. 4-5.

*Mano gyvenimo laimė : [A. Žalio pasisakymas]. – Iliustr. // Klaipėda. – 1996, kovo 11, p. 1-2.

Tarybos nariai dar nedrįsta vienas kito užgaulioti... : [A. Žalio ir kitų Klaipėdos m. tarybos narių pasisakymai / užrašė] A. Šulcas. – Portr. // Vakarų ekspresas. – 1995, spalio 17, p. 2.

Projektas ir nuomonės : [su A. Žalio ir kitų pasisakymais] // Liaudies ūkis. – 1989, nr. 7, p. 2-5.

Ne posėdžiauti, o spręsti : valdžia : kokią turime ir kokios norime : [žurnalo „Švyturys“ anketa : A. Žalio ir kitų pasisakymai]. – Iliustr. // Švyturys. – 1988, nr. 12, p. 6-8.

Gyvenimo puslapiai : [A. Žalio ir kitų pasisakymai apie savo darbo pradžią / užrašė] L. Grudzinskas. – Portr. // Švyturys. – 1980, liepa (nr. 13), p. 12-13.

Didinti avangardinį komunistų vaidmenį : [A. Žalio ir kitų pasisakymai]. – Portr. // Tarybinė Klaipėda. – 1975, gruodžio 25.

Diskusijos dėl pranešimo apie Lietuvos TSR gyventojų socialinį aprūpinimą ir priemones jam gerinti : [A. Žalio ir kitų pasisakymai] // Tiesa. – 1973, birželio 8.

Svarbus žingsnis stiprinant socialistinę teisėtvarką : [A. Žalio ir kitų deputatų pasisakymai dėl deputato A. Randakevičiaus pranešimo] // Tiesa. – 1971, liepos 17; Czerwony Sztandar. – 1971, 17 lipca; Sovetskaja Litva. – 1971, 17 ijulia.

Jūreiviai kalbasi su šefais : [A. Žalio ir kitų pasisakymai]. – Iliustr. // Kultūros barai. – 1969, nr. 5, p. 14-16.
Santrauka rusų, anglų k., priedas p. 1-2.

*Aukštas įvertinimas : [A. Žalio pasisakymas / užrašė] A. Poškuvienė //

Tarybinė Klaipėda. – 1968, gruodžio 25.

Viename kolūkyje : [A. Žalio ir kitų ekskursijos dalyvių pasisakymai] // Tarybų Lietuva. – 1949, spalio 8.

*****

The force of our democracy // Moscow News. – 1977, June 18, Supplement, p. 15.
A. Žalio pasisakymas. Su redaktoriaus prierašu. Laikraštis taip pat išeina arabų, ispanų ir prancūzų k.

Nie ma demokracji bez prywatyzaciji : [Ciąg dalszy dyskusji w Parlamencie Litewskim na tematy gospodarcze: Wypowiedzi / Przygot] Z. Wirpsza // Kurier Wileński. – 1990, 20 list., s. 3, 5.
A. Žalio ir kitų pasisakymai.

Возрожденный город : [о достижениях Клайпеды в области экономики и культуры за послевоенный период] // Советская Литва. – 1980, 20 января.

POKALBIAI SU A. ŽALIU

*A. Žalys : „Džiaugiuosi gyvenimą susiejęs su Klaipėda“ : [pokalbis su A. Žaliu] / kalbėjosi J. Zvonkuvienė. – Iliustr. // Klaipėda. – 2004, liepos 31, p. 4.

Stebuklingi stebuklų metai : [pokalbis su A. Žaliu / kalbino] G. Juodytė. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 2003, liepos 17, p. 7.

*Apie save, miestą ir merą : [pokalbis su A. Žaliu] / kalbėjosi A. Lukauskienė. – Portr. // Klaipėda. – 2002, gruodžio 3, p. 4.

„Tai, ką šiandien turime piliavietėje – didelio darbo pradžia“ : [pokalbis su A. Žaliu apie piliavietės atkūrimo projekto įgyvendinimą / užrašė] V. Mironenko. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 2002, liepos 29, p. 7.

*Alfonsas Žalys atsistatydino iš miesto tarybos narių : [pokalbis su ilgamečiu Klaipėdos miesto tarybos nariu / užrašė] J. Zvonkuvienė. – Portr. // Klaipėda. – 2001, sausio 16, p. 1, 3.

„Miestas be aukštojo mokslo – miestas be ateities, – įsitikinęs Klaipėdos

universiteto garbės daktaras Alfonsas Žalys : [pokalbis / užrašė] V. Šilinienė. – Portr. // Vakarų ekspresas. – 2001, sausio 4, 5.

*Klaipėdos piliavietė – požiūrio į paveldą atspindys : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] E. Mikšytė. – Iliustr. // Jūra. – 2000, rugsėjo 29 - spalio 6 (nr. 39), p. 1, 4, 6.

*Kovo 11-oji : iki ir po 22 val. 44 min. : [pokalbis su A. Žaliu ir kitais Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Akto signatarais / užrašė] G. Juodytė. – Iliustr. // Klaipėda. – 2000, kovo 11, p. 1.

*Alfonsas Žalys: „Aukštasis mokslas Klaipėdoje – galimybių išbandymo poligonas“ : Jūrų technikos fakultetui – 40 / [užrašė] A. Gliožerienė. – Portr. // Klaipėda. – 1999, spalio 18, p. 1, 5.

Idėjai įgyvendinti prireikė dvidešimties metų : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] D. Bikauskaitė. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 1999, liepos 13, 14.

*„Paskelbtoji Nepriklausomybė tik kelio pradžia“ : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] G. Juodytė. – Portr. // Klaipėda. – 1999, kovo 10, p. 1-2.

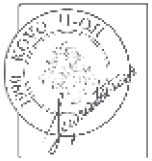
„Stiprybės ir vilties!“ – „Vakarų ekspreso“ skaitytojams linki Alfonsas Žalys : [pokalbis / užrašė] I. Albrechtienė. – Portr. // Vakarų ekspresas. – 1999, gruodžio 31, p. 7.

*Klaipėdos miesto garbės pilietis Alfonsas Žalys : „Gal ir naivokai galvojau, kad, būdamas pareigūnas, neturiu teisės užsiveisti kolektyvinį sodą“ : [pokalbis / užrašė] G. Juodytė. – Portr. // Klaipėda. – 1998, rugpjūčio 1, p. 4, 6.

*Alfonsas Žalys : „Svarbiausias pojūtis – džiaugsmas“ : [pokalbis su organizacinio komiteto Pirmajai lietuviškai knygai įamžinti pirmininku] / kalbėjosi J. Juškevičienė. – Iliustr. // Klaipėda. – 1997, rugsėjo 6, p. 3.

*Protestas Klaipėdos gerovės vardan : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] V. Kažuro. – Portr. // Klaipėda. – 1996, vasario 10, p. 1, 8.

Važiuoti taksobusams senamiesčiu ar ne? : [pokalbis su A. Žaliu ir kitais Klaipėdos tarybos nariais apie transporto eismą senamiestyje] / užrašė D. Grikštaitė. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 1995, liepos 12, p. 4.

Miesto tėvas : [pokalbis su A. Žaliu] / kalbėjosi R. Laimienė. – Portr. // Vakarų ekspresas. – 1994, lapkričio 22, p. 14.

Tada mes buvome laimingi : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] G. Bulovaitė. – Iliustr. // Respublika. – 1994, gruodžio 2, p. 13.

Ar išgelbės Klaipėdos senamiestį naujasis Globos komitetas? : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] A. Pilaitienė // Lietuvos rytas. – 1993, rugpjūčio 11, p. 2.

Ar visada atsiklausiame rinkėjų : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] V. Kaltenis // Tiesa. – 1991, rugpjūčio 7.

„Mes norime taikos...“ : [pokalbis su iš Liubeko (VFR) grįžusiu A. Žaliu / užrašė A. J. Aleksandravičienė] // Vokiečių žinios. – 1990, balandžio 12.

Padaryti daugiau negu įmanoma : [pokalbis su A. Žaliu] / užrašė K. Kaukas // Klaipėdos keleivis. – 1990, vasario 7.

„Taip liepė sąžinė“ : [pokalbis su A. Žaliu] / užrašė A. Vabuolas // Klaipėda. – 1990, vasario 10.

Ar reikia Klaipėdai universiteto? : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] G. Pilaitis // Tiesa. – 1989, sausio 9.

*Lietuvos komunistų partija bus savarankiška! : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] A. Vabuolas // Tarybinė Klaipėda. – 1989, gruodžio 16, p. 1.

Miestas ekonominėje zonoje : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] K. Jaskelevičius. – Iliustr. // Švyturys. – 1989, nr. 19, p. 7.

„Išvyka buvo trumpa, bet naudinga“ : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė V. Bucykas] // Tarybinė Klaipėda. – 1988, kovo 4, p. 1.

Kaip padidinti Tarybos savarankiškumą : [pokalbis su A. Žaliu]. – Portr. // Tarybų darbas. – 1988, nr. 9, p. 6-9.

Kokios valdžios verti? : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] V. Kaltenis // Tiesa. – 1988, rugpjūčio 31.

Klaipėda : vakar, šiandien, rytoj : [pokalbis su A. Žaliu]. – Portr. // Tiesa. – 1987, sausio 28, p. 8.

*Mūsų jau 200.000 : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] V. Bajoras. – Iliustr. // Tarybinė Klaipėda. – 1987, sausio 6, p. 1, 8.

*Mūsų gerovei ir laimei : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] A. Žukas // Tarybinė Klaipėda. – 1984, kovo 4, p. 1.

Grožis kuriamas palengva : [pokalbis su A. Žaliu apie miesto tvarkymą / užrašė] T. Vytaras. – Iliustr. // Švyturys. – 1983, nr. 20, p. 8-9.

Miestas prie Baltijos : [pokalbis su A. Žaliu]. – Iliustr. // Jaunimo gretos. – 1982, nr. 1, p. 5, 16-17.

Geriausias tonas – geri darbai : [pokalbis su A. Žaliu apie sportinį miesto gyvenimą]. – Portr. // Sportas. – 1977, balandžio 16.

Miestas, apvainikuotas draugystės žiedais : [pokalbis su A. Žaliu / užrašė] E. Uldukis. – Iliustr. // Švyturys. – 1977, nr. 19, p. 4-7.

Kur baltas miestas prie Baltijos : [interviu su A. Žaliu / užrašė] J. Geležauskas. – Iliustr., Portr. // Mūsų gamta. – 1976, nr. 1, p. 11-13.

Miestas žvelgia į ateitį : [pokalbis su A. Žaliu] // Lietuvos žvejys. – 1976, vasario 22.

Jauniausių žmonių miestas : [žurnalisto T. Vytaro pokalbis su A. Žaliu]. – Iliustr. // Švyturys. – 1975, nr. 1, p. 4-6.

Dialogas „paprasta“ tema : [pokalbis su A. Žaliu apie išsiauklėjimą / užrašė E. Žeruolis]. – Portr. // Jaunimo gretos. – 1972, nr. 8, p. 10-11, 16.

*Mūsų bendras reikalas : [į miesto gyventojų klausimus atsako miesto vykdomojo komiteto pirmininkas A. Žalys] // Tarybinė Klaipėda. – 1971, vasario 10.

Šeimininkiškas deputato žvilgsnis : [pokalbis su A. Žaliu] // Švyturys. – 1971, nr. 10, p. 3.

Klaipėdiečiai : [pokalbis su A. Žaliu] // Vakarinės naujienos. – 1970, sausio 27.

*****

Jak będą wybierani deputowani do podwileńskiech samorządów? : [wywiad z zastępcą przewodn. Parlamentarnej Komis. Samorządów A. Žalysem] // Kurier Wileński. – 1992, 13 paźdz., s. 4.

LITERATŪRA APIE ALFONSĄ ŽALĮ

Žalio era : lietuvybės stiprinimas. – Iliustr. // 99 Klaipėdos miesto istorijos / V. Vareikis. – Klaipėda, 2008, p. 192-194.
Santrauka anglų, vokiečių k.

Alfonso Žalio atminimui – pėda prie savivaldybės / V. Danilavičius. – Iliustr. // Klaipėda. – 2007, vasario 12, p. 4.

Alfonso Žalio kapą tvarkys valstybė / G. Balčiūtė // Klaipėda. – 2007, balandžio 30, p. 2.

*Ceremonija sujaudino A. Žalio žmoną : [apie atminimo plokštės su A. Žalio pėda atidengimą] / P. Matulevičius. – Iliustr. // Klaipėda. – 2007, kovo 13, p. 1, 3.

Žalio era : [apie A. Žalio nuopelnus Klaipėdai] / V. Vareikis. – Portr. // Vakarų ekspresas. – 2007, sausio 3, p. 7.

*Alfonsas Žalys – miesto epocha : [apie A. Žalį] / J. Juškevičienė. – Iliustr. // Klaipėda. – 2006, gruodžio 14, p. 1, 5.

Alfonsas Žalys (19291005-20061212) : [nekrologas]. – Portr. // Vakarų ekspresas. – 2006, gruodžio 14, p. 2.

*Įamžins Alfonsą Žalį / V. Spurytė. – Iliustr. // Klaipėda. – 2006, gruodžio 29, p. 1-2.

Klaipėda atsisveikina su Alfonsu Žaliu / J. Petronytė. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 2006, gruodžio 14, p. 1-3.

Klaipėda atsisveikina su savo legenda : [apie A. Žalio mirtį]. – Portr. // Respublika. – 2006, gruodžio 14, p. 5.

Mirė garbus visuomenės veikėjas Alfonsas Žalys : [nekrologas]. – Portr. // 15 min. – 2006, gruodžio 14, p. 6.

Mirė Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo akto signataras Alfonsas Žalys : [nekrologas] // Klaipėda. – 2006, gruodžio 14, p. 7.

Siūloma įamžinti A. Žalio atminimą / V. Šilinienė. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 2006, gruodžio 29, p. 2.

*Varpai gaudė A. Žaliui / J. Juškevičienė // Klaipėda. – 2006, gruodžio 16, p. 1, 7.

Žalys Alfonsas / M. Tamošaitis. – Portr. // Socialdemokratai Lietuvos Respublikos seimuose.– Vilnius, [2006], p. 654-656.

*Alfonsas Žalys pristatė knygą / A. Glioženerienė. – Iliustr. // Klaipėda. – 2005, rugpjūčio 3, p. 1, 8.

Alfonso Žalio širdies prisiminimai sudėti į knygą : [apie knygą „Prisikėlimas“] / J. Petronytė. – Iliustr. // Vakarų ekspresas. – 2005, rugpjūčio 3, p. 2.

Ištikimiausias Klaipėdos riteris : [apie A. Žalį] / R. Skatikaitė. – Iliustr. // Ekstra. – 2005, nr.13 (kovo 29 – balandžio 3), p. 58.

*A. Žalys išėjo... [iš Klaipėdos m. tarybos] / A. Juškevičius. – Portr. // Klaipėda. – 2001, sausio 18, p. 4.

Kas yra kas Klaipėdos apskrityje‘2001. – [Kaunas, 2001], p. 290-291.
Su portr.

Kas yra kas Lietuvoje‘2000. – [Kaunas], 2000, p. 798.
Su portr.

*Alfonsui Žaliui – 70. – Iliustr. // Klaipėda. – 1999, spalio 5, p. 1.

Klaipėdos patriarchas – laimingas žmogus : [apie A. Žalio 70-mečio paminėjimą] / A. Šulcas – Portr. // Vakarų ekspresas. – 1999, spalio 6, p. 1-2.

Klaipėdos patriarcho jubiliejus : [Alfonsui Žaliui – 70] / R. Beinoravičienė. – Portr. // Lietuvos žinios. – 1999, spalio 7, p. 7.

Šimtmečio klaipėdietis – Alfonsas Žalys // Vakarų ekspresas. – 1999, gruodžio 31, p. 1.

*„Tie metai man nepaprastai brangūs...“ : [apie A. Žalio 70-mečio jubiliejų] / A. Jokubauskaitė. – Iliustr. // Klaipėda. – 1999, spalio 6, p. 1, 8.

Apmąstymai, perskaičius Gražinos Juodytės pokalbį su miesto savivaldybės nariu Alfonsu Žaliu / N. Klimantavičienė // Klaipėda. – 1998, rugpjūčio 13, p. 4.

Kas yra kas Lietuvoje‘97/98. – [Kaunas], 1998, p. 753.

Pagerbkime Alfonsą Žalį : [pasiūlymas suteikti Klaipėdos miesto garbės piliečio vardą] // Vakarų ekspresas. – 1998, birželio 12, p. 1, 2.

Garbingas Klaipėdos žmogus – A. Žalys / A. Pilaitienė // Lietuvos rytas. – 1996, vasario 5, p. 17.

Nauji universiteto garbės daktarai : [A. Žalys ir kiti]. – Portr. // Klaipėdos universitetas. – 1996, vasaris (nr. 1), p. 8.

Vaitekūnas St., Skunčikas R., Žalys A. Klaipėdos universitetas (1991-1996). – Portr. // Klaipėda, 1996, p. 95.

Kas yra kas Lietuvoje‘95/96. – Kaunas, 1995, p. 656.

Tarybų Lietuvos enciklopedija. – Vilnius, 1988. – T. 4, p. 635.
Su portretu.

Miesto vadovo rūpesčiai : [apie A. Žalį] / G. Šlėvis. – Portr. // Gimtasis kraštas. – 1986, balandžio 10.

Alfonsas Žalys : [kandidatas į XI-ojo šaukimo LTSR AT deputatus] // Tarybinė Klaipėda. – 1985, vasario 16.

Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1984. – T. 12, p. 469.
Su portretu.

Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba : devintasis šaukimas : [LTSR Aukščiausios Tarybos sudėtis]. – Vilnius, 1975, p. 250.

Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba : aštuntasis šaukimas : [LTSR Aukščiausios Tarybos sudėtis]. – Vilnius, 1972, p. 209.
Su portretu.

Mažoji Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1971. – T. 3, p. 870.

*****

Who is who in Klaipėda Country‘2001. – [Kaunas], 2001, p. 311.
Su portr.

Who is who in Lithuania‘2000. – [Kaunas], 2000, p. 516.
Su portr.

ALFONSAS ŽALYS INTERNETE

Alfonsas Žalys. Iš Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-12]. – Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/datos/kovo11/signatarai/www_lrs.signataras-p_asm_id=228.htm>.

Alfonsas Žalys. Iš Vikipedija : laisvoji enciklopedija [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-12]. – Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Alfonsas_%C5%BDalys>.

[Alfonso Žalio biografija]. Iš Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-12]. – Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs3/kad1/w5_lrs.seimo_narys-p_asm_id=228&p_int_tv_id=784&p_kalb_id=1&p_kade_id=1.htm>.

Mirė Kovo 11-osios signataras Alfonsas Žalys // Londono žinios. – 2006, gruodžio 14 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-12]. – Prieiga per internetą: <http://www.londonozinios.com/a-news-4709>.

TURINYS

Pratarmė • 7
1929-ųjų ruduo. Politinė padangė – niūri,
tikroji – vaiski • 9
Per lemtingą skundą –
iš partinio aparato džiunglių į praktinį darbą • 20
Klaipėda – kaip Pažadėtoji žemė • 24
Kai partija netrukdė tarybų valdžiai • 27
Geriau jau buvę... • 30
Dviejų dešimtmečių • 34
A. Žalio ir V. Greičiūno darbo tandemas • 34
Lietuvių tauta ir tarybinė liaudis • 38
Ankstyvosios pamokos istoriku ir diplomatu
išaugusiam sūnui Vytautui • 44
N. Mitkinas – tarsi Muravjovo-Koriko šešėlis • 48
Aš pats būtinai patikrinsiu! • 51
Apeidavo visas statybas • 52
Apžvelgdavo šeimininko žvilgsniu • 55
Kalvystės muziejus – per penkiolika minučių! • 62
Mažoji A. Žalio knygelė • 64
Jo norėjosi ir pasiklausti, ir klausyti • 65
Jūrų muziejuje įkūnyta daug jo sumanytojo
A. Žalio vizijų • 67
Raštingas ir pats rašantis pirmininkas • 70
Kad visko nepasiimtų Maskva • 72
M. Gorbačiovu netikėjo • 73
Kažkas čia ne taip! • 74
Reikia pagaliau mokytis sakyti tiesą • 75
Pirmieji žingsniai į Nepriklausomybę • 78
Tarybinės imperijos šarvus dėvėjo žmonės • 88
Žmogus, stovintis prieš nuožmią vėtrą • 92
Karščiausi Klaipėdos taškai – bažnyčios, kapinės,
gaisrinė • 95
Visiškas buvusių bendražygių išsiskyrimas • 102
Laisvės vėjo nešamas • 104
Romantiškas jachtų žygis per Atlantą • 104
Kai atėjo A. Žalys, išėjo N. Mitkinas... • 114
Sugrįžusi Taravos Anikė atnešė vardą anūkei! • 116
Už Lietuvos komunistų partijos atsiskyrimą
nuo TSKP • 122
Darbas Atkuriamajame Seime –
mano gyvenimo viršukalnė! • 128
Aštuoni Klaipėdos sąjūdininkai – signatarai • 132
„Kokio aistringo, fanatiško tikėjimo būta!“ • 137
Rimtai, kruopščiai, atsakingai • 139
Ilgai lauktas ir kurtas Klaipėdos universitetas • 142
Akademinis įdirbis įvertintas
Klaipėdos universiteto Garbės daktaro vardu • 152

Būkite ramūs: jūsų tėvas ir senelis
neatsiklaups prieš okupantą! • 155
Rytoj bus laisvė! • 169
Reikia stiprių rankų ir proto • 171
Blokados ir naftos terminalo statybos epopėja • 173
„Ryžtingai prie mikrofono eidavo tada,
kai negalėjo nekalbėti!“ • 176
Neeiliniame, A. Žaliui paskutiniame,
parlamento posėdyje • 179
Didžiausi demokratijos sukelti netikėtumai • 182
Piliavietė – paskutinė mano meilė • 185
Martyno Mažvydo atėjimas • 192
Nei sodo, nei signataro sklypo, nei namo,
nei automobilio • 203
„Mus suvedė meilė,
ir mes mylėjome vienas kitą visą gyvenimą“ • 205
Atgarsiai • 209
Visą gyvenimą garbingai dirbo • 211
Sodino ir sodino ąžuolus • 213
Alfonso Žalio 80-mečio minėjimai • 218
Svarbiausios gyvenimo ir veiklos datos • 226
Literatūra • 229
Asmenvardžių rodyklė • 230
Bibliografijos rodyklė • 238

Stanevičius, Antanas
St52 Alfonsas Žalys : biografinė apybraiža / Antanas Stanevičius. – Vilnius : Artlora, 2009. – 259[3] p. : iliustr., faks., portr. – (Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai / redaktorių kolegija: Bronislovas Genzelis…[et al.]) Bibliogr.: 229 p. – Bibliogr. r-klė / Rasa Merkevičiūtė, p. 238-259, – Asmenvardžių r-klė: 230-237 p.

ISBN 978-9955-508-29-8

Biografinė apybraiža apie Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą Alfonsą Žalį (1929–2006). Klaipėdos Tėvu vadinamas žmogus 21-erius metus dirbo Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininku. Jo pastangų kultūrinti ir lietuvinti uostamiestį vaisiai bus matomi šimtmečius. Klaipėdos miesto Garbės pilietis, Klaipėdos universiteto Garbės daktaras, visu darbu ir veikla klojęs pamatus Lietuvos laisvei. Būdamas asmeniškai asketiškas, Alfonsas Žalys sukūrė ir paliko didžiulius kultūros turtus bei asmeninį pavyzdį savo amžininkams ir ainiams.

UDK 947.45.09+32(474.5)]:929Žalys

Antanas Stanevičius
Alfonsas Žalys
Biografinė apybraiža

Redaktorė Inga Matač

Knygoje spausdinamos nuotraukos iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo ir Žalių šeimos archyvo
Fotografijų autoriai:
Bernardas Aleknavičius, Juozas Baltiejus, Džoja Barysaitė, Liudas Dambrauskas, Antanas Gylys, Algimantas Jankūnas, Vytas Karaciejus, Jonas Kernagis, Mindaugas Kulbis, Paulius Lileikis, Olga Posaškova, Antanas Stanevičius, Albinas Stubra ir kiti

Tiražas 2000 egz.
Išleido VšĮ ARTLORA
T. Vrublevskio g. 6 LT-01100, Vilnius

Spausdino Standartų spaustuvė
S. Dariaus ir S. Girėno g.39, LT-02189, Vilnius
www.standart.lt